22e JAARGANG No. 2 15 AUGUSTUS 1977 — f 3,50

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

HERKENNING

In Indonesië herkent men het oude Indië niet meer, zegt de een, die zich heeft laten verleiden een sentimental journey te maken naar het land van herkomst. Nee toch, zegt de ander, er is niets veranderd al zijn er nu in de grote steden kanjers van grote gebouwen opgericht.
Wie heeft gelijk? De foto, die Rogier maakte en ons toezond is van recente datum. Maar ze zou ook vijftig jaar geleden gemaakt kunnen zijn. Zodra men tien kilometer buiten de grote stad is, verschijnt weer het dierbare oude Indië en lijkt het of de tijd heeft stilgestaan, zoals hier in kampong Tjidadap, op de weg tussen Bandoeng en Lembang. De dames zijn kennelijk gezellig aan het ngobrol-en. Net als toen......

(foto Rogier — tekst JHR.)

UITNODIGING AAN AANDEELHOUDERS VAN DE PUBLICITEITS- EN HANDELMAATSCHAPPIJ TONG TONG B.V.

Op 2 september 1977 te 10.00 uur zal een buitengewone algemene vergadering van aandeelhouders van de Publiciteits- en Handelmaatschappij Tong Tong B.V. worden gehouden ten kantore van Maaldrink, Notaris en Advocaten, Wassenaarseweg 12, 's Gravenhage.
Ingevolge artikel 12, lid 2 van de statuten is deze buitengewone algemene vergadering voorgeschreven teneinde middels stemming te komen tot een statutenwijziging der vennootschap die noodzakelijk is om te komen tot een voorgestelde naamswijziging van de vennootschap in "Publiciteits en Handelmaatschappij Tjalie Robinson B.V."
Artikel 1 der statuten zal na wijziging luiden: "De vennootschap draagt de naam "Publiciteits- en Handelmaatschappij Tjalie Robinson B.V." en is gevestigd te 's Gravenhage. Zij kan elders filialen hebben".

De directie van Tong Tong B.V.

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 22e JAARG. No. 2

Opgericht en geleid door
TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54 55 00/54 55 01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, L. Ducelle.
Eindredactie en opmaak:
Ch. J. A. Manders, L. M. Boon.
Vaste medewerkers: Dr. H. J. de Graaf, Rogier, Poirrié, Mevr. Marsman, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand. Prijs per nummer f 2,35. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. f 12,50; halfj. f 25,—; jaar f 48,50. Abt. Europa: jaar f 48,50.
Buiten Europa: jaar f 56,50.
LUCHTPOST:
Abt. (per jaar en per luchtpost); Australië en Nw. Zeeland f 96,50; Indonesië f 80,50; Z.-Afrika en Z.-Amerika f 80,50; Canada en Ver. Staten f 68,50; Maleisië, Singapore en India f 80,50; Suriname en Antillen f 68,50.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Directie en redactie behouden zich het recht voor om grondige redenen aanvragen voor abonnementen te weigeren, of deze te beeindigen. Hierover zal de betrokkene altijd van te voren in kennis worden gesteld.

*

De redactie behoudt zich het recht voor copy te weigeren dan wel te bekorten of te wijzigen met toestemming van de inzender. Over genomen beslissingen zal niet in details worden gecorrespondeerd.

Het correspondentie- en betalingsadres voor Amerika is Mrs. R. Cohen-Top, 13740 Avion Drive, La Mirada, California 90638.

POEKOEL TEROES POT

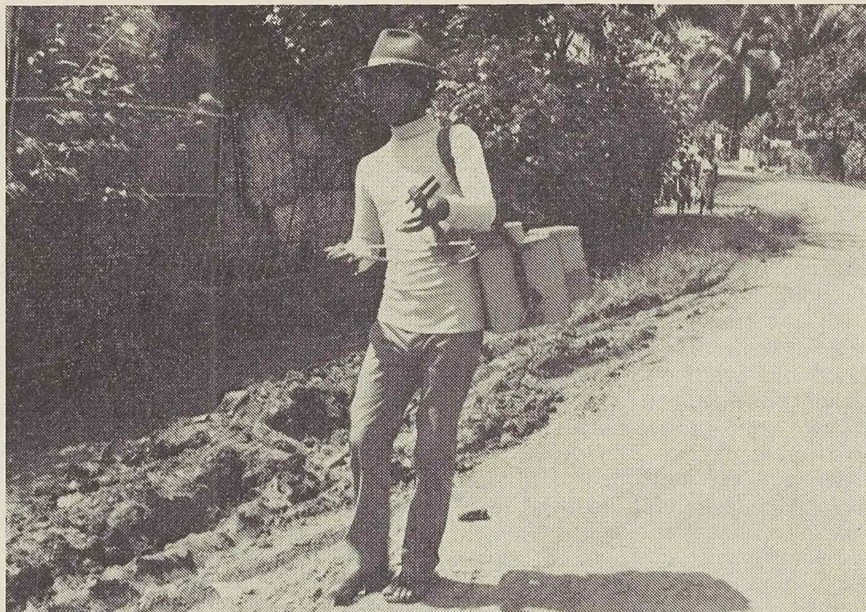
Ons reservefonds voor moeilijke dagen!
Tong-Tong wil geen subsidie. Het wil voortbestaan alleen als U dat wilt. Met uw steun poekoelen wij teroes! giro 6685 t.n.v. Ind. Tijdschrift Tong Tong.
Hieronder laten wij, onder hartelijke dankzegging aan alle schenkers, de verantwoording volgen van de giften die zijn binnengekomen voor het reservefonds voor Tong Tong over Juni en Juli 1977.

A. A. 25,—; H. Alexander 2,50; Jüch Arnold 25,—; Dr. H. Bongers 15,—; W. Boverhof 15,—; R. E. Brouwer 6,—; A. Burg 10,—; L. de la Croix 10,—; K. S. van Dalm 7,50; Mevr. R. J. Dufour 50,—; W. P. A. Ditmar 50,—; D. v. Duivenbode 4,86; J. W. v.d. Dungen Bille 11,50; Mej. I. Elink Schuurman 15,—; F. C. 25,—; S. S. Groffen-Brautigam 13,40; R. Grooss 25,—; J. M. L. Haye 12,50; Drs. W. Hazevoet 50,—; Mej. L. J. Hendriks 14,10; J. W. H. Heystek 10,—; C. J. Hoekendijk 43,50; J. Hoogewoud 3,85; H. S. S. 20,—; J.Knaebel10,—; J. Knaud 38,—; J. Lentze (U.S.A.) 68,06; J. B. Loveriks 20,—; R. Mariouw 20,—; H. Meyer 7,05; Mevr. B. M. Naberman 10,—; N.N. 10,—; N.N. 25,—; A. L. Nortier-Ellmer 5,—; Mej. A. H. Overdijkink 10,—; J. F. Pauwels-Warlich 6,20; E. W. Portier 10,—; Mevr. L. M. Robilotti 12,—; O. E. Roos 48,50; Mej. E. N. Rosenquist 25,—; G. C. F. Rugebregt 16,50; J. R. Samuels 10,—; F. Sauselé 12,50; J. J. Schlette-Bonjer 50,—; G. E. M. J. Schulz 25,—; Mej. L. E. V. Simao 5,—; M. Sirag-Nobel 15,—; Ir. H. C. Smit 25,—; W. P. J. M. Smitselaar 16,,50; P. Stolk 5,—; G. Struiksma 6,50; B. Stuger-Herbig 6,50; A. M. Swart 5,—; A. Varkevisser-Meyer 10,—; A. v. Velthoven 10,—; L. C. J. Verdooren 12,50; D. J. Vlugt 10,—; L. Vossenaar-Thal Larsen 21,50; M. E. de Vries-Koens 25,—; M. Vunderink 21,50; F. J. v.d. Wal 50,—; N. H. Wichers-Bleckmann 10,—; J. Willemsen Sterkx 10,—; Mej. H. de Wit 25,—; H. de Wolff Rudolph 500,—; Ir. J. F. Wolterson 15,—; J. W. de Waal Malefijt 9,—; W. F. van Wijk 10,—.

Binnengekomen in Juni 1977
totaal *f* **1727,52**

H. Anthonio 10,—; A. A. 25,—; A. Burg 10,—; W. Boverhof 15,—; O. Bruinsma 35,—; N. v. Beek-v.d. Palm 10,—; P. Coenen 50,—; G. H. Christan 9,10; L. de la Croix 10,—; W. A. Dekker 5,90; K. S. v. Dalm-v. Loon 7,50; Dr. H. H. Dingermans 7,85; Mw. Frederiks-Rijkes 10,—; L. C. F. de Graaff 25,—; R. Grooss 75,—; A. J. H. Groenewegen-v. Dotten 5,—; W. Hazenberg-Verbeet 10,—; Mw. C. E. v.d. Hoven 50,—; P. v.d. Heide 25,—; J. J. Klasens 10,—; W. J. J. Klerkx 10,—; Mw. J. W. Koch 7,—; R. Mariouw 20,—; C. M. Messemaechers 4,65; A. M. Maks 6,50; Mw. B. M. Naberman 10,—; N.N. 18,10; Mej. A. H. Overdijkink 10,—; A. L. Polack 9,—; Mej. M. Proost 10,—; A. Pfaeltzer 45,—; H. F. Pereira 30,—; N. F. Pierie 5,—; Mej. C. G. Roeper 14,—; W. A. de Rozario-v.d. Eb 25,—; G. A. Swart 50,—; W. Ch. Slooff 6,—; Mej. L. E. V. Simao 10,—; Th. B. Spuyman 5,—; M. Sirag Nobel 15,—; J. J. M. Smits 7,50; E. F. Stephanus 6,50; Mw. Tan Tjoa 8,—; A. v. Velthoven 10,—; R. J. Veldkamp 11,50; v.d. Veen 10,—; A. W. W. A. v. Witsen-Bommel 20,—; W. Walsarie Wolff 26,40; E. v. Waardenburg 15,50; M. H. W. Walbeehm 15,—; M. F. v.d. Wijst 15,—; J. Willemsen-Sterckx 10,—; N. H. Wichers-Bleckmann 10,—.

Binnengekomen in Juli 1977
totaal *f* **841,—**

Deze foto zal zeker "zoete" herinneringen bij U opwekken. Een arum-manis verkoper met zijn traditionele viool, die zo klagelijk kan "neuriën" en op hete middagen altijd kinderen kan verleiden om zijn zoete arummanis of arbanat te kopen om direct daarna altijd "sakit batuk" (hoest) te krijgen. - (Foto: Wahjudi)

GRAFRECHTEN BEGRAAFPLAATSEN JAKARTA

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Directie Algemene Zaken verzocht ons, in verband met het verval van grafrechten van begraafplaatsen in Jakarta het volgende te willen mededelen:
Hierbij heb ik de eer U mede te delen, van Hr. Ms. Ambassadeur te Jakarta het volgende te hebben vernomen.
De Dienst voor Begraafplaatsen te Jakarta heeft in verband met het verstreken zijn van de grafrechten op alle openbare begraafplaatsen in Groot-Jakarta, tarieven vastgesteld voor de verlenging van deze grafrechten voor een periode van drie jaar. Naar klasse van de graven variëren deze tarieven van circa *f* 10,50 tot *f* 210,—.
Voorafgaande aan de verlenging van de grafrechten, dienen alle graven **zo spoedig mogelijk** opnieuw te worden geregistreerd bij de kantoren van registratie op de begraafplaatsen onder overlegging van een eerder afgegeven gebruiksvergunning dan wel andere legale bewijsstukken.
In verband hiermede wordt belanghebbenden in overweging gegeven zich te wenden tot familieleden of bekenden in Indonesië, dan wel tot de begrafenisonderneming Palang Hitam (voorheen Verburgt genaamd), Jalan Tanah Abang i/12 te Jakarta. Laatstgenoemde begrafenisonderneming brengt circa *f* 35,- bemiddelingskosten in rekening.
Voorts dienen belanghebbenden er wel op gewezen te worden, hierbij te informeren of na de periode van drie jaar de desbetreffende begraafplaats zal worden ontruimd en hieraan een andere bestemming zal worden gegeven.
In dit laatste geval zou men bijvoorbeeld tot crematie van de stoffelijke resten met al of niet overbrenging van de as naar Nederland kunnen besluiten, dan wel tot overbrenging van de stoffelijke resten naar Nederland of naar elders in Indonesië.

*

Naar wij uit betrouwbare bron vernemen, wordt nog dit jaar de oude Christenbegraafplaats in Sumber Waras, Lawang (Java Timur) opgebroken. Belanghebbenden kunnen zich wenden tot het Ministerie van Buitenlandse Zaken, directie Algemene Zaken, Plein 23, Den Haag.

"Kat op heet zinken dak"

Kent U "Kat op heet zinken dak" van Tennessee Williams? U heeft er vast wel eens iets over gehoord. De titel van dit toneelstuk is voor mij onverbrekelijk verbonden met een voorval uit mijn jeugd, al moet ik eraan toevoegen, dat ik in die dagen nog nooit van Tennessee Williams had gehoord. Maar we hadden toentertijd wel een heet zinken dak, vandaar.........

Kort na de Japanse bezetting, die wij, enkele uitzonderingen daargelaten, redelijk goed hadden overleefd, ontvingen wij een brief uit Batavia, of, zo U wilt Djakarta, waarin een dringend beroep op ons werd gedaan, om gedurende enkele maanden oom John, een neef van mijn grootouders, in onze familie op te nemen. Zijn vrouw Mia zou dan ook van de logeerpartij zijn. Oom John, zo verluidde de brief, was net uit het concentratiekamp gekomen en de familie wist niet wat te beginnen met hem.
Natuurlijk was hij welkom bij ons en nét toen het reizen nog veilig was, arriveerde hij met zijn vrouw op het station in Bandoeng.

Mijn grootvader haalde ze af en toen ze enige tijd later aankwamen bij ons oude, maar oergezellige huis, stonden wij kinderen al op hen te wachten.
Niet uit nieuwsgierigheid, maar gewoon, omdat wij altijd de gasten opwachtten. Toen de aangekomenen hun uitgebreide begroetingen hadden ondergaan, namen wij hen goed op. Tante Mia bleek niet veranderd, sinds de laatste keer dat ze bij ons gelogeerd had, maar oom John was helemaal nieuw voor ons. Hij bleek zo lang en mager te zijn als een lat. Zijn lichte, vooroorlogse pak zat hem zeker vijf keer te ruim en het leek ons toe, dat hij in de meest letterlijke zin van de honger rammelde. Zijn holle ogen keken een beetje verwilderd en verbijsterd. Ons was van tevoren verteld, dat hij erg veel had meegemaakt en dat er van ons verwacht werd, dat er geen lastige vragen werden gesteld. Dat deden we dan ook niet, we probeerden zelfs zo hulpvaardig te zijn, als onze goede zin ons toestond, want meer doen dan noodzakelijk was, hoefde nou ook weer niet.

In de komende dagen bleek het, dat oom John over een zeer goede, tot uitmuntende eetlust beschikte, met andere woorden, hij at ons de oren van het hoofd. Na een week echter, was daar nog helemaal niets van te zien, hij bleef mager op een bijna beschamende manier. Het was of er in hem een allesverterend vuur brandde.
De hele dag liep hij in een verkleurde, halflange onderbroek door de tuin te ijsberen. Hij praatte voortdurend in zichzelf, soms bijna op een ruzieachtige toon. Soms gaf hij bevelen in het Japans, maar verder deed hij geen vlieg kwaad. De bedienden giechelden om hem, als ze dachten dat niemand het zag, maar zelf accepteerden we het als een nawee van de oorlog, die nu eenmaal overwonnen moest worden.

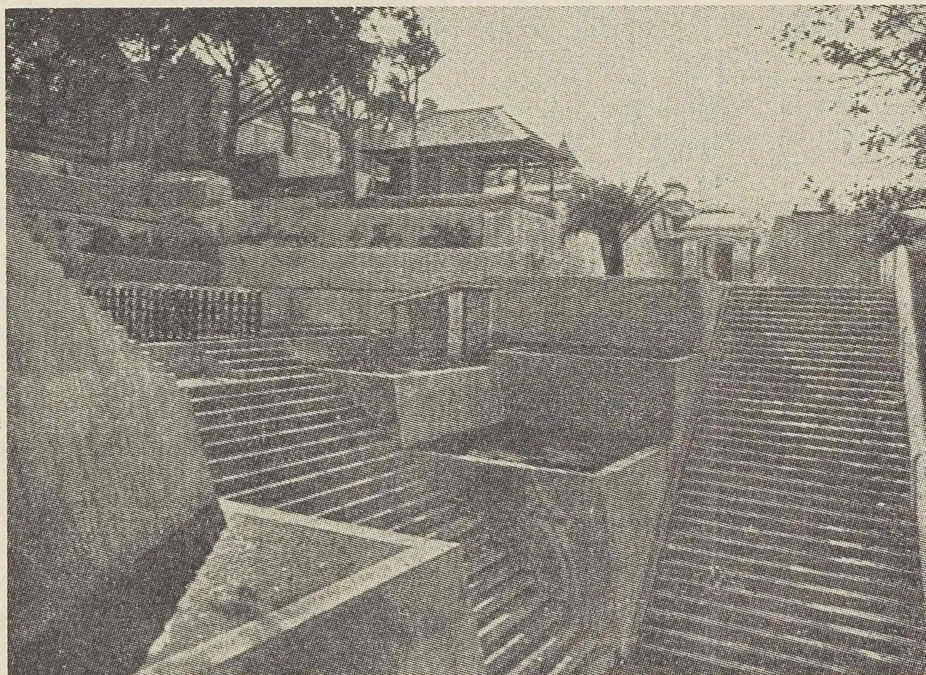
Na enige tijd, begon mijn grootmoeder levensmiddelen te missen. Stukken vis, ontjom en tempéh verdwenen spoorloos.
Onmiddellijk viel de verdenking op het grote aantal katten van onszelf en van de kampong naast ons. Mijn grootmoeder nam haar maatregelen en liet de baboe voortaan haar ikan gaboes, ikan terih en andere artikelen op jute zakken te drogen leggen op het platte zinken dak van de tuinkamer op de hoek van het huis gelegen. Daar was het veilig, tenminste, dat dacht de goede ziel.
Tot ze op zekere morgen bepaalde geluiden hoorde, die bij haar het vermoeden deden rijzen, dat haar etenswaar toch niet helemaal veilig was. Snel zei ze tegen mij: "Klim eens vlug op het dak, ik geloof dat die rotkatten aan mijn vis zitten! Pak een stok of een paar steentjes, dan gooi je ze maar van dat dak af, die snertbeesten!" Nou dat wilde ik maar wat graag, ik mocht nooit op de houten ladder naar het dak staan, laat staan klimmen, dus als het even kon, wat graag! Onder het slaken van kreten waar veel grotere beesten bang van zouden worden, klom ik rap naar boven.

Wie beschrijft echter mijn verbazing, toen ik, staande op de bovenste trede, geen kat vond, maar oom John, uit wiens zakken duidelijk enkele visstaarten staken. Hij stond me daar bedremmeld aan te kijken zomaar met zijn blote voeten op dat hete dak, of het niets was. Blijkbaar had hij in het interneringskamp niet alleen maar eelt op zijn ziel gekregen, maar ook op zijn voetzolen. Hij legde bezwerend een vinger op zijn lippen en ik begreep... "En...... zie je dat rotbeest?" Mijn grootmoeder stond zich daar beneden nog steeds op te winden. Na enige aarzeling zei ik: "Ja, 't is een flinkerd, maar ik zal hem wel mores leren, hij wordt al bang!"
Ik siste oom John toe: "Miauwen en heel zielig ook, oom!" Bijna onmiddellijk, het gehoorzamen was hem bepaald niet vreemd, hief hij een klagelijk gekerm aan. "Klim op het dak en smijt dat beest eraf," moedigde mijn grootmoeder beneden aan. Ik begon te lachen, eerst zachtjes, maar allengs harder, mijn hele lichaam schudde ervan, de ladder erbij. Mijn ogen begonnen te tranen.
"Hou je goed vast, als je zo wild bent, gaat de ladder schuiven!" Tussen twee hikken door beet ik oompje toe: "Nog wat meer miauwen, toe dan......"
Opnieuw weerklonk zijn klagelijke gejammer en ik stapte toen op een jute zak op het dak, terwijl ik, in mijn handen klappend voorwendde de kat weg te jagen. "Ziezo," riep ik triomfantelijk naar beneden, "Die is weg langs de regenpijp!"

Intussen gebaarde ik uitnodigend naar deze vluchtroute om de hoek van het huis. Oom keek me verschrikt aan en keek bang naar beneden. "Moet dat?" vroeg hij benepen. "Het moet," zei ik onverbiddelijk. Bruusk draaide hij zich plotseling om en stopte, op de valreep nog vlug wat ikan terih in zijn zak. Hierna gleed hij wat beverig, maar niet onbekwaam, naar beneden.
Nog steeds grinnikend klom ik naar beneden en meldde mijn grootmoeder, dat de kat toch wel iets van haar voorraadje soldaat had gemaakt.
Jaren later zag ik oom John terug, kort voor ons vertrek naar Holland. Hij zal toen een jaar of tweeëndertig geweest zijn. Hij was zo'n aardige, lichtbesnorde, lange Indischman, met vriendelijke blik.
Ik kon mij nauwelijks voorstellen, dat hij dezelfde man was, als die, die in mijn herinnering voortleefde. Hij was de jaren van ontbering toch goed te boven gekomen, vond ik. Er was eigenlijk niets meer van te zien.
Ja toch één ding, hij kon soms zo verweg kijken en als je dan goed keek, dan kon je in zijn ogen nog de vonken zien, van een eens ontstoken vuur......

P. REGENSBURG

IMOGIRI

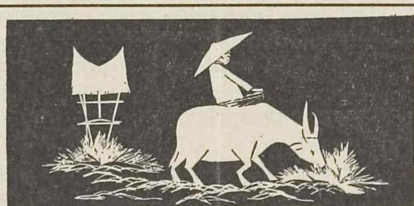
De op een heuvel gelegen vorstelijke begraafplaats te Imogiri. De sultansfamilie van Yogya in het westelijk, de Soenansfamilie van Solo in het oostelijk gedeelte begraven. De eerste hier begraven vorst was Soenan Ageng, de belegeraar van Batavia (1613-1645).

Van alle plaatsjes en plekjes, die ik bezocht had in Indonesië, vond ik Imogiri bij Yogya het meest interessant. Om de plaats te bereiken van ons huis uit, moest men eerst de Kali Opak oversteken, die in de regentijd - vanwege de zware stroming - niet te doorwaden is, maar in de droge tijd lijkt het een kabbelend beekje. Heeft men de overkant bereikt, dan is het minstens nog een kwartier lopen, eer men zeggen kan: "Ziezo, we zijn in Imogiri". Op zich, is dit plekje een dood gat, maar veel bezocht vanwege de begraafplaats van de Sultans van Yogya en de Soenans van Solo.

Nog een kleine drie kwartier en men komt dan aan de ingang van de begraafplaats. We stonden aan de ingang en zagen voor ons een trappenzuil, die beklommen moest worden, wil men aan de eigenlijke ingang komen van de begraafplaats. Ook dat werd door ons genomen, met veel geklim en geklauter - traptreden van een halve meter hoogte en dat 365 maal. Maar we volbrachten het en stonden hijgend en moe in de benen voor de djoeroekoentji - letterlijk sleutelbewaarder. Wat een teleurstelling - we mochten er niet in, zelfs niet op blote voeten (voorschrift) en tegen voorschrift sta je machteloos. Gelaten aanvaardden we de terugtocht.
Het riante uitzicht, de mooie weg en de goed onderhouden graven waren wel het tochtje waard geweest.

H. E. DESMET

NOGEENS: INAN

Ik lag ziek en Inan kwam het zilver halen om te poetsen. Hij nam een vork, hield die in de hoogte en zei: "Ini namanja pork."
Met enig geduld en doorzetting leerde ik hem een v te zeggen: "vork" en trots ging hij heen, zachtjes mompelend: vork - vork.
Een paar dagen later kwam hij terug van de boodschappen en het boekje tonend, waarin ik appelstroop had besteld, meldde hij: "Itoe affelstroop tida ada".
Ik had niet de moed tot verbetering.

ADDIE

ETENSWAARDIGHEDEN?

Poespas en Liplap.

In een rond 1730 te Batavia spelend oud duits soldatenlied vind ik volgende klacht over het eten dat de manschappen kregen:

> Sieht man in den Busspass nein (= hinein),
> Muss mannss (man es) Reiss und Wasser nennen
> Und der Lipplapp angebranndt.

Waarbij de volgende, deels oude deels nieuwere, voetnoten: Busspass: Die Suppe, so (= die) Sonn- und Donnerstags gekochet wird. / Puspas besteht nach C. Langhanns, Ostindische Reise, 1705, S. 85, aus Schweinefleisch, das mit Graupen (= gort) und Wein gekocht ist.
Lipplapp: Ein Brey, so der Sonntags Nachmittage gekochet wird. Darzu wird der Kerrn von einigen Kokosnüssen genommen, auf einen Reib Eyssen (rasp) zerrieben, in Wasser gethan und ausgetruckt, alsdann siehet das Wasser wie Milch, solches wird gekochet, Reiss hinein getan und zu einen Brey gekochet. / Liplap ist nach Langhanns, 1705, S. 166 und nach Barchewitz, Reisebeschreibung, 1730, S. 113, Reis mit Cocosmilch. (voor wie het niet heeft kunnen volgen: rijstebrij met santen).
Bron: Quaestiunculae Historicae, Rotterdam, Augustus 1909. En daarin overgenomen uit: Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Berlin, 18 (1908).

MINDER SMAKELIJK
(uit hetzelfde lied):

Muskieten: Eine Art gifftige Mücken so meist des Nachts herum fliegen, und wenn die Menschen von ihnen gestochen werden, so gücket es; wenn nun die Menschen solches nicht vertragen können und kratzen mit denen Fingers darüber, so fallen grosse Löcher in die Beine.

F. v. d. BOSCH

De 'Familie' van Generaal Van der Heijden

door Dr. H. J. de Graaf

Menig lezer zal zich over deze titel verbazen, vooral zij, die kennis hebben genomen van het artikel over Karel van der Heijden in de tweede druk der waardige en betrouwbare Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië 2e deel p. 93 alwaar men eenvoudig leest: Geboren 12 januari 1826 in Batavia, zonder meer.

Is onze Kareltje dan zo maar uit de lucht komen vallen? Geenszins. Veeleer heeft het er de schijn van, of de deftige Indische Encyclopaedie wil bemantelen, dat Van der Heijden's afkomst - zoals een hoog adellijk genealogisch geschrift het eens geliefde uit te drukken - "met bastaardij besmet" was, zodat de grote generaal een lotgenoot was van onze manhafte Witte van Haamstede, de wereldberoemde Erasmus van Rotterdam, de Franse staatsman Aristide Briand, de Duitse Bondskanselier Willy Brandt (om maar te zwijgen van onze grapjas Albert Mol uit "Wie van de drie?") en zo vele andere vermaarde "natuurlijke" kinderen (overigens een vrij ongelukkige uitdrukking, alsof niet alle wichten volgens de natuur ter wereld kwamen, uitgezonderd natuurlijk de in laboratoria verwekte en ontwikkelde babies in Aldous Huxley's toekomstroman "Brave New World").

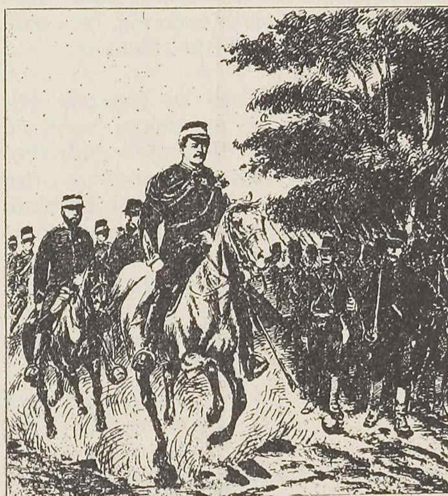
Maar generaal Van der Heijden spreekt zèlf over zijn familie, n.l. in het Aanhangsel bij zijn "Memorie naar aanleiding van het voorgevallene op 18 november 1881 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal", een stevig boek, waarin hij aan de hand van vele stukken, ná zijn ontslag als gouverneur van Atjeh, zijn Atjeh-politiek verdedigt. Welke bijzonderheden deelt de generaal over zijn "familie" mede? In het genoemde boekwerk komt ook een keurige kopie voor van Van der Heijden's Staat van Dienst. De eerste kolom daarvan dient ter invulling van de "Namen der Ouders, datum van geboorte, geboorteplaats en laatste woonplaats". Welke personen geeft de oud-gouverneur van Atjeh als zijn ouders op?

Als moeder vermeldt hij **"Wilhelmina Siebing"**, doch als vader geeft hij een zekere **"Jean"** op, zonder achternaam, hetgeen kort en krachtig is. Dit plaatst ons voor een raadsel. Duidt hij met deze voornaam de persoon aan, die voor zijn opvoeding als kind gezorgd heeft, en die de naam van **J.** van der Heijden droeg, dus dan voluit: "Jean van der Heijden?" Of kunnen wij dit Franse Jean beschouwen als een omschrijving van een wat deftige "Jan", met welke doopnaam van de Indische militairen werden aangeduid. Dan zou hij dus met "Jean" een voorname, wellicht hooggeboren Indische officier bedoeld hebben, geen simpele Jan Fuselier.

Het tweede deel van de **eerste** druk der bovenvermelde Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, verschenen omstreeks het jaar 1900, doch nog samengesteld vóór de dood van generaal Van der Heijden op 26 jan. 1900, bevat reeds een uiteraard onvoltooide biografie van de grote, toenmaals in Bronbeek rustende krijgsoverste en men vindt er, blijkbaar op grond van de door de generaal zelve gepubliceerde dienststaat, als ouders J. van der Heijden en W. Siebing opgegeven. Van een "onwettige" geboorte wordt blijkbaar niet gerept.

De tweede druk der vermaarde Encyclopaedie durft dit niet meer aan, en laat de zaak maar blauw blauw. De ouders blijven eenvoudig, gelijk wij reeds zagen, onvermeld.

Het aannemelijkst lijkt mij evenwel, dat

Generaal van der Heijden in Atjeh, 1879.

met dit "Jean" eenvoudig zijn hierna te noemen "natuurlijke" vader bedoeld is, wiens derde voornaam (hij had er totaal vier) **Jean** luidde, bij welke voornaam hij wellicht in intieme kring genoemd werd.

Beslister en uitvoeriger is het eerste deel van het grote Nederlandsche Biografische Woordenboek (dl. I kolom 1104), dat ons onomwonden de Indische afkomst van generaal Van der Heijden onthult. Zijn vader zou niemand minder dan de latere legercommandant Hubert Joseph Jean Lambert, Ridder de Stuers (1788-1861) geweest zijn, en zijn moeder een Inlandse vrouw, en wel een Boeginese, of naar mij van andere zijde verzekerd werd, een Timorese. Aangezien de Stuers in het jaar 1824 korte tijd in Makassar vertoefde, pleit het meeste voor een Boeginese njai, met wie toen de relatie kan begonnen zijn. Helaas wordt niet opgegeven, waar de anonieme schrijver van het Encyclopaedie-artikel zijn gegevens vandaan heeft. Dat de grote generaal intussen niet van zuiver Europese afkomst was, ziet men bij de eerste oogopslag aan elk portret van hem. Doch dit is in feite het enige vaste gegeven, dat de verzekering van 't Biographisch Woordenboek ondersteunt. Dat de Boeginese onder de naam van Wilhelmina Siebing schuil zou gaan, lijkt hoogst onwaarschijnlijk. De heer L. S. A. M. Römer hield tijdens de Kerstdagen van 1919 voor het eerste Congres voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Java in Solo een uitvoerige lezing, getiteld "Rassenmenging", waarin hij op de goede zijden dezer zaak, die voor sommigen nog een probleem is, wees. Vele "gemengde" verbintenissen bracht hij ter sprake en zo kwam ook de afkomst van "den beroemden Generaal Karel van der Heijden" aan de orde, "die te Batavia den 12en Januari 1826 geboren werd".

Als "werkelijke vader" vermeldt hij in zijn verhandeling de "Luitenant-Generaal Ridder de Stuers". Deze zou zijn zoon, "toen deze als overwinnaar van Atjeh in Nederland terugkwam, zijn naam hebben **aangeboden,** wat echter uit dankbaarheid voor zijn pleegvader, en uit begrijpelijke andere redenen, geweigerd werd. De Hr. Römer had dit nieuws vernomen uit de mond van een zekere mevrouw Octavie Evers, geboren Van der Heijden, die een wettige dochter was van de koopvaardijkapitein J. van der Heijden en Wilhelmina Siebing. Zij was bevriend met de ouders van de Hr. Römer en had dikwijls met hen over deze kwestie gesproken. Blijkbaar is het dus een kostbare en betrouwbare mededeling, en toch kan zij niet helemaal juist zijn.

Immers, toen in 1881 Van der Heijden uit Atjeh in Nederland terugkwam, was zijn echte vader, H. J. J. L. de Stuers al 20 jaar dood, maar diens jongere broeder, die na hem van 1853 tot 1858 eveneens legercommandant is geweest, t.w. François Vincent Henri Antoine, Ridder de Stuers, was bij Van der Heijden's terugkeer uit de Oost nog in leven, daar hij pas op 20 dec. 1881 overleed.

De Hr. Römer zag dit ook wel in, maar jammer genoeg pas nádat hij zijn artikel ter publicatie reeds aan de redactie had toegezonden. Hij kon er dus slechts in een uitvoerige noot onder aan zijn afgedrukt artikel op terugkomen. Hij onderstelt in die noot, dat niet Van der Heijden's natuurlijke vader, doch diens jongere broeder aan de gepensioneerde generaal zou hebben aangeboden, om de naam De Stuers te willen aanvaarden. Dit lijkt niet erg waarschijnlijk, want François Vincent Henri Antoine had niets aan te bieden, hij had enkel maar kunnen voorstellen, hetgeen niet erg waarschijnlijk lijkt. Het verhaal ziet er daarom wat apokrief uit. Blijkbaar ligt de fout bij Karel van der Heijden's "pleeg-

zuster", mevrouw Evers-Van der Heijden, die misschien de beide broeders De Stuers verwisseld heeft. Overigens had de jonge De Stuers reeds een beroemde zoon, de vermaarde kunsthistoricus, eerste Directeur van het nieuwe Rijksmuseum Victor de Stuers. De volijverige Hr. Römer heeft nog bij de Burgerlijke Stand te Batavia een onderzoek ingesteld, doch daar ontbraken alle gegevens, hetgeen te verwachten was. Het Departement van Oorlog weigerde ook alle medewerking, ofschoon de Hr. Römer op het wetenschappelijk karakter zijner navorsingen wees.

Terwijl wij dus helaas onvolledig omtrent de juiste afkomst van de generaal Van der Heijden zijn ingelicht, weten wij iets meer omtrent zijn jeugd. Het kleine Kareltje moet al spoedig in huis zijn genomen door de scheepskapitein J. van der Heijden zijn echtgenote Wilhelmina Siebing. Het meest waarschijnlijke lijkt mij, dat de vader, de kolonel H. J. J. L. de Stuers hier de hand in heeft gehad. Hij wilde zich niet aan de verantwoordelijkheid voor zijn zoon onttrekken, hem niet "in de kampong" laten opgroeien. Daarom vertrouwde hij hem ter opvoeding toe aan een fatsoenlijk Europees gezin, dat weldra naar Europa vertrok. In zijn positie van hoofdofficier van het Kon. Ned. Indische Leger zou het hem moeilijk vallen, in zijn naaste omgeving een "voorkind" te zien ronddartelen, te meer, omdat hij nog al eens van standplaats veranderde. Nog in 1824 was hij resident van Padang geworden en vijf jaar later werd hij provisioneel chef van de Algemene Staf te Batavia. In 1830 vertrok hij met verlof naar patria, vanwaar hij als generaal-majoor en legercommandant terugkeerde. In 1835 ging hij voor goed naar het vaderland terug. Natuurlijk zal de scheiding van moeder en kind veel klachten en tranen gekost hebben, doch dergelijke tragische voorvallen waren in de toenmalige koloniale maatschappij helaas heus geen uitzondering.

Aangenomen, dat vader de Stuers ook **financieel** voor de kleine jongen zorgde, zou dit diens bezoek der Arnhemse kostschool begrijpelijker maken. Dergelijke inrichtingen waren ook toen niet goedkoop en lagen zeker boven hetgeen een pleegvader-scheepskapitein voor een nog zo aardig pleegkind over zou kunnen hebben. Voor een legercommandant waren deze kosten zeker betaalbaar.

Kunnen wij soms verder nagaan, wat voor soort Arnhemse kostschool door de jonge Van der Heijden bezocht is? Een bezoek aan het Gemeente-archief te Arnhem leverde geen resultaat op, doch gelukkig vond ik in de aangrenzende Gelderse Bibliotheek een rijk geïllustreerd gedenkboek der Arnhemse H.B.S. getiteld "Transformatie, Honderd jaar H.B.S. Arnhem", met als binnentitel: "Van Franse School tot Athenaeum...... 1866-1966". Hierin worden niet alleen de lotgevallen der thans "Lorentz-H.B.S." getitelde middelbare school smakelijk verteld, doch ook aan de voorafgaande z.g. "Franse scholen" enige aandacht besteed.

Wij leren daaruit, dat in het jaar 1817 een zekere **Coenraad Jacobus de Jong** tot hoofd ener Franse kostschool werd aangesteld. Het was een stadsschool, uitsluitend bestemd voor jongens, want daarnaast bestond in Arnhem nog een stedelijke Franse kostschool voor jonge Juffrouwen.

De Franse kostschool van C. J. de Jong bestond nog in 1840, en aangezien de twaalfjarige Van der Heijden in 1838 voor het toenmalige "middelbaar onderwijs" in aanmerking kon komen, moet hij toen wel deze enige school van die aard te Arnhem hebben bezocht, tot hij er reeds in 1841 genoeg van kreeg.

Op deze Arnhemse jongeherenkostschool moet de jongeling, die naar zijn pleegvader Van der Heijden werd genoemd, behoorlijk onderwijs genoten hebben, zodat hij in 1850 het officiersexamen kon afleggen. Bovendien zal hij er Frans geleerd hebben, hetgeen hem, toen hij in 1866 de Franse legermanoeuvres te Chalons-sur-Marne bijwoonde, goed van pas zal zijn gekomen. Hij schreef er zelfs een rapport over. Toch was hij geen knaap, die veel voor lang studeren voelde. Het is aannemelijk dat het voorbeeld van zijn vader, die hem niet als zoon had willen "erkennen" en dat van zijn oom, beiden vooraanstaande militairen, hem steeds voor ogen heeft gestaan, zodat reeds vroeg de lust bij hem ontwaakte, deze bloedverwanten zo mogelijk te evenaren. Met de pogingen daartoe heeft hij reeds spoedig een begin gemaakt, doordat hij al op 2 juli 1841, dus toen hij pas 15 jaar oud was, als soldaat tekende voor zes jaren zonder handgeld bij het Algemeen Depot der Landmacht. Op de 12e augustus van dat zelfde jaar werd hij korporaal-titulair, wel in verband met zijn uitvoerige schoolopleiding, en reeds vier dagen later ging hij te Nieuwediep scheep aan boord van het zeilschip Oost-India-packet, met bestemming Batavia. Daar zette hij op 24 november 1841 voet aan wal. Zijn roemrijke Indische militaire loopbaan was begonnen.

Wij zouden hier kunnen eindigen, doch dienen nog de vraag onder de ogen te zien, wat Van der Heijden met zijn "familie" bedoelde. De uitdrukking komt, gelijk wij zagen, voor in het Aanhangsel op zijn Memorie, die hij in 1882 te boek stelde en op ruime schaal verspreidde, doch niet in de handel bracht. Het boek verscheen te 's-Gravenhage in het jaar 1882 bij de uitgeverij Henri J. Stemberg.

Op de eerste bladzijde van dit aanhangsel beklaagt de generaal zich over de **verdachtmaking,** waarvan hij op die 18e november 1881 in 's Lands vergaderzaal het slachtoffer zou zijn geworden. "Juist daarom heeft men toen gaarne aangenomen, dat ik een **geboren wreedaard** moest zijn, in staat tot onmenselijke daden". Hij zinnespeelt hier op het verbranden van Atjehse kampongs en de mishandeling van dwangarbeiders, waarvoor hij verantwoordelijk werd gesteld.

Verontwaardigd vervolgt dan Van der Heijden: "Ik wensch hier nu in geene opsomming te vervallen van de lasterlijke geruchten...... geruchten waarbij **zelfs mijne familie** niet onbesproken werd gelaten".

Wie bedoelt hier de generaal met "mijne familie"? Zijn pleegouders of zijn natuurlijke ouders? Vermoedelijk geen van beiden. Het komt mij voor, dat de lasteraars het op de "onechte geboorte" van de generaal gemunt hadden, waarover deze slechts in bedekte termen vermocht te schrijven. Door deze gemengde en onwettige afstamming zou hij dan een geboren wreedaard zijn geworden !

Deze lasterpraat is m.i. even laaghartig als dwaas. Het is zeer verheugend, dat hij tijdens het leven van Van der Heijden slechts zelden is geuit en ter sprake is gekomen. Steeds is de grote generaal door iedereen op de handen gedragen. Sedert zijn pensionering is hij met eerbewijzen overladen! Na op de meest eervolle wijze te zijn ontslagen, werd hij benoemd tot Ridder der Eerste Klasse van de Gouden Leeuw van het Huis van Oranje, en Ridder Grootkruis der Orde van de Eikekroon. Hij werd aangesteld tot tweede Commandant van het Koloniaal-Militair Invalidenhuis Bronbeek bij Arnhem, zodat hij niet geheel stil behoefde te zitten. En toen op 6 september 1898 H.M. Koningin Wilhelmina in de Nieuwe Kerk te Amsterdam werd ingehuldigd (niet gekroond, zoals de volksmond het wilde), mocht de 72-jarige generaal het **rijkszwaard** dragen, zoals een halve eeuw later een andere

(lees verder volgende pagina)

(Vervolg: "Van der Heijden")

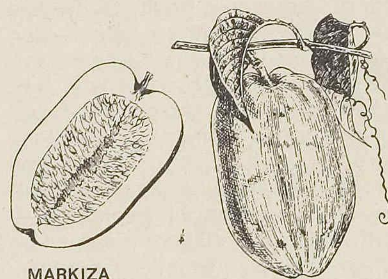
Indische figuur, de schout-bij-nacht Helffrich, bij dezelfde plechtigheid voor Koningin Juliana, met het torsen van het **Rijksvaandel** belast werd.
Te betreuren valt, dat over deze grote militaire figuur uit de Indische krijgsgeschiedenis nog géen degelijke **biografie** is geschreven. Het is te vrezen, dat een dergelijk wetenschappelijk werk nog wel enige tijd op zich zal laten wachten. Immers, voor het schrijven van zulk een standaardwerk zijn m.i. drie eigenschappen onmisbaar: men dient vertrouwd te zijn met militaire zaken, Indië goed kennen en een vaardig historicus zijn, liefst met een welversneden pen, zodat men zijn werk niet met verveling, maar met genoegen leest.
Het best zouden wellicht Indonesiërs hiervoor in aanmerking komen, doch of zij er lust toe zouden gevoelen? Wellicht dat eens een ridderlijke Atjeher zich zou willen aangorden, om ons een beeld te schetsen van de grote tegenstander van zijn volk.
Trouwens, Van der Heijden had heus wel waardering voor de Atjehers, wegens hun grote vaderlandsliefde en weergaloze dapperheid. Omgekeerd hadden ook de Atjehers een diepe bewondering voor "generaal Eénoog" (Djeundran Boeta), zoals zij hem na zijn verwonding in de slag bij Samalanga (op 26 aug. 1878) die de generaal het linkeroog kostte, noemden; In een Atjehs heldendicht lezen we zelfs: "**Billijk** was de éénogige generaal".
Eindelijk rijst de lastige vraag: Welke invloed heeft de "gemengde afstamming" van Karel van der Heijden op zijn latere, zo succesvolle loopbaan gehad, remmend of bevorderend? Dit valt zéér moeilijk te zeggen. Met groter zekerheid is echter aan te nemen, dat de goede opvoeding, die hij van zijn pleegouders genoot, een degelijke grondslag heeft gelegd voor zijn latere gelukkige resultaten. Mogelijk dat de liefderijke zorg zijner pleegmoeder, Wilhelmina Siebing, die hij afzonderlijk en volledig in zijn staat van Dienst vermeldt, daarbij van bijzondere betekenis is geweest. Zijn echte moeder bleef helaas in de schaduw.

Nieuw Guinea

"Nieuw Guinea" is een standaardwerk geschreven onder hoofdredactie van Dr. Ir. W. C. Klein over dit voormalig Nederlands overzeese gebiedsdeel, waarin men letterlijk alles kan vinden aan wetenswaardigs dat dit nog altijd in vele opzichten onbekende landen te bieden heeft: de historie, de talen, geologie, zending, missie, klimaat, landbouw, kolonisatie, flora, fauna, volken, bestuur en vele andere.
De boeken die op prachtig papier zijn uitgevoerd, zijn met talrijke foto's geillustreerd en zijn voorzien van vele kaarten en tabellen. Een uniek naslagwerk tegen een uitverkoopprijs van slechts *f* 30,— voor drie delen, + *f* 8,50 porto (drie delen)

"Vegetables of the Dutch East Indies"

Eindelijk is er een volledige heruitgave verschenen van het boek van Dr. J. J. Ochse en Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink, dat in 1931 bij de Archipel Drukkerij te Buitenzorg werd uitgebracht en waarvan de originele titel luidde "Indische groenten". Dat deze uitgave (verzorgd door A. Asher te Amsterdam) in het Engels is, hoeft geen onoverkomelijk bezwaar te zijn, daar het een gemakkelijk leesbaar Engels is.

MARKIZA

De reden voor deze Engelse uitgave is, dat de tropen grotendeels in Engels taalgebied liggen. Het opzoeken wordt zeer vergemakkelijkt doordat ook de voor ons zo bekende inheemse namen (Javaanse, Soendanese) worden gegeven.
Het boek, waarin meer dan 400 soorten worden behandeld, is rijk geïllustreerd. Niet alleen een rijk bezit voor het leven, maar ook voor het nageslacht! Naast vele goede bekenden, zal de lezer in het werk ook planten aantreffen, waarvan men het bestaan niet wist, of allang vergeten was. Een leerzaam werk, waarmee de plantenliefhebber menig uur van leesgenot zal doorbrengen.
Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong *f* 202,50 plus *f* 7,— porto, ook in 3 termijnen te betalen.

JAARVERSLAG STICHTING "HULP AAN LANDGENOTEN IN INDONESIË"

Van de Stichting "Hulp aan Landgenoten in Indonesië" ontvingen wij het jaarverslag over 1976 waaraan wij enkele gegevens ontlenen.
Dank zij de mildheid van de donateurs en een gift van *f* 100.000,— van het Koningin Juliana Fonds kon in 1976 een bedrag van *f* 298.000 aan uitkerigen worden besteed. Intussen zijn de kosten van het levensonderhoud sinds 1970 verdrievoudigd, en komen er steeds meer steungevallen bij. Een deel van de middelen van 1976 werd tijdelijk bij het kapitaal gevoegd, om de uitkeringen over 1977 niet op een lager peil te behoeven te stellen.
Slechts in enkele gevallen - wegens het verbeteren van de financiële positie van de betrokkenen - was steun overbodig geworden of kon deze worden verlaagd.

Het aantal personen dat steun ontving van de Stichting bedroeg 3781. Alleen landgenoten **zonder** Nederlands paspoort worden door de Stichting geholpen, degenen met een Ned. paspoort worden via de Bijstandswet door de Ned. overheid gesteund. Er zijn thans 40 contactpersonen in een 33-tal plaatsen in Indonesië, die onder leiding staan van pastoor P. Nooy, geassisteerd door broeder Th. M. Siteur, die dit werk belangeloos doen. Een bijzonder contactadres is de GIKI in Surabaia onder leiding van Dr. Sutjahjo. In 23 plaatsen werden ook kledingpakketten gedistribueerd. De inzameling, verzending en correspondentie hierover berust geheel in handen van Mevr. J.Kwak-van der Burg en haar medewerkers/sters in Den Haag.
Met tal van personen en instellingen in Nederland bestaan goede contacten, zoals met de H.A.V.G.I., V.I.N., V.V.G. V, Tong Tong, Pelita, en de Memisa.
In 1976 werden enige belangrijke giften ontvangen. Behalve het Koningin Juliana Fonds waren andere grote donateurs o.a. de Stichting Charitatieve Fondsen Tjalie Robinson, de Fundatie van de Santheuvel Sobbe en het Bestuur van de Broeders van Saint Louis in Oudenbosch.

Dank zij een aantal grote giften ten bedrage van bijna *f* 130.000 konden wat hogere uitkeringen worden gedaan, maar tevens bleek dat stijging van de "gewone" donaties geen gelijke tred houdt met de kosten van levensonderhoud in Indonesië. Alleen door een grotere mildadigheid van het Nederlandse publiek is het mogelijk de groeiende kloof tussen de landgenoten met en zonder paspoort op te vullen. De Stichting brengt dank aan alle gevers, die deze noodkreet hebben verstaan en er gevolg aan hebben gegeven.

Giften kunnen worden overgemaakt op Postgiro 308, t.g.v. de Stichting "Hulp aan Landgenoten in Indonesië", Nassau Zuilensteinstr. 9, Den Haag.

INDONESISCHE TENTOONSTELLINGEN IN NEDERLAND

Het mooiste houtsnijwerk van West-Irian (West-Nieuw-Guinea) komt ongetwijfeld uit de Asmat. Er zijn in Nederland op het ogenblik gelijktijdig twee tentoonstellingen aan gewijd, namelijk in het Volkenkundig Museum in Breda (tot 29 augustus) en in het Volkenkundig Museum "Nusantara" in Delft (tot 31 december).

In het Museum voor Land- en Volkenkunde in Rotterdam valt (tot 30 september) een tentoonstelling te zien gewijd aan de gamelan.

MUNDING LAJA
- Ridder van Padjadjaran (slot)

Een soendanese legende naverteld door PAK ASIKIN

Het vorige hoofdstuk eindigde dus met het vermelden van alle (onmogelijke) wensen van Dewi Asri aan Sunten Djaja, alvorens zij (tegen haar wil) zou toestemmen in een huwelijk. "Wat drommel, weg met zulke gekke wensen!" en Sunten Djaja keerde zonder verder nog boe of ba te zeggen terug naar huis.

"Hoe is 't Sunten? Is 't gelukt?"
"Ze zeggen, dat Mundinglaja me in de weg zit, maar Dewi Asri wil toch wel met mij trouwen, maar stelt onmogelijke eisen. Naar berekening zouden die wensen van haar wel vijf en twintig scheepsladingen kosten."
Zijn vader zei: "Wees gerust, we zijn toch schatrijk. Ons volk telt veel scheepseigenaren. Het hele volk zal ons steunen. Allen zijn 't er over eens, dat je Dewi Asri moet huwen."
Patih Bulang Balang, de geweldige, werd ontboden, alsmede zijn mantri, de Judas. Hem werd gelast op de bendé (gong) te slaan. Hierdoor opgeroepen kwamen de mensen in drommen toestromen.
Luidruchtig de punggawa's (ambtenaren) uit het Westen, op de karbouwen rijdend, met djagungvrachten en stinkbonen; pukul trus de tong tong, alsmede de gamelan, vermengd met bijvalskreten. Verder de kendangs van uitgeholde boomstammen met schapenleer overtrokken, gemaakt door jonge mannen en bespeeld door weduwen. En dat pas uit één windstreek, het Westen, en minstens evenveel mensen en lawaai uit de andere drie windstreken, elk naar hun eigen aard. Weldra waren allen op de aloon aloon verzameld, met wapperende vlaggen en banieren. En in het meer Sipatahunan lagen vijf en twintig schepen volgeladen met rijkdommen. Als bijzonder teken werd de rode vlag gehesen, aanduidende dat een traditie zou worden uitgevoerd, nl. het overhandigen van de bruidsschat.

De patih negara liet de uitvoering geheel over aan Paman Lengser (manusje van alles). Deze was een heel streng heer. De fluittisten liet hij een maand lang oefenen, zo ook de tukang djibrut (muziek voortgebracht uit de geluiden van de oksel), de tukang gondang (muziek ontstaan door stampen op het rijstblok) en de tukang angklung.
Per dag werden vijf en twintig schapen geslacht voor de voeding van de muzikanten. Al deze drukte was bedoeld ter opluistering van het a.s. huwelijksfeest, dat moest klinken als een klok.
Laten we intussen even teruggaan naar Mundinglaja. Die stond op hete kolen, sterk verlangend Dewi Asri, zijn a.s. bruid, te ontmoeten. Haastig nam hij afscheid van Suhunan Ambu en keerde terug naar het land van Muara Beres.
Daar stond Mundinglaja nu buiten de poort van het Hemelrijk. Weer werden de twee ouderen aangeroepen, die blijk gaven van hun hoge voldoening, dat de Ridder van Padjadjaran het Gouden Schrift en de Heilige Kris als tropheën had bemachtigd. Aria Kidang Panandjung voegde er nog aan toe: "Suhunan Ambu en Dewi Asri delen zeker ook in Uw blijdschap, zij verwachten vol ongeduld Uw terugkomst."
Met hun drieën (de drie in één) vertrokken ze met als voertuig de "Gilang Kantjana" (goudglans) en weldra kwamen zij aan de grens van Muara Beres. Eerst rustten zij even uit en overlegden hoe het land binnen te trekken, want volgens geruchte was er in de hoofdstad een groot feest ter gelegenheid van het a.s. huwelijk tussen Dewi Asri en Sunten Djaja.
En nu de bruiloft. Dewi Asri werd gedwongen plaats te nemen naast de bruidegom, hoe ze ook tegenstribbelde, maar wat vermag de kracht van een vrouw? Doch Dewi Asri beschikte over bovennatuurlijke krachten. Ze kon een andere lichaamsvorm aannemen. Sim salabim! en ze werd een guling (een rond langwerpig kussen), die leek op Dewi Asri. Zij zelf stapte het kasteel uit en nam een bad. Ze verweet Mundinglaja dat hij zo lang wegbleef. En plotseling, als door een wonder, stond hij voor haar.
"Huil maar niet, m'n schat, alle leed is nu voorbij. De beproevingen waren nodig om onze ziel te zuiveren. Je zult dit alles, met je sterke geest, kunnen dragen. Laat de tranen aan anderen over, we hebben nog de taak onze vijand te verdrijven."
Laten we afstappen van 't geluk, gesmaakt door de twee geliefden. De macht van de Heilige Kris manifesteerde zich door Kawati Kalawisesa (macht van de tijdsduur) en Guriang Tunggal (de enige, innerlijke kracht), om de vijand te verslaan, dat is Sunten Djaja en zijn kliek. Kalawisesa en Guriang Tunggal manifesteerden zich als afzichtelijke monsters en het is te begrijpen, dat de indringers in paniek raakten en er op staande voet van doorgingen om het vege lijf te redden. Al stonden de twee monsters voor duizenden, ze konden zich vermenigvuldigen zodat het een strijd werd van man tegen man.
En toen de strijd was uitgeraasd en na even op adem te zijn gekomen sprak Kalawisesa: "Ik ben uitermate blij voor Mundinglaja te mogen vechten, hij is een broeder van mij."
Geger Malela, de oom van Dewi Asri, hoorde dit en sprak: "Wij zijn dus bloedverwanten. Ik ben heel blij onze neef te ontmoeten. Laten we onze vreugde vieren in de feestzaal en meteen Dewi Asri en Mundinglaja in het huwelijk verbinden."

De bruid en bruidegom vormden een harmonisch paar, stralend als de volle maan en schitterend als de morgenster. Voor Sunten Djaja was de ontgoocheling groot. Hij werd wakker en dacht in het bruidsbed te slapen naast Dewi Asri. In plaats daarvan lag er een grote guling! Woedend trok hij zijn kris en doorstak de guling, waarbij het vulsel naar alle kanten uitvloog. Hij stapte uit bed, verliet de kamer en verbijsterd zag hij het bruidspaar in de feestzaal. Buiten zich zelf van woede wilde hij Mundinglaja te lijf, maar deze beheerste zich en gebruikte zijn innerlijke kracht, waardoor Sunten Djaja werd tegengehouden. Hij werd uit de feestzaal verwijderd, geheel gebroken

(Vervolg: "Mundinglaja")

door woede. Mundinglaja daarentegen kon rustig van zijn geluk genieten.
En hiermee eindigt het verhaal van de Ridder van Padjadjaran. Hij keerde naar zijn land terug, dat nu weer teruggekeerde tot wat het eens was, een vredig en ordelijk land, welvarend en rechtvaardig.

Naschrift.
Het pantunverhaal Mundinglaja gelieve men niet historisch te zien. Het is een stukje zielkunde. Het terrein waar het verhaal zich afspeelt is ons lichaam. Onze ziel wordt afgebeeld als een schone Godin (Dewi Asri), en Mundinglaja is de doorsneemens. Als ons lichaam verlaten is door het Goddelijke, vervalt het in dierlijke neigingen. De verschillende personen in het verhaal genoemd zijn dus niets anders dan personificaties van onze zielsuitingen. De hemelvaart is dus niet het wegvliegen naar de interspace, maar het verzinken van onze ziel in ons allerdiepste innerlijk.
Ik kan niet nalaten een vergelijking te maken van M'laja's hemelvaart, geflankeerd door Gelap Nyawang en Kidang Panandjung, met die van de profeet Mohamad, geflankeerd door de aartsengelen Gabriël (zinnebeeld van de goddelijke beschikking) en Michael (die van de goddelijke macht). In de Hemelvaart van Mohamad wordt er melding van gemaakt, dat Gabriël tot aan de hemelpoort gekomen, de Burok (goddelijke flits, rijdier waarop de profeet ter Hemelvaart voer) een halt toeriep, om de profeet alléén de Hemel te doen binnengaan. De profeet keerde terug met de Rukun Islam (de 5 zuilen van de Islam) en Mundinglaja keerde terug met zijn tropheën. Ik ben bang, dat dit voor Islamitische oren een ketterse uitspraak is! Maar ik nodig alle lezers wel uit zich te verdiepen in de verborgen betekenis van het Mundinglaja verhaal.

delbare Zeevaartschool (MZS) van Makasser hopen op 27 augustus 1977 in "Het Witte Dorpshuis" in De Bilt een reünie te houden. Hun relaties, zoals o.m. oud-GMers en KPMers, zijn eveneens van harte welkom. Nadere inlichtingen hierover zijn te verkrijgen bij: C. Nemmers, Alsemstraat 387, Hoogvliet tel. 010 - 16 60 12 en K. W. de Lavaletta, Koeweitdreef 18, Utrecht tel. 030 - 61 24 39.

WIE ? WAT ? WAAR ? WANNEER ?

Deze rubriek dient UITSLUITEND voor:
- Opsporing of informatie over personen.
- Bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET- COMMERCIËLE gebeurtenissen.
- Inlichtingen over diverse onderwerpen.
- Gratis aanbiedingen niet tegen geld of anderzins.
- Alle oproepen onder deze rubriek met duidelijke opgave van naam en adres.

Voor abonnées en niet-abonnées geldt het tarief f 5,— per oproep/aanvraag. REDACTIE TONG TONG.

*

EXTRA BEWIJSNUMMERS UITSLUITEND TEGEN BETALING !

REUNIE B.V.C.
Op zaterdag 23 september 1978, zal de B.V.C. ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan een reunie houden.
Hiertoe zullen alle ex-B.V.C.-ers worden uitgenodigd. De reunie zal waarschijnlijk weer in Sassenheim plaatsvinden.
Naar mening van het bestuur van de reunisten-vereniging is de reunie een langzaam aflopende zaak: immers, steeds meer B.V.C.-ers ontvallen de vereniging en nieuwe komen er niet bij. Het merendeel van het huidige bestuur zal dan ook op deze samenkomst zijn functie beeindigen. De vergadering zal dienen te beslissen over het al dan niet blijven voortbestaan van de reunisten-vereniging. Men wordt verzocht hierover zijn gedachten te laten gaan en kandidaten op te geven.
Om een indruk te krijgen van het aantal te verwachten deelnemers, wordt men dringend verzocht zich zo **spoedig mogelijk** op te geven. De leden zijn geen kosten verschuldigd. Voor ex-B.V.C.-ers (zij die geen lid meer zijn en dus ook geen contributie betalen) bedragen de kosten van deelname aan de reunie f 15,- per persoon (maaltijd, zaalhuur, band en evenementen). Men krijgt t.z.t. nadere mededelingen.
Dit bedrag dient gestort te worden op de giro rekening van de penningmeester, de Heer M. Herrebrugh, Loevesteinlaan 194, Den Haag (telefoon 070 - 66 25 98), giro 691954 t.n.v. Reunisten-Vereniging B.V.C.

WAAR IS JUUL VAN ALTENA?
Ze was een van de sjouwploegmeisjes uit het Tjidengkamp in de oorlogsjaren te Batavia. Voor ons is ze van essentiëel belang geweest. Ik wilde haar na zoveel jaar ervoor bedanken.
Op de reünie in het Congresgebouw in Den Haag in 1970 in Augustus, bleek de mogelijkheid aanwezig het adres van mensen uit de Jappenkampen te verkrijgen. Het spijt me nu zo, dat ik het toen niet heb gedaan!
De Mevrouw, want dat zal zij nu zijn,, heette Juul van Altena. Zij heeft in Kramat gewoond in het begin van de oorlog. Dat is dus Batavia van toen. Later is zij met haar moeder (en zusje?) ook naar Tjideng gekomen. Zij was sjouwploegmeisje, dus tussen 16 en 20 jaar in ± 1945.
Mijn moeder was vaak ziek, lag ook wel eens in 't ziekenhuis. Dat was een schoolgebouw op Laan Trivelli. Juul paste dan op ons en hielp het gezin, waarvan ik de oudste ben. Toen was ik 12 jaar. Wij waren met 5 kinderen. De jongste was 3 jaar.
Ik zal Juul nooit vergeten en mijn Moeder ook niet. Maar het zou zo fijn zijn, als ik haar nog eens kon zeggen, hoeveel zij toen voor ons betekend heeft.

J. van Keulen
Koninginnelaan 571
Vlaardingen

Oud-MZSers van Makasser houden 4de reünie.
Oud-leerlingen van de voormalige Mid-

Wie kan mij inlichtingen, hoe gering ook, verstrekken over: Raden Dihardjo (geb. 1906), sedert 1926 opzichter bij de B.O.W. te Pangkal Pinang (Banka en Onderh.) en aldaar nog woonachtig vóór uitbreken van de oorlog met Japan? Tevens gevraagd het huidige adres van George Groenewoud, geb. 1910, ± 1923 wonende te Pamekasan (Madura) en sindsdien verm. werkzaam als techn. ambtenaar op Java. Inl. aan F. E. A. Batten, Trompenburgstraat 105-a, Amsterdam-Z.

Kontakt gezocht met mr. Burghorst door kol. Robertson. Eind febr. '42 waren zij samen op een klein vliegveld bij Tjileungsir. Was bij de politie in Tjibaroesa bij Djakarta. Inl. Mw. J. v.d. Made, J. M. v. Nassaulaan 61, Santpoort. N. tel. 023 - 37 74 60.

Gevraagd: het adres van Max Andela, getrouwd met mej. Binkhuizen in Soerabaia (Indon.) in 1948. Inl. W. Riedijk, Preatoriussingel 15, Waalwijk.

R. Korteweg, de schrijver van "de 1000 van Amahai" vraagt:
1. Wie weet waar CHEVALIER woont? Hij verbleef in de Amahai - Haroekoe en Liang kampen in de Molukken. Hij was een voortreffelijk tekenaar die zeer goed gelijkende portretten en fraaie kamp schetsen wist te tekenen. Indien hij nog in leven is - Wie kan me zijn adres opgeven?
2. In Amahai-Haroekoe kreeg ik van de troep de beeltenis van HM. Koningin Wilhelmina in hout relief uitgehamerd in een halve aluminium veldfles, geplaatst in een blokje hard hout. Een zeer fraai voorbeeld van krijgsgevangenkamp nijverheid. Het geheel werd mij namens de troep aangeboden, doch wie weet wie de maker was van dit werkstuk, dat als aandenken nog steeds in mijn bezit is. **R. Korteweg,** Laan v. Meerdervoort 1676, Den Haag tel. 070 - 25 28 64.

Weet iemand wat er gebeurd is met de fotogr. Fa. Charls en van Es en Cie. in Batavia, Rijswijkstr. 5-7-9 en diens eigenares Johanna Ernestine Kraus, (geboren Vaesen) en dochter Norma Kraus, getrouwd, naam onbekend. Zij hebben beiden Ned. nationaliteit. De heer Kraus is in 1944 in Batavia overleden. Inlichtingen aan: Otto Kraus, Probst.-Kügelin-Str. 34, D-7967 Bad Waldsee 1, Duitsland.

(lees verder pagina 34, 3e kolom onderaan)

EETBARE VOGELNESTJES EN DE GODIN VAN DE ZUIDZEE

In TT. van 1 april jl. stelde Dr. H. J. de Graaf de vraag, waar de gierzwaluwen gebleven waren, nadat deze vogels de grotten van Karang Bolong niet meer zo massaal bezoeken om daar te nestelen.
Ik meen één van de oorzaken te weten. In 1937 was ik voor werkzaamheden enige maanden in de houtvesterij Tjiledoek. Tjiledoek is een klein stationnetje van de Semarang-Cheribon-Spoorweg op het lijnvak Cheribon-Pekalongan, en is een plaatsje, waar de Arabische invloed zo groot is, dat geen Chinees restaurant in Tjiledoek door hen werd geduld.
Daar ik voor die paar maanden een huis wilde huren en er tientallen onbewoonde stenen woningen door mij tijdens een rit door het plaatsje werden gezien, zocht ik contact met enige chinese huiseigenaren, die naast de onbewoonde stenen woningen in een kleinere houten woning woonden.
Geen van de huiseigenaren was echter genegen mij een stenen woning te verhuren. Na enige tijd ontdekte ik de reden, waarom de stenen woningen niet bewoond waren. Alle onbewoonde stenen woningen waren gebouwd met dichtgemetselde raamopeningen en met slechts één deuropening, die bovendien geheel was dichtgespijkerd. In de buitenmuur onder de nok, waren een paar vlieggaten opengelaten, en tientallen boeroeng walet vlogen af en aan. Bij de vlieggaten was het een gedrang van vogels, die naar binnen en andere, die naar buiten wilden. Bij navraag bij een Chinese huiseigenaar, vertelde hij mij, dat de boeroeng walet deze huizen gebruikten om te nestelen. De stenen huizen brachten op deze wijze meer op dan bij gewone verhuur, want de vogelnestjes werden door de Chinezen regelmatig weggehaald.
Door het aanvliegen van de vogels en de bouw van de nestjes goed in de gaten te houden, kon vóór in het broedseizoen, voordat de eitjes werden gelegd, reeds een kleine partij vogelnestjes worden geplukt. Bij bezichtiging van het inwendige van zo'n stenen woning, bleek de binnenruimte zodanig met kleine opgaande muurtjes te zijn bebouwd, dat er een maximum aan nestingsruimte was; bovendien werden bij de constructie van de kap, zware ruwe dakbalken gebruikt, zodat ook aan deze dakbalken de gierzwaluwen hun nestjes konden bouwen. Hoeveel zo'n stenen woning per seizoen aan eetbare vogelnestjes opbracht, wilde men mij niet vertellen.
Behalve bij deze stenen woningen in 't plaatsje Tjiledoek zag ik het nestelen van de gierzwaluwen ook in de verlaten stenen huizen en niet meer in bedrijf zijnde suikerfabriek Tjiledoek.
Zou het niet mogelijk zijn, dat na de sluiting van zovele suikerfabrieken in de jaren dertig, de verlaten dienstwoningen en fabrieksgebouwen door de salanganen gebruikt werden om te nestelen, en zij zodoende niet meer zo massaal naar Karang Bolong gingen?

H.S.

*

LANG LEVE DE FLES! (Slot)

Tjandi Baru
In 1962, met de auto op weg van Surabaia naar Djakarta, besloot ik te overnachten in Semarang en vond onderdak op Tjandi Baru.
Het zal 's avonds tegen achten geweest zijn, dat ik mij terugtrok op nummer 100. Ik had mij nauwelijks geinstalleerd of in de verte begon een sirene te gillen en enkele tellen daarna sloeg het licht uit.
Oefening luchtalarm.
Verder ging alles op de tast. Mijn hand gleed over en tegen een paar flessen die luid begonnen te rinkelen maar ik kreeg er één te pakken en toen...... sloeg de bom in!
Ik weet nog, dat ik mijn broek mijn broek liet en dat ik loeiend als een wild geworden karbouw de tuin ben ingerend. Volgens de djongos - maar ik bevestig dit niet - heeft hij mij later uit de een of andere puhun moeten plukken.
Het was een fles lysol geweest!

Vin Naeyé

London
Het gebeurde in Londen, vele jaren geleden toen mijn salaris nog niet toereikend was voor een kamer in een comfortabel hotel. Ik logeerde in het onderkomen van de Y.W.C.A.. Daar dus geen kamer met eigen bad of douche en toilet, maar een lange reeks van toiletten voor algemeen gebruik.
Op een morgen zat ik op het toilet, toen er plotseling een luide kreet naast mij werd geslaakt. Voor een juist begrip zij nog medegedeeld dat de tussenwanden van de WC's niet tot op de vloer doorliepen, maar tot zo'n 10 cm er boven. Het daaropvolgende gesprek zal ik in het Nederlands weergeven.
"Hebt U daar toiletpapier?"
Aangezien ik uiteraard gewapend met fles was neergestreken, had ik daar niet op gelet, maar nu bleek dat er in mijn hokje evenmin papier aanwezig was. Heel stom natuurlijk, daar behoor je van te voren naar te kijken, want in de gang voor de toiletten is een kastje waar dozijnen rollen liggen opgeslagen.
"Neen", antwoordde ik dus.
Een moment stilte, waarop de stem verder vroeg: "Hoe doet U het dan?" Lieve hemel, dacht ik, ik ga nu niet een verhandeling over "De Fles" beginnen, dus verzon ik een smoes en zei: "Ik heb hier een stuk watten".

(Lees verder pagina 14)

Tjakra Tjikri (Melia Azedarach)

In antwoord op de vraag van Mevr. J. Tinbergen over de "tjakra tjikri" (TT no. 1) hieronder enige gegevens over deze bloem, ontleend aan plantkundige werken:

Een vrij hoge boom, nooit in het wild groeiend, maar aangeplant om haar mooie paarse bloemtrossen. Men noemt haar wel eens Indische sering, maar een sering is het niet. Een andere even bekende naam is Mindi.
Bladeren en bast, als papje opgelegd of als thee getrokken, hebben volgens Kloppenburg geneeskracht voor huidaandoeningen (schimmel, schurft, exceem) en worden daartoe ook vaak aangewend.

Journalistieke Herinneringen (XXII)

De bewogen jaren rond 1920 in Surabaya

De kronkelpaden van de geest zijn ondoorgrondelijk. Ik houd van Surabaya.... maar waarom? Misschien omdat het geroezemoes van de belangrijkste handelsstad van het oude Indië mij in gedachten terugbracht tot de dagen van mijn jeugd, die ik grotendeels in Rotterdam doorbracht en waar ik in 1910 ook als jongmaatje "aan de krant" kwam. Ook daar klopte - en klopt gelukkig nog - het hart van "het bedrijfsleven", wat dat dan ook precies zijn mag. De prikkelende sfeer van nimmer vervagende activiteit deelde zich haast onmerkbaar aan je mee. Een werkstad. Misschien wat plomp in haar bewegingen, wat ruw in haar manieren, maar in al haar bewegingen imponerend. Uit de weg! Hier ben ik! scheen Surabaya mij toe te roepen, toen ik er, als de incarnatie van de totok in 1921 mijn eerste schreden zette.

En mocht ik het goede land nog eens bezoeken - ik verbleef er 35 jaar - dan zal ik niet nalaten Surabaya te bezoeken. Hoe het nu zal zijn? Mijn gedachten gaan nog vaak terug naar die tijd. Een veelbewogen episode was het. Ik bleef vijf jaar in Surabaya, verdween toen naar Batavia en bleef daar de rest van mijn Indische periode. Sinds 1926 was ik er nog maar zelden en dan voor zeer korte tijd, nauwelijks lang genoeg om vast te stellen dat het Oranje Hotel en de Simpangse soos er nog waren. Maar in die vijf jaar was Surabaya mij dierbaar geworden. Ondanks het feit - of misschien wel juist daardoor - dat ik er in een zeer bewogen tijd was.

Ik was mentaal wel enigszins voorbereid op hetgeen mij wachtte. Uitgezonden door de Bond van eigenaren van Ned.-Indische suikerondernemingen zou het mijn taak zijn, vanuit het Algemeen Syndicaat van suikerondernemingen in Ned-Indië te trachten de van alle kanten verguisde suikerindustrie een wat menselijker aanzien te geven. Ik was aldus in Indië de eerste van het thans in de westerse wereld algemeen bekende diersoort: de public relations man, al wist ik dat zelf niet. In paniek geraakt door boze plannen van de Indische regering, die dreigde door de instelling van winstaandeelkassen een deel van de baten van de industrie af te romen, bedolven onder kritiek in de Europese en de Indonesische pers had ASNI al een krant gekocht (de Nieuwe Soerabaja Crt) om al spoedig te ervaren dat dit middel "niet geheel aan de verwachtingen beantwoordde", zoals het met een kolossaal understatement in een vergadering van het Syndicaat werd gesteld. De N.S.Crt kostte alleen maar geld, maar kon in haar eentje, met een beperkte lezerskring, niet tegen de stroom op. Daarom werd besloten een vooraanstaand journalist uit Nederland te laten komen die, waar nodig, zou trachten de imago van de industrie te verbeteren. De vooraanstaande journalisten in Nederland bedankten echter voor de eer, maar een hunner was zo vriendelijk mij aan te duiden als een mogelijk wel bruikbaar man.

En zo geschiedde het, dat ik na ruim tien jaar in de vaderlandse journalistiek te hebben rondgedobberd naar het mij volkomen onbekende Indië vertrok. Ik was, na de wereldoorlog waarin ik voor een jong journalist eigenlijk te zware opdrachten had gehad, weer teruggevallen op de niet zo erg interessante Haagse zaken: het vet was van de ketel. Ik verveelde mij en het Indisch avontuur zou in ieder geval de sleur waarin ik na de vrede van Versailles geraakt was doorbreken. In de oorlog had het nieuws voor het oprapen gelegen en was ik in contact gekomen met vrijwel alle prominenten in Nederland - nu leek mijn voorland het behandelen van Haags stadsnieuws: de gemeenteraad, de opening van het badseizoen en zo. Dus greep ik met beide handen de kans, om iets meer van de wereld te zien.

.....In die vijf jaar was Surabaya mij dierbaar geworden, daarna kwam ik er nog maar zelden en dan voor zeer korte tijd, nauwelijks lang genoeg om vast te stellen dat het Oranje Hotel en de Simpangse soos er nog waren.....

Hoe was de suikerindustrie - toen nog: "de kurk waarop Indië dreef" - zo in discrediet geraakt? Gedurende de eerste wereldoorlog was Indië, ook al bleef Nederland buiten de strijd, door het wegvallen van een groot aantal van haar afzetgebieden in een economische crisissituatie vervallen, die in de verte doet denken aan de calamiteit van de dertiger jaren. De export was sterk gehandicapt en de productie van de ondernemingen verdween goeddeels in de goedangs, maar niet in de schepen.

Sociale en politieke onrust stak de kop op. De weerslag van de "kleine revolutie" door Troelstra en de zijnen in 1918 in Nederland op touw gezet naar het voorbeeld van de agitatie in het verslagen Duitsland werd in Indië zichtbaar door de befaamde "radicale" verklaring van GG Van Limburg Stirum. De kosten van het levensonderhoud, voor zover afhankelijk van de import waren gestegen, maar salaris - of loonsverbetering bleef vanzelfsprekend uit, gezien de onmogelijkheid de afzet van Indische producten te handhaven. In deze situatie kwam op overweldigende wijze een eind, toen na de oorlog de behoefte aan Indische producten zó groot bleek, dat de prijzen met sprongen omhoog gingen toen eindelijk de koopvaardijvloten vrijgemaakt waren om aan hun normale taak te beginnen. Om een voorbeeld te noemen: suiker, waarvan de productiekosten ongeveer *f* 3,75 de picol waren geweest, deed enige tijd op de wereldmarkt *f* 70,— p.p. Het neveneffect van de reusachtige winsten, die in de jaren 1919/20 werden gemaakt op tropische producten deed zich aanstonds gevoelen: tegenover deze fabuleuze winsten stonden voorlopig geen overeenkomstige salaris- en loonstijgingen. Niet zonder zekere duidelijke afgunst (gemengd met trots!) vertelde men van een bekende productenhandelaar dat hij meer dan een miljoen belasting per jaar betaalde!

Het effect van deze enorme winsten trad echter wèl en nog opvallender naar buiten toen in de boekjaren na de oorlog de tantièmes werden vastgesteld. In de arbeidscontracten van de suikeremployees waren namelijk bepalingen opgenomen, waarbij een bepaald percentage van de winst al naar gelang de rang van de betrokkene in het arbeidsproces ter beschik-

king kwam van de betrokken employé. Het resultaat van de fabuleuze winsten laat zich denken. Hogere geëmployeerden ontvingen een tantième dat in de tonnen liep, maar zelfs de eenvoudige snijvelder ging met een fors aantal duizendjes naar huis. Waren de winsten der ondernemers nog min of meer buiten het gezichtsveld gebleven, de tantièmes van tal van planters werden duidelijk geëtaleerd. Door henzelf! In Surabaya kon men de heren des morgens al vroeg aan de champagne treffen, auto's werden uit de losse hand gekocht (en soms weer verdobbeld), gezellige tenten beleefden een grote - soms ook een rumoerige - tijd ......in één woord, de broodkruimels staken vele lieden. Er zijn er natuurlijk ook geweest die de buit behoorlijk belegden, of zo spoedig mogelijk Indië verlieten om te kijken of er in Wassenaar nog wat te koop was. Het resultaat was bovendien, dat in Surabaya de prijzen met sprongen omhoog gingen, dat in hotels geen kamer meer te krijgen was en dat van de weeromstuit ook de huishuren met een ruk naar boven gingen. Surabaya leek één grote feesttent...... maar niet voor de ambtenaren en beambten en de kleine man in het algemeen, die niet deelde in het geld en de feestvreugde, maar integendeel zijn schamel inkomen van dag tot dag in koopkracht zag minderen.

Het spreekt vanzelf, dat deze ontwikkeling grote sociale spanningen opriep en dat, hoe onterecht overigens, de suikerindustrie, die aan de gang van zaken part noch deel had, in het middelpunt kwam te staan van de kritiek. Men vergat daarbij al te makkelijk dat gedurende de oorlog de industrie enorme verliezen had geleden. In die tijd was de productie doorgegaan, maar men had het product moeten opslaan en suiker - nu eenmaal geen lang houdbaar product in een tropisch klimaat - was, zoals men het uitdrukte, uit de kieren van de deuren de goedangs uitgelopen. Ook andere grote landbouwbedrijven hadden zwaar geleden. Dat zij nu voor hun goed gedrag excessief werd beloond, was hun schuld niet.

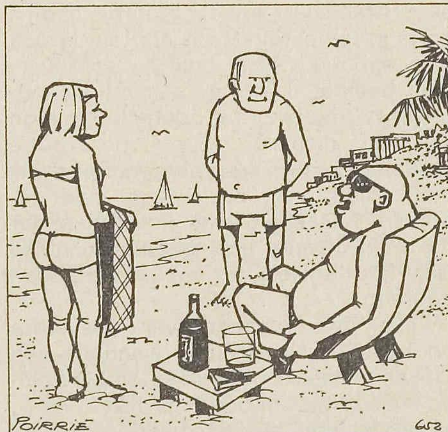
Aan de waanzinnige hoge tantièmes werd door wijziging van de arbeidsovereenkomsten door de industrie zelf een eind gemaakt. Zij richtte daartoe de Java Suiker Werkgeversbond op, het eerste instituut op Java dat zich bezighield met de arbeidsverhoudingen. Ook daarvoor trok zij jonge Nederlanders aan; die kwamen omstreeks het tijdstip van mijn komst eveneens in Indië aan.

Het terugdrukken van de tantièmes was overigens aanleiding voor de organisatie der geëmployeerden, de Suikerbond, om dan ook een herziening der salarissen te eisen, die in de oorlog en daarna niet verhoogd waren. De Suikerbond dreigde daarbij zelfs met een staking. Was dit al een ongehoord dreigement, het feit dat de Suikerbond tevens samenwerking met de Indonesische vakbonden in het vooruitzicht stelde ontketende nieuwe onrust en spanning. Stel U voor dat Europeanen en Indonesiërs gezamenlijk tegen het Europees kapitaal zouden optrekken! Dat was landverraad, verraad aan de Europeanen in Indië - een afschuwelijk schandaal! De verontwaardiging over het optreden van de "roje" Suikerbond was algemeen. Een botsing is gelukkig uitgebleven; beide partijen deden water in de wijn. De Suikerbond, dank zij de tantièmes van haar leden stevig te paard, hield aan deze bewogen episode...... een krant over. In 1922 verscheen de Indische Courant, Oost- en Westjava-editie, tegelijk in Surabaya en Batavia, onder leiding van D. M. G. Koch in Oost en W.-Belonje in W. Java. Maar in datzelfde jaar was de "kleine crisis" uitgebroken; na de krankzinnige prijsstijging van tropische producten was een verzadiging van de markt opgetreden en de prijzen daalden even snel als zij een paar jaar tevoren waren opgelopen. De verhoudingen kwamen weer in evenwicht en toen de prijzen weer op een normaal peil waren gekomen en daarna de afzet zelfs moeilijkheden begon op te leveren was de vrede hersteld. Ook al, omdat inmiddels aan salarissen en lonen door overheid en particulieren ook het een en ander was gedaan.

De Indische Courant ontwikkelde zich - ook al moest de Westjava-editie worden prijsgegeven - als de eerste "vakbonds krant" voorspoedig onder leiding van Koch's opvolger, Belonje, een knap journalist. Koch moest verdwijnen omdat hij te principieel was: de "roje rakkers" van de Suikerbond waren nu eenmaal maar licht-roze en de Europese solidariteit was hersteld. Ze waren wel geinteresseerd in hun beurs, maar niet in de emancipatie van de Indonesiërs! Na de oorlog zou Belonje zelfs als hoofdredacteur van de eerste, met gouvernementsgeld gefinancierde krant, Het Dagblad, zich tegen Van Mook's politiek verzetten - die was Belonje veel te radikaal. Gezien de omstandigheid dat het Van Mook niet behaagde zich met gouvernementsgeld om de oren te laten slaan verdween Belonje naar Nederland.

Een paradoxale situatie: de leider van de radicale Indische Courant op het eind van zijn loopbaan weggewerkt... ......omdat hij te conservatief was! 't Kan verkeren!

JHR.

"Zes goeie in de lotto? Nee, mijn fabriek is net afgebrand".

(Vervolg: "Brieven over")

"O", reageerde mijn buurvrouw verheugd, "kan ik daar een stuk van krijgen?"
Zie je wel, mopperde ik tegen mezelf, leugens worden altijd afgestraft. Wat moest ik nou weer zeggen! "Neen", besloot ik, "daarvoor is het te klein. Blijft U nou maar rustig zitten tot ik klaar ben, dan haal ik buiten wel een rol en schuif die onder de deur door", waarna ik de fles z'n werk liet doen, en daarbij zat te grinneken, want ik vroeg mij af wat mijn buurvrouw van dat geklok-klok zou denken!
Daarna heb ik haar de rol toegeschoven en verdween als een haas om allerlei moeilijke vragen over flessen te ontlopen.

Duitsland

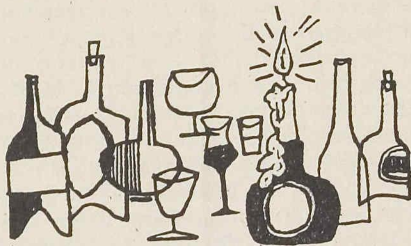
Een ander geval speelde zich ergens in Duitsland af.
Bij hoge uitzondering had ik de fles vergeten mee te nemen en moest dus een nieuwe versieren. Nou, dat leek me niet zo moeilijk. In een café bestelde ik een frisdrankje en stopte de lege fles in mijn tas. Bij de afrekening miste de kelnerin 1 fles en vroeg waar die was gebleven. "In mijn tas", zei ik. Ze stond er op de fles terug te krijgen. "Waarom?", vroeg ik, "ik wil 'm houden". Ze keek naar mij of ze een ontsnapte krankzinnige voor zich had. "Er is statiegeld op", verklaarde ze ijzig, "geeft U 'm alsjeblieft terug". "Neen", zei ik weer, "hoeveel is het, zoveel pfennig, hier hebt U het, maar de fles houd ik".
Ik verliet het établissement zo snel mogelijk, een raadsel voor de kelnerin.

Damascus

Tenslotte nog deze, in een hotel in Damascus. Mijn ervaring is, dat als je je kamer verlaat je de fles in de kast moet opbergen, want het kamermeisje snapt er niets van en neemt de fles mee. Dat had ik eens een keertje vergeten en dus was bij terugkeer prompt de fles verdwenen.
Ik belde het kamermeisje en er ontwikkelde zich een moeizaam gesprek, want het kind sprak - behalve uiteraard Arabisch - enkele woorden Frans en mijn beheersing van die taal is ook niet om over naar huis te schrijven. Dus besloot ik het zo eenvoudig mogelijk te houden. "La bouteille", begon ik, "est disparu". S.v.p. une autre bouteille". Het kind begreep er kennelijk niets van, zoals ik al had gevreesd. Misschien was het een ander die mijn kamer had gedaan en dan was het logisch dat ze er niets van begreep.
Ik maar doordrammen over "une autre bouteille", tot ze in haar wanhoop een toevallig passerende ober er bij haalde. "Gaat het om een lege fles", vroeg hij. Ik knikte, hij verdween en kwam terug met een reuze - maar lege - champagnefles. Of ik daarmede tevreden was. In hemelsnaam, dacht ik, dat ding is bijna niet te hanteren, maar het is beter dan niks.
Kamermeisje en ober liepen druk snaterend weg, ongetwijfeld van de zelfde gedachten vervuld als het Duitse kelnerinnetje !

FRIEDA SWART

Na Pils, Vichy, frisdrank en lysol, lijkt ons champagne de beste drank om ons eerbetoon aan een oude goede gewoonte te besluiten. Dat hij voor ons nog lang moge leven die onmisbare FLES !

MEER OVER M. A. KHOUW

In no. 20 van Uw tijdschrift van 15 juni 1977 is een artikel opgenomen van de heer Agus Daruch uit Bogor met als kop "Ik ben trots op U!", dat begint met "Mijn vriend, M. A. Khouw is een nakomeling van wijlen de Majoor der Chinezen Khouw Kim An, één der oprichters van de Pasar Gambir".
Als oudste kleinzoon van Majoor Khouw Kim An verzoek ik U gaarne het eerste gedeelte van deze mededeling te rectificeren. De heer M. A. Khouw is **geen** nakomeling van mijn grootvader. Voor zover ik in mijn familie-archief heb kunnen nagaan is deze M. A. ("Emiel") Khouw een erkende zoon van wijlen Khouw Wie Seng, die een achter-achter-neef was van mijn grootvader en die voor het grootste deel van zijn leven in Bogor heeft gewoond. Bovendien is de vergelijking van "de Majoor was rijk en mijn vriend straatarm" zeer ongepast, alsof mijn grootvader zijn nakomelingen, de echte dan wel te verstaan, maar heeft laten verkommeren.
Wel is juist dat mijn grootvader één der oprichters was van de Pasar Gambir. Bij de herdenking in 1968 van het feit dat de Pasar Gambir 50 jaar geleden werd opgericht, heb ik een nogal uitvoerig artikel over mijn grootvader ingestuurd, dat de betreurde Tjalie toen in zijn geheel heeft laten opnemen in Uw tijdschrift. Het mausoleum, dat eveneens in het artikel is genoemd, behoorde toe aan het echtpaar Khouw Oen Giok, waarvan de man een neef was van mijn grootvader. Dat echtpaar is kinderloos overleden en liggen beiden in het mausoleum begraven. In hoeverre het mausoleum het eigendom is geworden van bedoelde M. A. Khouw is mij niet bekend. Wel heb ik bij mijn laatste bezoek aan Jakarta enige jaren geleden kunnen constateren dat het erf rondom het mausoleum en van de rest van het kerkhof met een ijzeren hek afgesloten, was verkaveld en verdeeld in zo'n 15 à 20 graven met allerlei namen erop, maar geen Khouw's. Dat men met het mausoleum geen raad weet, is dus onjuist. Integendeel, men heeft er geld uit geslagen.
Om misverstand te voorkomen wil ik uitdrukkelijk naar voren brengen dat ik met dit verzoek om rectificatie geenszins de quintessence van het artikel als zodanig in het geding wil brengen. Immers, Ir. Adjanto Mochtar verdient alle lof en het is vanzelfsprekend dat de schrijver, de heer Agus Daruch, trots is op hem.
Ik meen echter in de geest van mijn grootvader, met wie ik een zeer nauwe band had en die mij bestemd had zijn opvolger te worden, te handelen en om deze rectificatie te verzoeken.

MR. KHOUW HOEY TIN

PASAR MALAM - WAARTS IN 1977

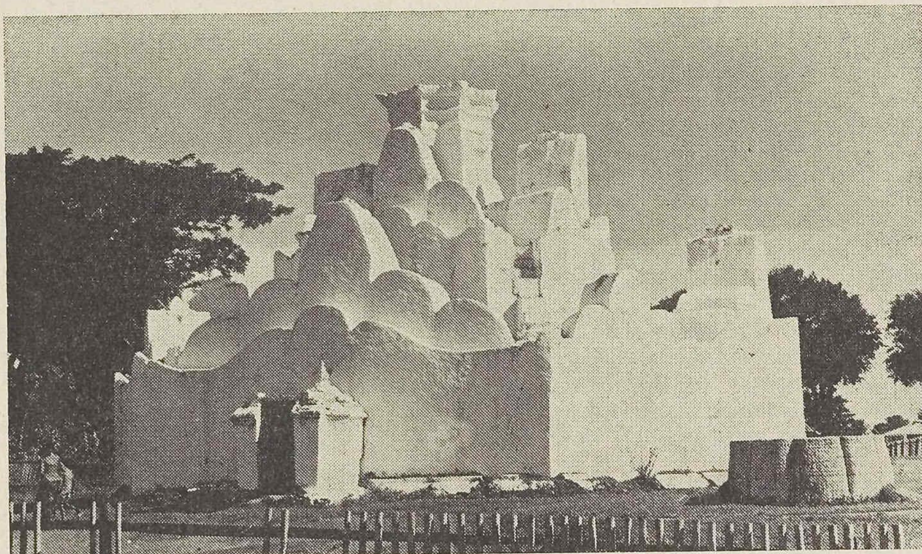
Deventer 2 t/m 4 sept. 1977 (gehouden ter gelegenheid v.d. herdenking v.h. feit, dat 500 jaar geleden het eerste boek in Deventer gedrukt en uitgegeven werd.) op "de Worp", in Deventer.
Beverwijk 15-16 okt. 1977 (in de Veilinghal, Parallelweg 49) za. 15 okt. van 12.00 - 01.00 uur en zo. 16 okt. van 13.00 - 24.00 uur.
Haarlem 22-23 oktober 1977.
Nog veel plaatsen volgen: Venlo, Maastricht, Alkmaar.

Men draagt een ridderorde niet omdat men haar heeft, maar omdat zoveel anderen haar niet hebben.

"Fliegende Blätter"

KOTA GUNONGAN EN PINTO KHOB

Geen vraag te moeilijk of er is een abonnee, die er iets van weet. In dit geval was het natuurlijk de Heer Brendgen, onze zeer deskundige vraagbaak op het gebied van Atjehse zaken, die een uitgebreid antwoord geeft op de vraag van mevrouw Tinbergen (TT no. 1) over twee bijzondere monumenten in Koeta Radja. Zijn artikel hierover plaatsen wij hiernaast. - Red.

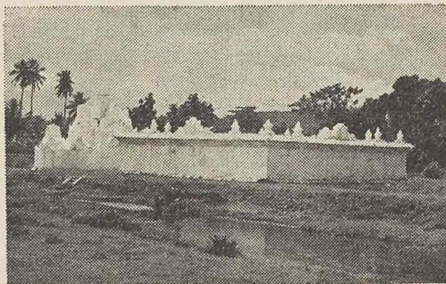

Kota Gunongan, het uit de 17e eeuw daterende bouwwerk, dat sulthan Iskandar Muda voor zijn gemalin liet bouwen.

Een belangrijk cultureel monument in Banda Aceh (Kuta Radja) is nog steeds Gunongan, gebouwd tijdens het bewind van Sulthan Iskandar Muda. (1607-1636). Dit bouwwerk ligt in de Z.W. hoek van de voormalige Kraton, Oostelijk van de begraafplaats Peutjoet.
Tijdens de regering van Sulthan Iskandar Muda, het gouden tijdperk van Atjeh, strekte het Atjehse rijk zich over Sumatra uit tot Palembang, en ook grote delen van Malakka waren bezet.
In het jaar 1613 was de Sulthan genoodzaakt Johore aan te vallen, aangezien de Vorst van Johore met de Portugezen een verbond had gesloten teneinde de Atjehers te weerstreven. De Sulthan van Johore werd gevangen genomen en naar Atjeh vervoerd. Eveneens gingen mee Radja Abdullah (Radja Raden) en Puteri Pahang (puteri = prinses), welke laatste de Permaisuri Sulthan Iskandar Mudazou worden. (permaisuri = vorstelijke gemalin).

In de jaren 1617-1620 werden de gebieden Pahang, Kedah en Perak op Malakka bezet, en Sulthan Ahmad van Perak werd eveneens naar Atjeh getransporteerd. (diens zoon zou later worden Sulthan Iskandar Tsani en schoonzoon van Sulth. Isk. Muda)
Teneinde zijn vrouw, de voormalige prinses uit Pahang (putroë Phang), die erg naar haar land terug verlangde, tegemoet te komen, liet Sulthan Iskandar Muda om haar gedachten af te leiden het bouwwerk Gunongan maken, gelegen aan de kruëng Daroy (kruëng = rivier). Dit riviertje, een linker zijrivier van de Atjeh rivier, ontspringt in Mata lë (lett.: oog van het water = bron) en heeft glashelder water.
In en nabij dit bouwwerk Gunongan kon zijn gemalin zich vermaken, en dit tevens als badplaats gebruiken.

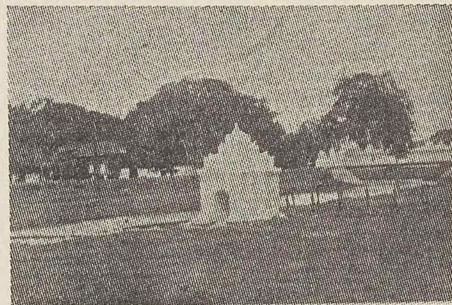
Beschrijving van Kota Gunongan
(gunong = gunung = berg)
Gunongan heeft als grondvlak een regelmatige achthoek en bevat drie terrassen, terwijl de top een hoogte bereikt van tien meter. Elk terras heeft stenen versieringen in de vorm van gewelfde bladeren, waartussen stenen banken als zitplaatsen dienen.
Het monument als geheel heeft de vorm van een bloemkelk, hier de vorm van een lotus of waterlelie. (kembang serodja).
Dit bouwwerk werd gemaakt met behulp van bergsteen, die een lijmstof bevatte en tot meel werd fijn gestampt; verder werd als lijm gebruikt een aftreksel van gekookt leer (karbouw of sapi) en nog kippeneieren. Men had te dien tijde immers nog niet het huidige cement. Op het hoogste terras werd later een zitplaats voor de Sulthan gemaakt met koperen stijlen, een gouden afdak met zilveren spits.
Naast Gunongan bevindt zich een ommuurde ruimte, waarin Sulthansgraven en waar ook later Sulthan Iskandar Tsani werd begraven, schoonzoon van Iskandar Muda. Tijdens de 2e Atjeh-expeditie onder Gen. van Swieten (1874) werd ook vanuit dit bouwwerk, dat toen als een versterking diende, zware tegenstand ondervonden.
Op het vrouwelijk geslacht oefent Gunongan nog steeds aantrekkingskracht uit. Toen ik n.l. in 1970 over Neusuh wandelde vroeg een groep schoolmeisjes mij: "Oom, kunt U van ons een foto maken op Gunongan?" Dit kon jammer genoeg niet, omdat ik net de laatste foto van mijn film gebruikt had.

De ommuurde ruimte waarbinnen sultansgraven naast Kota Gunongan

*

Pinto Khob.
Nabij Gunongan bevindt zich nog een Westelijke toegangspoort tot de voormalige Kraton, welke toegang verleende tot de vroegere bloementuin (taman sari) van de Sulthane de z.g. Pinto Khob (pinto = pintu = deur)

Pinto Khob de toegangspoort tot de vroegere bloementuin van de sulthane.

In deze tuin groeiden rode, witte en paarse rozen, tjempaka bloemen, jasmijn, seringen, granaatappel bomen, orchideeën, waarvan vele geplant waren in de fraaiste vazen en potten. Ook vele vruchtbomen groeiden hier met de fijnste tropische vruchten.
De Atjehse goudsmeden op Pasar Atjeh hebben de "Pinto Khob" als motief genomen voor het maken van fraaie gouden damessieraden zoals broches, oorknoppen, armbanden, enz. (de z.g. Pinto Atjèh).
Bouwwerken zoals Gunongan, Pinto Khob, enz. zijn op de Monumentenlijst geplaatst en worden dus geregeld onderhouden.

J. H. J. BRENDGEN

Gefluisterde woorden hebben meer invloed op de wereldgeschiedenis, dan slagschepen en de zwaarste kanonnen.

Ernst Hohenemser

Weinig dingen gebeuren op het juiste tijdstip, en de rest gebeurt helemaal niet; de gewetensvolle geschiedschrijver verbetert deze fouten.

Herodotus.

DOKTER IN RUTENG (III)

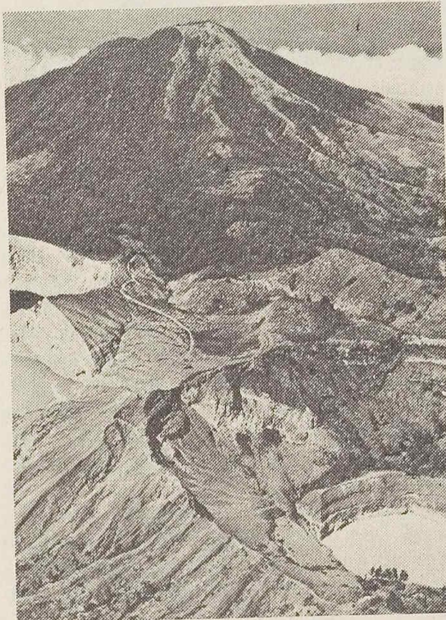
Hierbij vervolgen wij de plaatsing van fragmenten uit brieven die de gouvernementsarts, Dr. J. M. A. van Groenendael uit Ruteng schreef en waarvan de laatste aflevering verscheen in TT. no. 14 - Red.

Geruchten over pokken op de eilanden rond Flores.

Geruchten over het optreden van pokken op Flores zelf en op de omringende kleine eilanden leiden tot een inspectie van de bedreigde landstreken en de eilandjes. Op Flores blijkt de gevreesde ziekte niet voor te komen. Maar hoe staat het op die geisoleerde stipjes in de omringende zee? Dokter van Groenendael gaat er heen na met veel moeite de motorboot van de Missie te hebben losgepeuterd. Wij laten hem zelf nu aan het woord in een brief aan een familielid.

In de ochtenduren van 11 febr. 1952 werd ik op ons telefoonkantoor ontboden met de mededeling, dat "De Broeder" met me wilde spreken. Het kostte niet veel moeite om te raden, welke broeder het was en jawel, ik kreeg een goede verbinding met Kedindi. Dit kleine nest is een groepje huizen langs het strand op ongeveer 5 km van Reo, en de baai, een goede, zij het nauwe ankerplaats, is de eigenlijke haven van Reo, zoals T. Priok van Djakarta. Het bleek, dat de Theresia er reeds twee dagen lag en dat hij ons dadelijk een foto had gestuurd en gehoord had, dat wij deze ook ontvangen hadden. Hij begreep natuurlijk niet waar we bleven. Dat de telefoon van Kedindi zo goed doorkwam had zijn gegronde reden alleen daarin, dat hij een accu van de boot had bijgeschakeld. Vóór dien was de toestand als gewoon, d.w.z. was er niets te horen. Ik beloofde, dat wij allemaal die avond nog aan boord zouden zijn en toen begon het gehaast en gejacht om het ook werkelijk klaar te krijgen. Politie waarschuwen en de patrouille, die we nodig hadden van die kant, bijeen brengen. Gelukkig had ik ze allemaal gevaccineerd met het oog op de mogelijkheid van vertrek en onszelf ook. We moesten ook naar de Radja om hem kennis te geven van de zeepatrouille, maar komende op het kantoor vonden wij Zijne Hoogheid niet ter plaatse. Hij was "op inspectie-reis" naar zijn sawahs te Wae Ritja, waar hij ook naar de toestand van zijn vee (ik bedoel viervoetig) was gaan kijken.

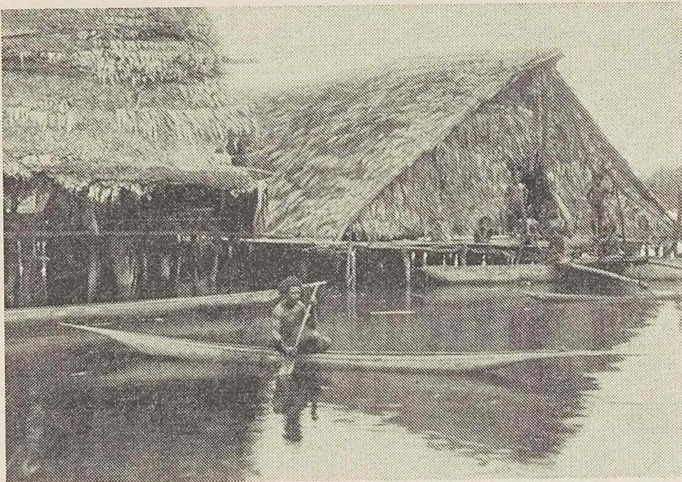
De tweede man was er ook niet en ten slotte kwamen wij terecht bij de commies de Heer Saleh, die ons met een fijn lachje, ja, ja, meneer Saleh kent ook zijn pappenheimers, beloofde, dat hij de Radja zou waarschuwen. Er was nog heel wat te doen, maar we kwamen weg om vier uur met mijn auto en de politie truck en we vormden een imposante troep. Allemaal belast met vivres voor 12 dagen en met onze individuele uitrusting. Om van de top af op te noemen waren er dan schrijver dezes met zijn lijfjongen. Mtr. Kumaat met zijn lijfslaaf. (Deze twee manusia moeten voor ons koken, wassen, schoonmaken e tutti quanti) drie draag koelies, een hoofdagent met vijf agenten, een veemantri zeer vet en glimmend en voor wiens meegaan eigenlijk geen plausibel motief is. Hij is de enige, die niets bij zich heeft en toch is het weinig aannemelijk, dat hij van de wind leeft, gezien zijn welvarend postuur. (Indien wèl, dan neem ik me voor een nauwkeurig te bestuderen hoe hij dat doet, want economiseren ligt iedereen tegenwoordig. Laat ik je niet laten wachten op het antwoord. Deze meneer heeft geen klap uitgevoerd en op de schobberdebonk geleefd door van ieder ander zijn beetje mee te eten.) Verder hadden we een djurrutulis mee, van de keradjaan, die ons overal behoorde aan te dienen en zorgen, dat we een goed onthaal kregen. Verder moest hij proberen om wat achterstallige belasting te innen. Voorwaar een moeilijke taak. Met ons had hij geen last (en liet er zich ook niet veel aan gelegen liggen) aangezien wij gemeenlijk voor onszelf op kunnen komen. We waren aan boord om 9 uur en broeder Marianus gaf te kennen, dat hij om één uur wilde vertrekken. Ik kreeg logies in de kajuit, 'n ding van 2 m. lang en 1½ m. breed en waarin nog drie kooien waren gemaakt. Behalve broedertje en ik kon er nog iemand slapen, tenminste liggen, maar iedereen bleef liever aan dek. De broeder-schipper lamenteerde de hele reis door over de kwade kansen, de gevaren en zo. Ik zei hem kort en bondig, dat als hij met mij ging varen, hij kon rekenen op het beste weer van de wereld en dat het onzin was om de duivel op te roepen. (Je moet maar durven!) Wij gingen om één uur inderdaad op pad en voeren in de prachtige nacht langs de N.W. kust van Flores. De zee was glad en er was zo goed als geen deining. Om acht uur ochtends waren we te Labuan Badjo, onze meest westelijke ankerplaats, nadat we reeds een paar uren bij een allerprachtigst prille en na 6.30 ook zonnige ochtend weer tussen de eilanden dóór waren gevaren. Alles is in de barat groen en fris. In de timur is alles bruin en dor. Ik heb ze beide meegemaakt en geef veruit de voorkeur aan de barat. Wat jong is, is altijd mooi en wat oud is, maar zelden. Ik zal niet de hele tocht beschrijven. Dat deed ik al in mijn toerneedagboek en eens is genoeg. Dit kan men later lezen en dan zijn ook de fotoillustraties klaar. De pentekeningen zijn van minder belang. Om 4 uur 's avonds waren we ten anker vóór de kampong Komodo in de telok Slawi van het eiland Komodo. We waren Straat Linta doorgevaren, die berucht is om haar pijlsnelle stromingen en zware deining, die van alle kanten tegelijk schijnt te komen. Voorts zijn de doorvaarten daar zeer smal en de riffen groeien er snel aan, hetgeen in sterk bewogen water gemeenlijk zo is. Om kippevel te krijgen. Wel, we ZAGEN stroomlijnen en hier en daar leek op plaatsen een deel van de doorgang bol te staan, waar sterke stroom was. Ook waren er talloze draaistromen, die je, als je van overdrijven houdt, ook draaikolken kunt noemen.

Het grillige landschap van Flores, de drie gekleurde kratermeren van de Kelimutu.
(Foto: Tanah Air Kita)

Verder speelden hele kudden bruinvissen rondom ons schip, schoten als pijlen ervoor langs, maakten het mangaanblauwe water schuimend wit en sprongen met hun hele grote corpus metershoog boven de golven uit. Verder hadden we de stroom mee, geen aasje pijn en het mooiste weer van de wereld. Dat konden we gebruiken om het feërieke landschap naar behoren te kunnen waarderen. De rondingen van alle kustlijnen, de steilheid van vele geven je de indruk dat men binnenvaart in wat in de oertijd een enorme caldéra moet zijn geweest.

Een van de wanden is ingevallen en daar is de zee binnengekomen en maakte van de ziedende massa, die alleen de algeest heeft gezien, een kalm kratermeer van enorme omvang. De pieken van Komodo maken de indruk van een zaag van titanenformaat, nog goed scherp. Ik vond pokken op Komodo en ik vond er negen verse graven. Nog zeven zieken. We bleven er 2½ dag en schoten er een grote wilde karbouwenstier, die al sedert lang de mensen aanviel. Hij werd weldra geconsumeerd en ik zag er ook

GEOGRAFISCHE LES VAN DE GROTE OOST (I)

door Johan Fabricius

Londen 1942

Gedurende de oorlogsjaren was Johan Fabricius in Engeland. Juist daar, ver van zijn Gordel van Smaragd, in een omgeving die niets gemeen had met het land van zijn jeugd, kwamen de herinneringen haarscherp boven. 35 Jaar geleden schreef Fabricius zijn "Geografische les van de Grote Oost" die hij nog nergens eerder publiceerde. Tong-Tong is hem meer dan dankbaar voor dit geschenk!

NIEUW-GUINEA

De wolken in het Oosten breken.
In paarlemoer en goud, in rose en groene tinten
verrijst de nieuwe dag, die zacht weerkaatst
in 't glanzend oppervlak der wijde stille zee.

Een Papoea uit de Geelvinkbaai,
die in zijn kleine prauw al vroeg
ter visvangst is getogen, rijst overeind
en neemt zijn speer ter hand. Zijn donker oog,
door 't lage voorhoofd nors en somber overwelfd,
dringt speurend door in wazig blauwe diepten
waaruit de nacht nu vliedt.

Een vreemde silhouet: dit mager lijf
met om het hoofd die machtige bos van kroezend haar,
de platte neus doorboord en met een varkenshaar gesierd.
Een bronzen oertijd-mens, één met de hulk waarin hij staat.
Een eenzaam jager tussen zee en hemel.

De stralen van de zon, die nu zijn leden warmen
- verstijfd door de ochtendkoelte en het lange zitten -
beschijnen ook het vochtige strand, de hutten en mangroven
van 't grote koppensnellerseiland Nieuw-Guinea,
dat schelpen nog als gangbare munt aanvaardt
en dat diep in het ondoordringbaar binnenland,
in broeierige oerwoudhitte, nog woeste stammen herbergt
in welker brein de lust tot moord,
eenmaal ontwaakt, tot een obsessie wordt
die inspireert tot dansen en gezang.

De man daarbuiten in zijn prauw ziet nu zijn eerste prooi:
een dikke bruine aal, die uit de veilige diepte
langzaam omhooggekronkeld komt naar 't licht
dat hij met kleine en bijziende ogen zoekt.
Een bliksemsnelle worp en 't glibberig vette lijf
draait zich vertwijfeld om de schacht.
Het bloed, dat uit de wonde vloeit,
verdicht zich tot een purperen wolk
waarin de worsteling zich dan verder hult.

De jager haalt zijn speer weer in
en houdt de glinsterende spartelende aal
nog even zegevierend in de hand
Voor hij hem op de bodem werpt.

---

varanen en ving er veel mooie vlinders en we schoten er ook nog een aantal kalongs, die, klaargemaakt door Menadonezen, zeer goed smaken. Het enige bezwaar is de helse warmte, die er heerste.
Merkwaardig is ook, dat er op al de eilanden, die we bezochten, nergens water was. Nu in de regentijd hebben ze vaak één put, maar die levert in de droge musim zout water. Al die mensen moeten hun water halen van een ander eiland en soms uren ver. Je snapt zulke dingen doodgewoon niet. Dat ze nooit baden spreekt dus wel vanzelf. In de zee ook niet, wat ik wel deed, om niet grotelijks te vervuilen in deze snikhitte.
Van Komodo voeren we naar Papagaran besar. Daar vond ik ook pokken, o.a. een zeer ernstige patiënt en meerdere herstellenden. Geen doden. We bleven er een dag en voeren van daar naar Pulau Misa. Op Papagaran lieten we de mensen komen van de daar omheen liggende eilandjes: Papagaran Ketjil en Panikia. Dat laatste had een vervelende ketua, hij wilde niet komen. We zonden echter onze politie er per sampan heen en die draven het hele gedoente naar ons toe. Het spreekt wel vanzelf, dat alles werd gevaccineerd, van de pasgeboren baby tot de oudste neneh toe. Verder hebben we alle eilanden afgesloten voor alle verkeer. P. Misa is het grootste van de hele reeks. Niet wat oppervlakte betreft, maar wat het zielental aangaat. Het ligt nauwelijks 1 m. boven vloedpeil en als je het nadert, lijkt het of de hele boel in zee ligt. Van Panikia kreeg ik een oude kerel toegestuurd, die was geslagen door een grote zweeprog. Deze heeft 4 à 5 stekels in zijn lange en zeer dunne staart en daarmee slaat hij met kracht naar alles wat hem gevaar lijkt op te leveren.

De man had een stekel in de voetrug gekregen. Deze voet was na drie dagen zeer dik gezwollen tot bijna kniehoog, paarsblauw en met een necroseplek, waar de rog hem had geraakt. Meestal gaat het gepaard met een hevige pijn, die overgaat in een verdoofd gevoel, dat zich langs het lichaam omhoog werkt, tenslotte overgaat in coma en veelal na vijf dagen de dood ten gevolge heeft. Lijkt precies op de beet van een gifslang. Deze oude was er dus nog goed afgekomen. Ik heb de stekels en de staart. Op P. Misa vierde ik mijn (en Adri's) verjaardag met een meegenomen fles jenever. Verder een visfestijn op kosten van de kepala kampong met sagokoekjes en andere oneetbaarheden. Het was nauwelijks mogelijk om te slapen op dat ingebouwde, naar vis, uitwerpselen en andere dingen geurende oerhete eiland. Mijn staf bracht de nacht door met een soort dominospel met kaarten. Kumaat verloor Rp. 7,50, maar hij kon ze het best van allemaal missen. Van Misa gingen we naar Lenteng. Dat ligt diep in de beruchte, maar wonderbaar mooie straat Mola. Ze is smal en heeft een zeer sterke stroom. Men zag het water vol met drijvende schuimproppen en kon de snelheid van de stroom het best afmeten aan de oevers, waar het water tegen omhoog liep. De hele straat is vol met draaiingen en stroomwielingen en nu en dan had de stuurman moeite om het scheepje te beletten uit zijn roer

(lees verder volgende pagina)

te lopen. De beide oevers, aan de ene kant Flores en aan de andere kant het grote eiland Rintja zijn wondermooi. Ik vergat nog te vertellen, dat ik met de politieman van Misa uit, een uitstapje maakte per sampan naar het nabijgelegen eiland Sabajor besar. Er werd een groot hert geschoten, een bok en we hadden daarmee nog een toegiftje op het verjaardagsmaal. Van dit eiland krijgt Misa, dat ook geen drop water rijk is, het drinkwater. Door de sterke stroom in de, beide eilanden scheidende, straat deden we er met vijf man dajongend nog ruim een uur over om over te steken. Terwijl de politie herten trachtte te vermoorden, beklom ik het topje van het eiland, 230 m. hoog om een mooi panorama te zoeken. Ik kreeg het en maakte een panorama-kiekenserie, die hopelijk gelukt is. De klim in de hitte was niet gemakkelijk. Het terrein bestaat uit zeer klein, geërodeerde vulkaantuf, die voortdurend onder je vandaan rolt. Brokken van ¼ kubieke m. waar je je leven gemakkelijk aan denkt te kunnen toevertrouwen, breken weg en glijden en rollen omlaag. Natuurlijk, gespeend als ik ben van elk soort richtingsgevoel, raakte ik de weg kwijt en doolde een paar uur rond tussen de mangroven, doch kwam toch - Sabajor is de hele wereld niet - weer terecht. Ik heb de horens van de hertebok als tandamata mee. Van Misa namen we ook drie grote en een kleine zee-schildpad mee. De grote worden opgegeten door de Menadonezen en de kleine ligt nog bij ons in de badkuip op zijn lot te wachten. Van de grote schildpadden heb ik er een om te prepareren. Van Lenteng ging de tocht weer terug naar Badjo en de volgende morgen door naar nog een paar eilanden op de Noordkust van Flores, die ik niet wilde laten schieten, ondanks de protesten van de schipper, omdat ze ook geëxponeerd liggen en veel prauwen, verkeer van buiten trekken. We deden de eerste dag de eilanden Bolèh en Medang en bleven op de ree van het laatste overnachten. Het binnenvaren van de nauwe geulen is wel een beetje lastig, maar de broeder en ik deden ons best met kaart en peilingen en we kwamen er gemakkelijk. De volgende dag volgde nog het eiland Longgos, dat zeer laag is en een kilometers-breed rif vóór zich heeft liggen.
De invaart van de telok is moeilijk, omdat men daar tussen twee grote wijd uitstekende riffen door naar binnen moet en er slechts een zeer begrensd ankerplaatsje is. De riffen zijn echter door de eroverheen rollende reeksen brekers goed te zien. Met het volk van dat eiland hadden we moeite en was de politie zeer op haar plaats. En toen liet mijn beschermgeest, die tot nu toe voor prachtweer had gezorgd, net wat ik overigens had voorspeld, de zaak verder gaan en nu het toch geen kwaad meer kon, want eenmaal uit de telok van Longgos heeft men open zee zonder vuiligheid, kregen we buien, wind en een hoge deining. Zonder dat zou de tocht veel te mak zijn geweest en het deed me veel genoegen de helden der zee uit de Manggarai stuk voor stuk lekker zeeziek te zien worden. Het bootje maakte flinke schuivers en stampte en slingerde met uithalen van ver over de 15 graden. Ik ben nooit zeeziek en kon dus van harte genieten. We waren tegen 6 uur te Kedindi terug en tot mijn grote, zij het onverdiende genoegdoening, zei Z. Eerw. ten afscheid: "Ja dokter, je hebt toch wel gelijk gehad toen je zei, dat ik maar met jou op zee moest gaan om goed weer te krijgen." "O, zo," zei ik. Nou broeder hartelijk bedankt voor de hulp en tot de volgende keer. En daarmee is een aardige, interessante en tenslotte niet onnodige patrouille afgelopen en daarmee ook mijn brief.

(wordt vervolgd)

On-zalig moeten

Het leven hier lijkt vaak op enkel moeten
Bij 't vroege uur van opstaan denk je reeds:
Wat moet ik ook vandaag? O, ja, postzegels kopen.
Ook moet ik naar de Bank, want dat vergeet ik steeds.

Ik moet m'n tandarts bellen en ik moet gireren,
'k moet wisselen op 't station m'n 65 plus.
Ook moet ik nog vandaag een bloemetje bestellen
voor de geboorte van de spruit van Kees en Zus.

Ik moet naar Albert Heyn, want ik moet koffie kopen,
die wordt nog duurder, stond er in de krant.
En ik moet nieuwe aarde zien te krijgen,
die moet ik hebben voor mijn varenplant.

En straks, om acht uur, moet ik er aan denken,
dat ik de vuilniszakken aan de straat moet doen.
En 'k moet - hè bah! - om elf uur op de koffie,
daar kan ik echt niet af met goed fatsoen.

Wat moet 'k ook weer vanavond?... dia's kijken!......
De Janssens zijn naar Indonesië geweest!
Dan moet ik ook m'n sarongjurk nog strijken,
die moet ik aandoen op dat dia-feest

M'n haar moet ik vandaag ook nodig wassen,
maar ik heb geen shampoo... 'k moet naar de drogist.
En eigenlijk moet ik Annie ook nog schrijven...
Dat ik dat toch steeds uitstel, schandelijk is 't!!

Wel honderd plichtjes en wel honderd moetjes
maken het dagelijks leven soms wel zwaar...
Ik zou een "moeteloos" bestaan verlangen.
Ik "moest" al veel te veel in bijna 70 jaar!!

MINNIE HOOGLAND- DE WINTER

"DE ECHO"

Weekblad voor Dames in Indië

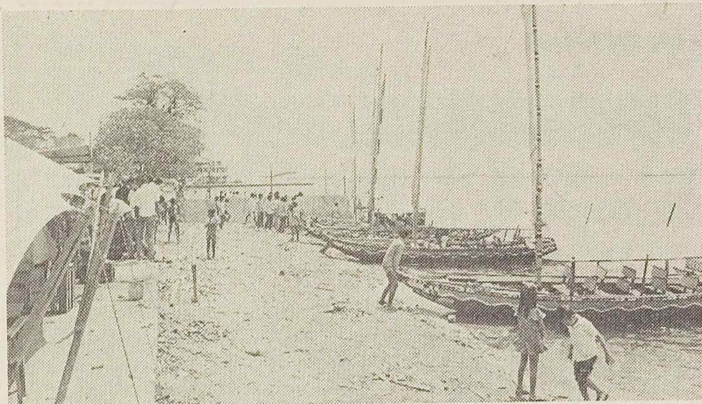
27 juli 1901.

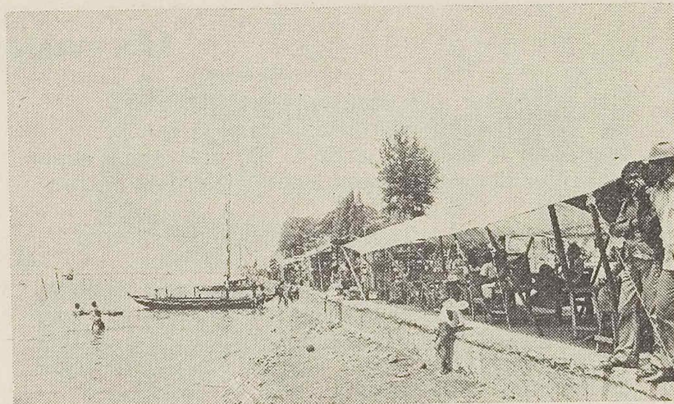
De Pisang als voorspeller van Uw lot.
Een zeer voornaam standpunt neemt de pisangvrucht in onder de vruchten die men zooal op de indische tafel aantreft; somtijds is het de eenige vrucht, die voorradig is, somtijds prijkt zij te midden van een drie of viertal andere soorten, maar "vruchten op tafel" beteekent toch altijd minstens pisang. Het kleine kind begint na de melk-voeding met "wat pisang door de rijst" later is pisang gorèng of gestoofde pisang een lekkernij voor hongerige jonge magen; zooals bekend is bevat de pisang veel zetmeel en heeft dus groote voedingswaarde. Het volksgeloof hecht aan de pisang en het planten daarvan verschillende beteekenissen; plant men pisang op zijn erf, dan gaat men spoedig verhuizen; komt men ergens wonen waar pisangs op het erf groeien en laat men de planten staan, dan geeft dit geluk, roeit men ze uit, dan komen er sterfgevallen in de familie. Roeit men de pisangstam uit, wanneer er vrucht aangroeit, dan beteekent dit ook een ongeluk voor een nabestaande.
Aan de verschillende soorten zijn ook nog verschillende bijgeloovigheden verbonden. Ik was eens op een plaats in West-Java gelogeerd waar ik tot mijn verbazing hoorde, dat men op de pisang-radja niet mocht afdingen, dat bracht den eter ongeluk. Bijna overal is gangbaar het geloof dat men geen pisang van een tros moet nemen, als de tros nog niet aangebroken is, - dat men slechts de middelste moet nemen, omdat gehuwden, die de buitenste vrucht afsnijden, geen kinderen krijgen en de ongehuwden in dat geval geen echtgenoot; een samengegroeide pisang is af te raden voor gehuwden, omdat er dan een tweeling de echtelijke woning komt verrassen.
Bij de Javaan is het een ingeworteld geloof, dat, als men een slametan geeft om de tegenspoed te verdrijven, men hiervoor noodig heeft de **pisang boewang sangkal**. De vereischten hiervan zijn, dat er niet meer dan 3, 5 of 7 pisangs aan één reep of sisir mogen zitten. Men moet de vrucht speciaal op de pasar inkoopen en hiervoor betalen wat de verkoopster vraagt; treft men bij de inkoop voor zoo'n slametan dadelijk een sisir pisang aan met 2 pisangs, dan is het zeker dat de tegenspoed in voorspoed verandert.

Indonesisch leren van Tante Koes (XII)

VOETBAL-TERMEN	**ISTILAH-ISTILAH SEPAK BOLA**
wedstrijd	— pertandingan
elftal	— kesebelasan
veld	— lapangan
doel	— gawang
trainer	— pelatih
scheidsrechter	— wasit
spil	— spil
back	— back
midden	— gelandang
voor	— penyerang
keeper	— kieper/penjaga gawang
goal	— gol
hands	— hands
koppen	— kop
strafschop	— pinalti
vrije schop	— tendangan bebas
corner	— tendangan penjuru
gelijkspel	— seri
rust	— istirahat

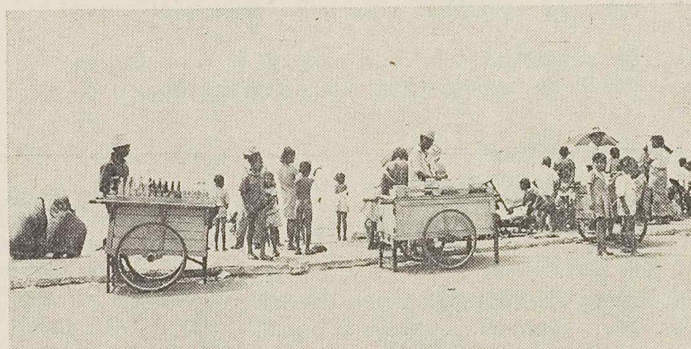
Spreekwoorden die dagelijks worden gebruikt	**peribahasa yang dipakai sehari-hari**
als twee druppels water	— bagai pinang dibelah dua
holle vaten klinken het hardst	— tong kosong nyaring bunyinya
stille wateren hebben diepe gronden	— air tenang menghanyutkan
twee vliegen in een klap	— sambil menyelam minum air
's lands wijs 's lands eer	— lain lubuk lain ikannya
een bijbedoeling hebben	— ada udang dibalik batu
voorbereid zijn	— sedia payung sebelum hujan
als hemel en aarde	— bagai langit dan bumi
een pot nat	— sekali tiga uang

We gaan naar Zandvoort.....

Foto 1: Op de nieuwste kaart van Jakarta staat dit nog steeds als Zee Boulevard genoteerd (slip of the pen?). Maar goed dit is dus dat strandje waar vroeger ook de "Inlanders" mochten zwemmen. Op de achtergrond zie je nog een stukje van de Yachtclub en "Zandvoort"..... Tegenwoordig zou het alleen maar "Voort" kunnen heten want er is geen zand te bekennen (foto 2). Maar het is zondags nog steeds hardstikke gezellig met al die vreetstalletjes, hoedenverkopers, bandenverhuurders en, uiteraard, ijscomannetjes (foto 3). Verder een legertje katjongs die in zeer, zeer basic-english een boot-tripje probeert aan te praten. Een paar keer heen en weer voor Zandvoort en dan al..... ROGIER

DIVIDEND 1971 B.V. TONG-TONG

Tijdens de aandeelhoudersvergadering op 10 juni 1972 werd met algemene stemmen besloten om over het boekjaar 1971 een dividend van *f* 5,— beschikbaar te stellen op coupon no. 1 van de gewone aandelen en op coupon no. 1 van de prioriteitsaandelen een bedrag van *f* 2,50.
Dit dividend werd, onder aftrek van 25% dividendbelasting betaalbaar gesteld bij alle vestigingen van de Alg. Bank Nederland N.V. vanaf 26 juni 1972 gedurende een periode van 5 jaar. Deze termijn is dus per 26 juni j.l. afgelopen; het saldo van de per deze datum niet verzilverde dividenden ad. *f* 590,62 komt volgens de statuten thans ten gunste van onze vennootschap.
Bekend zal zijn dat per 23 nov. 1972 onze vennootschap van een N.V. in een B.V. werd omgezet. Alle aandeelhouders werd destijds verzocht, in verband hiermee, hun aandelen (na inning van het dividendsbewijs no. 1) bij ons in te leveren tegen een ontvangstbevestiging, tevens bewijs van inschrijving in ons aandelenregister.
Het thans nog openstaande bedrag aan uit te betalen dividend, heeft betrekking op nog niet bij ons ingeleverde aandelen van aandeelhouders, die wij niet konden bereiken, hetzij door overlijden, zonder opgave van adres vertrokken naar buitenland, enz.

Dir. Tong-Tong B.V.

Winnaars Weerzien met Indonesie foto serie

Prachtige weerzien-foto's in onze derde serie en de uiteindelijke keuze voor de winnaars is de moeilijkste geweest die we tot nog toe hebben gehad!
Mevr. W. J. Hogers-Wijthoff uit Zandvoort liet prachtige Sumatrafoto's vergezellen door een goed geschreven artikel (TT. no. 20) en aan haar wilden we dit keer een extra eerste prijs van *f* 75,— toekennen.
L. R. Vanhove, Haarlem met de bruids/selamatan foto's van zijn kleindochter *f* 50,—.
Mevr. van Leeuwen, De Genestetlaan 266, Den Haag met het aardige pasartafreeltje *f* 25,— en fam. A. B. E. Mann, Venray met de Balinese verkleedpartij *f* 25,—.

Zij ontvangen waardebonnen te besteden bij Boekhandel of Toko Tong Tong. Alle inzend(st)ers hartelijk bedankt!

Attentie: Foto's genomen in het recreatiepark "Miniatuur Indonesia" in Jakarta kunnen wij niet als een weerzien-met-Indonesië zien, evenmin als een opname van Madurodam representatief zou zijn voor Nederland.

15 september beginnen wij met de 4e serie, waarvoor u nu reeds foto's kunt inzenden. Mocht u het nog niet weten: het gaat in de eerste plaats om veelzeggende ontmoetingen met vertrouwde aspecten uit het land dat wij zo goed gekend hebben, en niet alleen schitterende natuurplaatjes.

*

Foto: Mevr. Hogers-Wijthoff

BOEKBESPREKING KRETA SETAN

Is het nog nodig de verschijning van "het" autoboek aan te kondigen? Er is, vóór de verschijning, al zoveel over gepubliceerd! Nu het er is, zal de lezer constateren, dat het de stoutste verwachtingen overtreft en daarmee tevens de prijs verklaart. Want goedkoop is de geschiedenis van de auto in het voormalig Indië niet.

Zeer bescheiden noemt de auteur zijn boek "een brokje autogeschiedenis". Wel, dat belet ons niet, hem, F. F. Habnit, de grootste autoriteit op het gebied van de auto en motor in Indië te noemen. Habnit kwam al in 1909 in aanraking met de krèta Sètan, toen namelijk zijn vader in Surabaya begon met de uitgave van een "motorweekblad". In 1928 volgde hij zijn vader op als hoofdredacteur van "De Motor" (Het Sportblad). In Nederland was hij in 1935 een der deelnemers aan de oprichting van "De Vliegwereld", waarvan hij 17 jaar hoofdredacteur zou zijn. Hij publiceerde een boek over de vliegerij ("Vijftig jaar luchtmacht") en een "Autobiografie". Hij was dus wel bij uitstek bevoegd om de geschiedenis van de auto in Indië te schrijven. Hij deed meer: hij begint zijn verhaal ver voor de verschijning van de auto op de Indische wegen.

Met alle waardering voor de in vlotte stijl geschreven geschiedenis van het verkeer op de Indische wegen mogen wij zeggen, dat de grote attractie van dit boek is, de aanwezigheid van een overstelpend aantal "klassieke" foto's, mitsgaders de tekeningen van Ger. P. Adolfs en Menno van Meeteren Brouwer, bekende namen voor elkeen, die onder de tropenzon zwoegde (zelfs al liet hij zich voortbewegen per Krèta Sètan!). Het is dus, niet alleen door het onderwerp, een echt "Indisch" boek geworden. Men ziet ze voor zich - letterlijk! - de stoere pioniers van de auto......

Krèta Sètan is verkrijgbaar in de boekhandel TT ad. *f* 65,— + *f* 6,— porto.

J.H.R.

AMBON DOOR DE EEUWEN

"Ambon door de eeuwen" is een boekje van de journalist Ben van Kaam en uitgegeven door de Uitgeverij In den Toren te Baarn. Het is in deze tijd, met de Zuid-Molukse troebelen nog vers in het geheugen, een bijzonder nuttig boekje. De schrijver beziet de situatie van gewapende vrede tussen de niet genode gasten en de onwillige gastheer tegen de achtergrond van de geschiedenis van de betrekkingen tussen Ambon en Nederland. In de loop van zijn schets vallen de sagen en legenden als rijpe vruchten van de boom der historie. Vooral degenen die de fictie in stand gehouden hebben dat "de" Ambonnezen zich zo sterk verbonden gevoelden met Nederland, dat zij liever naar het gebied van de vroegere koloniale heerser vertrokken dan zich in het eigen vaderland te vestigen worden met forse hand op hun plaats gezet. Dit geschiedt op hogelijk te waarderen journalistieke wijze; d.w.z. met vermijding van al te veel details, met vlotte pen, in begrijpelijke taal. Dit is dus geen wetenschappelijk werk, maar een goed lopende schets van gebeurtenissen, die in het tumult der dagen in het vergeetboek zijn geraakt, maar die onontbeerlijk zijn voor de juiste beoordeling van wat een eersterangs probleem in Nederland is geworden: de verhouding tussen Nederland en zijn Zuid-Molukse gasten. Wie zich daarvoor interesseert - en wie doet dat niet in ons land? - kan in dit boekje veel vinden dat zijn oordeel kan beinvloeden. Ik voel er weinig voor op alle slakken zout te leggen, zeker als het gaat om een zo prijzenswaardige poging tot geschiedschrijving als deze. Maar ik kan toch niet nalaten mijn spijt uit te drukken over de slordigheden die dit boekje ontsieren. Het begint al op pagina 9, waar een Nederlands bestuursambtenaar - kennelijk een resident - wordt aangeduid als "president". De naam Van Heutsz komt éénmaal correct voor, maar wordt vervolgens stelselmatig zonder s geschreven. Soumokil komt een keer voor als Soumoukil. Jammer.

JHR

"Ambon door de eeuwen" is verkrijgbaar in de Boekhandel Tong Tong en kost *f* 16,90, plus *f* 2,75 porto.

Ja toch

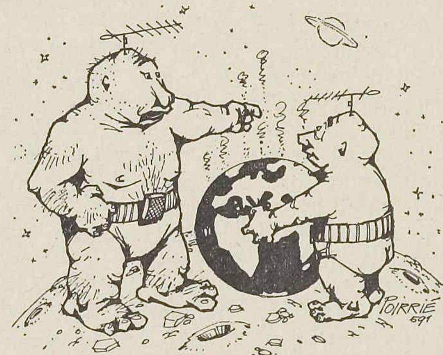
Tong Tong
bron van herinneringen
steeds duik ik er in
haal vervaagde herinneringen
naar boven
verfraai ze tot super
om weer te beleven
wat niet meer kan

Dat is ook wat

Ik ben geboren
om te werken
om me te geven
om me aan te passen
maar vooral
om blank te doen
zeggen de wijzen in m'n leven
en als ik zeg
jullie kunnen me wat
dan zeggen de wijzen in m'n
leven
gut, dat is óók wat

J. Blokker

Poirrié

"Kan me niets schelen, waar je hem gevonden hebt, gooi dat vieze ding ogenblikkelijk weg!"

ZEESCHELPEN

Schelpenverzamelaars, mocht u interesse hebben in een verkoopadres in Indonesië: bij de heer Albertus Sali, per adres P. T. Astra International, Inc. jl. Sam Ratulangi no. 30 in Ujung Pandang (Makassar) kunt u naar het adres informeren van de heer Bundt, een Warga negara van Duitse afkomst. De heer Sali kunt u in het Nederlands schrijven.

De heer Bundt laat veel schelpen verzamelen in de Spermonde Archipel, het eilandenrijk voor Ujung Pandang, en hij kent de Latijnse namen. De prijs is *f* 10,— gemiddeld. De meer kostbare schelpen zijn soms te krijgen in een winkel achter in de jalan Somba Ompu en die komen van Irian Jaya.

Van Zwoegen en Slagen (slot)

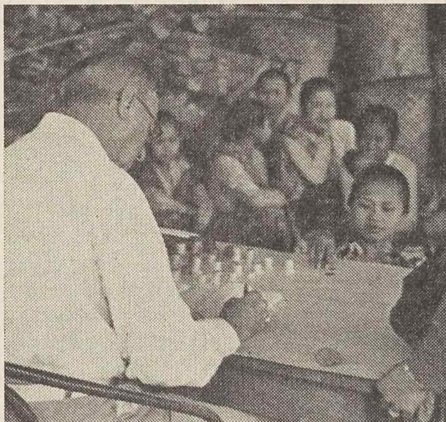
Korte geschiedenis van de theecultuur in Ned. Indië

Om een inzicht te krijgen in de gebeurtenissen moeten wij nu terugkeren naar de liquidatie-opruiming van de gouvernements thee-ondernemingen waarbij o.m. in huur, ten behoeve van de particuliere exploitatie werden uitgegeven de "ondernemingen": Parakan Salak, Sinagar-Tjirohani, Tjioemboeleuit, Tjikembang, Tjarennang, Djatinangor, Tjikadjang en Bagelen.
Wij geven onderstaand een beeld per onderneming, gezien per einde 1929.

Parakansalak
Dit land bestond uit een viertal erfpachten samen 1.782 bw., gelegen in het distr. Tjitjoeroeg op de uitlopers van de Salak, ± 4,5 km. van Paroengkoeda. Aanplant: 784 bw assamthee en 526 bw. rubber. Productie: 1929 = 1.412.994 hkg. thee (incl. opkoopblad)
Productie: 1929 = 216.804 hkg. rubber
Eigendom: Cult. Mij. Parakan Salak.
Administrateur: Jhr. H. Boreel.

Sinagar-Tjirohani
Deze landen werden anno 1863 verhuurd aan Albert Holle en Van Motman. Bij de erfpachtinschrijving werd Crone de verkrijger. Van der Hucht wist deze concessies voor zijn sibbe te behouden.
De concessie Tjirohani werd door de bevolking "moendjoel" genoemd en kreeg later faam als eerste producent van Assam-zaad op Java.
Na de dood van Albert Holle ging de leiding over op zijn neef. Deze was een zoon van Johannes Kerkhoven die gehuwd was met een zuster van Van der Hucht. Johannes overleed in Holland anno 1859, zijn zoon Edward Julius Kerkhoven, geboren 1834, kwam na zijn studie in Holland voltooid te hebben, in 1861 op Java en werd ter lering eerst bij zijn neef A. W. Holle te Parakan Salak geplaatst. Na enige jaren ging hij over naar Sinagar waar hij de opvolger van zijn neef Albert Holle werd.
In 1872 kwam weer een familielid uit. Nu was het L. Baron van Heeckeren wiens ouders in 1846, met het schip van Guillaume Louis Jacques van der Hucht, op Java waren aangekomen.
De jonge van Heeckeren werd geplaatst bij zijn neef Edward Julius Kerkhoven alwaar hij de zaadtuinen op Moendjoel en de eerste Assampluktuin op Sinagar mocht inplanten. Het perceel Sinagar lag 4,5 km ter benoorden het station Tjibadak, op de z.w. uitlopers van de G. Gedeh terwijl Tjirohani (Moendjoel) op de uitlopers van de G. Salak lag, 2 km ten n.o. van het station Parangkoeda.
Sinagar hoogte 503 m., Moendjoel hoogte 400 m., thee 1929 1.124.380 in hkg., rubber 106.799 kg.
Hoofdadm. Mr. H. G. Ermeling, adm. van Moendjoel J. H. Otto.

Tjioemboeleuit (I)
Gelegen boven Bandoeng, ± 6 km. ten noorden van het station. Omvattend drie percelen samen ± 333ha. Cultures anno 1929: thee, bamboe,

Uitbetalingsdag op de theeonderneming Serangsari (foto. Pfaeltzer)

wildhout, sawa's en grasland. Adm. J. J. Karssen en Superintendent: E. Hamakers.

Tjikembang (II)
liggende 12 km. ten zuiden van het station Tjibadak, op de z.w. helling van de G. Walet; cultuur thee, rubber, samen 606 bahoe. In 1929 was adm. C. J. van Overeem. Productie: 134.270 hkg. thee en 47.700 hkg. rubber.

Tjarannang (III)
Aan de weg van Soemedang naar Malangbong, 663 ha met thee beplant, 20 paal van het station Malangbong gelegen. Anno 1929 was adm. H. J. H. Forbes en adj. adm. J. Zeeman. Productie 546.371 hkg. thee incl. opkoop.

Djatinanggor (IV)
Gelegen op de z. helling van G. Manglajang, aan de grote weg nabij tramhalte Tjikeroeh en 6 km van station Rantja-Ekek. Anno 1929 aanplant 470 ha thee en 107 ha rubber. Adm. M. J. Eekman, productie 496.363 hkg. thee.

Tjikadjang (V)
Ligt in de afd. Garoet, distr. Tjikadjang op het plateau tussen G. Papandajan en Tjikorai ± 25 km. van station Garoet. Cultures thee 410 ha en 13 ha kina. Theeproductie: 837.455 hkg. (incl. opkoop) Kinaproductie: 5032 hkg. gemalen gedroogde bast.
Bovenstaande vijf concessies werden in 1865 toegewezen aan A. W. Baron Baud.

Vervolgens komt de concessie Bagelen aan de beurt. Deze concessie bestond uit 16 erfpachtspercelen samen 1830 bw., gelegen op de hellingen van de G. Sindoro en de w. helling van de G. Soembing, 36 paal van Poerworedjo; culturus: thee, kina, hout (en vroeger koffie).
De verkrijgers van deze concessies waren: K. F. Holle, Dr. N. P. van de Berg (gehuwd met Carolina Holle) en Ed. Jacobson.
Samen stichtten zij de: **Bagelen Thee- en Kina- Maatschappij** waarvan de percelen werden verdeeld over vier ondernemingen, te weten anno 1929: Bedakah, adm. O. van Heeringen, Tandjoeng Sari, adm. C. J. L. Rooseboom; Tambi, adm. W. van Stein Callenfels; Bodjong Redjo, adm. R. Schroër.
Superintendent J. Th. Krol
totale oogsten (1929) thee 1.139.730 hkg.; kinabast 21.540 hkg.

De nieuwe tijd voor de thee-cultures was onderwijl aangebroken. De ontdekking van de Assamthee, de mogelijkheid om, via John Peet en Cie óók Assam-theezaden op Java geleverd te krijgen, de geruchten over machinale bereiding enz. komende van Ceylon en Br. Indië, 't waren allemaal de ondernemerslust prikkelende berichten. In 1881 stonden de jonge Assam-aanplantingen er gunstig voor en de pluk zou binnen afzienbare tijd ingezet kunken worden. Het werd hoog tijd dat zij, omtrent die machinale bewerking van het theeblad, eens uit de eerste hand geinformeerd zouden worden en zo kwamen zij er toe in 1881 over te gaan tot de oprichting van de: Soekaboemische Planters-Vereniging.
Dat was elf jaren na de instelling van de 75-jarige erfpacht en 16 jaar na liquidatie van de gouvernements-theecultuur.

De oprichters waren:
Voorzitter: A. Holle, van Moendjoel,
Secretaris: G. C. F. W. Mundt, van Parakan-Salak,
Leden: E. J. Kerkhoven, van Sinagar,
W. R. de Greve, van Sindangsari,
P. Zeper, van Aardenburg (Halimoen)
B. B. J. Crone, van Tendjoajoe,
G. Ort van Boengameloer,
F. C. Philippeau, van Tjisalak,
G. W. Ekhout, van Pasir-Telagawarna,
Ch. Hausmann, van Tjikembang,
D. Burgers, van Malinggoet.
Het was een uniek gezelschap waarin levenslust, vriendschap en ondernemingsgeest hand in hand gingen.
Het besluit werd genomen dat de secretaris voor de vereniging een studiereis naar Ceylon zou maken en dat hij daarna een rapport zou doen verschijnen dat de leden een goed beeld zou moeten geven van de Assam-theecultuur en de bereiding aldaar.

De "Soekaboemische" barstte van levenslust maar... de nieuwe tijd vroeg om grotere en sterkere organisaties en zo kwam er anno 1925 'n fusie tot stand met de Soekaboemische Rubberplantersvereniging. Er kwam een nieuw bestuur en de eerste voorzitter werd:
H. J. van Holst Pellekaan, die admini-

strateur was van: Tjimoelang (distr. Kotta Batoe, thee en rubber, Buitenzorg)
Secretaris werd: P. van Emst, ambtenaar ter beschikking van de Landbouw-voorlichtingsdienst, Tjikeumeuh 38 te Buitenzorg. De concentratie van macht ging verder en anno 1927 werden de gefuseerde verenigingen van thee- en rubberplanters, tegenstribbelend, onder bevoogding gesteld van het Algemeen Landbouw Syndicaat.
Wij moeten nu, tot goed begrip, in de tijd weer even terug naar 1865 om kennis te maken met Rudolf Albert Kerkhoven, die de schepper zou worden van de plantage ARDJASARI gelegen op de noordhelling van de G. Malabar, op een hoogte van ± 1250 m. en 23 km. ten zuiden van Bandoeng. Cultuur thee en kina; oogsten 1929: thee 569.872 hkg. en kina 60.951 kg. Administrateur van deze nieuwe onderneming werd de zoon van de stichter Augustus Emilius Kerkhoven. Deze zoon kwam in 1924 te overlijden en werd daarna opgevolgd door zijn broer Rudolph Edward; geboren in 1848 kwam hij, na zijn studie, in 1871 op Java.

Na eerst bij zijn oom op Sinagar gewerkt te hebben vinden wij hem op Ardjasari waar hij met zijn vader voortreffelijk kon samenwerken.

Na Ardjasari stichtten zij samen de onderneming Gamboeng, gelegen op de n.w. helling van de G. Tiloe, op ± 37 km. van het station Bandoeng. Cultuur: thee en kina.
Anno 1929 was administrateur E. H. Kerkhoven; oogst: thee 390.000 hkg. en kina 75.000 kg. gemalen, gedroogde bast.
Vader en zoon (Rudolph Albert en Rudolph Edward Kerkhoven) hadden de smaak goed te pakken. Samen maakten zij exploratie-tochten in het Pengalengan-gebergte en vonden in de hoogvlakte van Pengalengan het perceel Malabar.

Een neef van de Kerkhovens, te weten de later zeer bekende K. A. R. Bosscha, zou Malabar ontginnen en de eerste administrateur worden van deze onderneming.
De oppervlakte was 1560 ha, hoogte 1510 m, cultuur thee en kina. Later werd het perceel onder een hoofdadministrateur en twee administrateurs geplaatst, dit waren anno 1929:
hoofdadministrateur R. A. Kerkhoven, adm. van Tanara C. G. M. van Romburgh, adm. van Malabar F. H. Cramer. De oogsten waren in 1929: thee 1.597.570 hkg. en 84.070 kg. gedroogde, gemalen kinabast.

Na Malabar werd, door vader en zoon Kerkhoven, de inmiddels verkregen concessie Taloen ontgonnen. Oppervl. 933 ha, hoogte 1600 m, gelegen op de grens van de residenties Bandoeng /Garoet, 60 km. van Bandoeng distr. Tjipeudjeuh. De aanplant bestond anno 1928 uit 644 ha plukbare thee en ± 4 ha kina. Productie thee over 1928 was: 1.314.600 hkg. Administrateur was: J. H. Hondius van Herwerden.
Tenslotte werd nog de ondern. **Negla** ontgonnen op 1800 m. hoogte, midden-Priangan, distr. Tjipeudjeuh, 44 km. van Bandjaran. Oppervl. 1.120 ha, cultuur thee en kina. Erfpachten ingegaan resp. anno 1899, 1903 en 1904. Adm. was K. F. Kerkhoven. Wij beschikken niet over oogstgegevens per 1929.
Ondertussen zijn, wij, zoals blijkt uit de jaren van vorenstaande concessieverleningen, in de 20e eeuw gekomen. De snelheid waarmede de thee-cultuur werd uitgebreid, nadat de in 1878 geimporteerde en op Moendjoel en Sinagar (bij Tjibadak) uitgelegde Assamtheezaden prachtig slaagden, was boven alle verwachting.
Vele koffieplanters, die hun koffieaanplantingen zagen afsterven, tengevolge van een schimmelziekte waartegen (toen) nog geen bestrijdingsmiddel bekend was, gingen het in de thee proberen. De algehele opleving en activiteit die er ontstond was mede een gevolg van de financiële belangstelling die er in Nederland bleek te zijn voor belegging in aandelen van de nieuwe cultuurondernemingen.
Waarschijnlijk was het ook deze opleving die de ex-gouverneur generaal J. van den Bosch (bekend van het cultuur-stelsel) de door hem, anno 1832 in het familiebezit ingebrachte particuliere landen (waar nog de zgn. "herenrechten" op lagen) met name de Pondok-Gedeh-landen, in te brengen in de N.V. Cultuur Maatschappij Pondok Gedeh, gevestigd te 's-Gravenhage, met als gedelegeerde in Indië Victor Ahn. De landen lagen in de residentie Batavia dist. Buitenzorg. Het was een uitgestrekt complex, gelegen op de n.o. uitlopers van de G. Salak en de n.w. helling van de G. Pangerango. De hoogte van de aanplantingen lag tussen 200 en 2000 m. Het gebied werd doorsneden door de postweg Buitenzorg-Tjibadak en door de spoorweg. De oppervlakte was ± 5000 bahoe.
In 1929 was de productie: thee 1.325.500 hkg., rubber 531.300 hkg., kina 84.803 kg. gemalen droge bast en 110 picol koffie. Hoofdadm. was W. J. J. Ferwerda, adm. C. Artz en adj. adm. A. Wüstenberg. Per 1 jan. 1922 gingen deze landen in eigendom over aan het gouvernement tegen verlening van een 75 jarige erfpacht aan de bovenvermelde maatschappij. Tengevolge van deze transactie kwamen de zgn. herenrechten of herendiensten te vervallen.
Wij wezen er reeds op hoe snel de theecultuur - na de op Moendjoel (Tjibadak) behaalde successen - uitgebreid werd. De productiecijfers, die wij U in deze schets noemden, hadden echter alléén maar betrekking op de ondernemingen waaromtrent wij wat vertelden nl. die van de oude sibbe: Van der Hucht-Holle-Kerkhoven-Bosscha.
Er waren echter omstreeks 1929 ongeveer 300 ondernemingen die thee produceerden plus een enorm aantal kleine zgn. kampong-theetuinen. Wij kozen, bij het noemen van productiecijfers bewust het jaar "1929" omdat dit het laatste jaar was vóór de theerestrictie inzetten. Door de enorme stijging in het aanbod van thee op de wereldmarkt, daalden de prijzen zodanig dat er iets gedaan moest worden om verder instorten te voorkomen. In 1930 werd er tot een vrijwillige beperking van de productie besloten. De productie van N.O.I. was over 1929: thee ± 165.000.000 hkg. doch, na het eerste restrictie-jaar was dat totaal met de nodige miljoenen gestegen! Het was dus 'n dikke mislukking.
Nu zat in de genoemde totaal-productie ongeveer 35% product uit particuliere, kleine bevolkingstheetuinen en deze eigenaren waren moeilijk tot vrijwillige beperking van hun oogst te brengen.
Vervolgens kwamen wij, samen met Ceylon en Br. Indië, overeen: 'n res-

(lees verder volgende pagina)

Poirrié

"Hij is de beste regenmaker Zuid-Oost van Sabang".

trictie van 15% op de export te leggen en dàt had effect. (noot: de schrijver geeft bovenvermelde cijfers uit zijn oude, blote hoofd, zij zullen dus niet precies met de statistieken kloppen terwijl hij aan de vele foefjes, die door onze blanke en bruine broeders werden uitgevonden, om de eerste restrictie te ontduiken, met zedig neergeslagen ogen voorbijgaat).

Er zijn in deze schets uit de thee-geschiedenis twee figuren opgetreden die van uitzonderlijke betekenis zijn geweest. Dat is op de eerste plaats: Guillaume Louis Jacques van der Hucht.

Hij was 'n kind uit een onbemiddeld, groot gezin waarvan de vader, toen de kinderen nog jong waren, om 't leven kwam. Guillaume diep bewogen door de zorgen van zijn moeder besloot naar zee te gaan om aldus iets te kunnen bijdragen aan het gezinsonderhoud. Werkend aan boord van de schepen bemerkte hij dagelijks en pijnlijk, hoe groot zijn tekort aan kennis was en hij nam het besluit te gaan studeren in de vrije uren die hij aan boord had. Hij kocht zelf zijn schoolboeken, kwam aan boord van een nederlandse zeilvaarder die op 't Verre Oosten voer en al uit-en-thuis varende vergaarde hij kennis van talen, landen en volken, leerde de schoolvakken en het zeemanschap. De scheepsruimte voor de bemanning was zo bekrompen dat studeren vaak heel moeilijk was. Dan kroop hij in 't zwaaiende kraaiennest hoog in de mast waar het rustig was.

Ja, lezers, ook toen en onder die omstandigheden ging de tijd heel snel; hij werd eerste matroos en toen later de schipper overleed werd Guillaume L. J. van der Hucht schipper.

In deze positie had hij 't punt bereikt waar, met geluk en wijsheid, fortuinen verdiend konden worden en...... hij verdiende ze letterlijk en figuurlijk. Op zijn talrijke reizen naar de Grote Oost had hij ook Java vaak aangedaan; aldaar veel mensen leren kennen en vrienden gemaakt. Dit was de achtergrond van het plan dat hij maakte, toen hij, op rijpere leeftijd en als gefortuneerd man, zijn bloed- en aanverwanten anno 1846 niet alleen mee naar Java nam maar hen ook bij bleef staan tot ze stevig te paard zaten. Hij was een nauwgezet schipper, een juweel van " 'n grote broer" en een zorgzame vader voor zijn sibbe.

De tweede figuur die ik belichten wilde is die van de eerste secretaris van de Soekaboemische Landbouw Vereniging G. C. F. W. Mundt, administrateur van Parakan Salak. Dit was een motorisch man. Geboren te Hamburg (8-2-1845) vond hij, nauwelijks 18 jaar oud, werk op 'n schip dat hem in Hongkong deed belanden. Toen hij wist wat daar te koop was, ging hij scheep naar Singapore om enige tijd later naar Batavia over te steken. Hier werkte hij een zestal jaren in de scheepsagenturen en...... hoe kon het in deze geschiedenis anders, leerde hij natuurlijk Van der Hucht kennen. Deze kennismaking leidde er toe dat deze oude zeeman en mensenkenner de jeugdige Mundt inleidde of beter gezegd inlijfde, in het grote thee-avontuur en U raadt 't al, zo kwam het dat Mundt anno 1871 huwde met: Catharina Suzanna van Motman.

Na op diverse ondernemingen in de leer te zijn geweest werd Mundt administrateur van Parakan Salak, in welk functie wij hem aantroffen ter oprichtingsvergadering van "de Soekaboemische". Het was op die vergadering dat hij de opdracht kreeg voor de Vereniging naar Ceylon te gaan om aldaar grondige studie te maken van de cultuur en bereiding van Assamthee.

Vol enthousiasme keerde hij weer, vertelde eindeloos van wat hij gezien had en legde zijn ervaringen vast in een brochure. Mundt was een echte "waterman", een fijne vriend die snel situaties doorzag en vooral doortastend durfde zijn. Hij werd in zijn kring geëerd en gewaardeerd en hoewel hij in 't jaar 1904 overleed, hoorde schrijver dezes in de twintiger jaren, dàär waar oude planters bijeen waren, prachtig gekleurde en in alle richtingen vergrootte verhalen (zoals dat aan de ronde tafel past!) van onze onvergetelijke Mundt.

STATES

HOE DJEMBER AAN ZIJN NAAM KOMT

(volksverhaal uit Oost-Java)

De stad Djember is gelegen aan de rivier de Bedadung, juist daar waar de twee stromingen van de bovenloop bij elkaar komen. De rivier stroomt naar de Indische Oceaan en mondt bij Puger uit in een tegenover het eiland Nusa Barung gelegen golf.

Waar nu Djember ligt, was het vroeger oerwoud. De stad werd gesticht door Brawidjaja, de laatste vorst van het rijk Madjapahit, dat bestond van 1293 tot 1478. Een tragische gebeurtenis was daaraan voorafgegaan. Een bij Djember gelegen oud graf heeft daaraan lang herinnerd.

Vorst Brawidjaja had een dochter, Endang Ratnawati, die ongelooflijk mooi was. Allerlei vorstenzonen kwamen dan ook naar het hof in Madjapahit, dicht bij het tegenwoordige Modjokerto, om naar haar hand te dingen. De prinses wilde echter niet trouwen, doch zich in eenzaamheid geheel aan God wijden.

Daartoe verliet ze op een nacht de kraton en trok het oerwoud in. Dagenlang doolde ze rond in het bos. Op een warme dag besloot ze een bad te nemen in een rivier. Al zingend genoot ze van het koele water.

Juist op dat ogenblik passeerde een ridder, die uit de strijd terugkeerde. Gelokt door het gezang naderde hij voorzichtig de plaats waar Endang Ratnawati aan het baden was om haar te bespieden. Zij merkte hem echter op en schold hem uit voor zijn onbeschoftheid. De ridder werd daarop ook boos en verkrachtte het meisje. Na dat gebeuren riep de prinses verdrietig uit: "Djember, djember. Nu is mijn lichaam bevuild." Ze trok een kris en doorstak zichzelf.

Een kluizenaar had alles gezien. Hij wist niet wie het meisje was of waar ze vandaan kwam en begroef haar ter plaatse.

Vorst Brawidjaja had inmiddels patrouilles uitgestuurd om naar zijn verdwenen dochter te zoeken. Ze vonden slechts haar graf. De prinses werd opgegraven en haar resten werden naar de vorst gebracht. Deze gaf daarop opdracht dat het bos op de plaats waar zij gevonden was gekapt moest worden en dat daar een kampong gesticht moest worden. Die kampong, die inmiddels is uitgegroeid tot een welvarende stad, kreeg de naam Djember, het laatste woord dat zij geuit had.

CHS.

N.B. djember = vies vuil, onrein (Jav.)
endang = titel van meisje of vrouw van geestelijke stand (Javaans)

'T RUMPHIUS NATUURMONUMENT

EEN HERINNERING UIT 1940

Er was in de goede oude tijd eens een Resident, die niet alleen met wijs en voorzichtig beleid het zoet dommelende Gewest der Molukken hanteerde, maar zich bovendien wijdde aan de geneugten, die de lieflijke omgeving, de hupse vogelen der bosschages en de wonderlijke kruiden des velds in deze contreien kwistig boden.
En zo gebeurde het, dat Zijn HEd. Gestrenge tenslotte, getroffen door de monumentale natuur van zijn Gewest, lid-voor-het leven werd van de Vereniging tot Bescherming van Natuurmonumenten.

Dit was het Bestuur dezer Vereniging, die naarstig naar monumenten speurde, een welkome verrassing, omdat men veronderstelde, dat nu het verdere leven des Residenten gewijd zou zijn aan de bevordering van haar streven.
Er gingen enige zeer beleefde en vererende brieven in zee, waarin echter duidelijk gemaakt werd, dat van een levenslang-natuur-beschermende Resident verwacht werd, dat hij minstens ook een natuurmonument zou produceren.
Deze, welwillend bereid tot een onsterfelijke daad, stelde voor om een tegenover zijn woning gelegen lommerrijk park uit te breiden met een aangrenzend grasheuveltje, waar hij van tijd tot tijd op een bankje gezeten placht te genieten van het schone uitzicht over de baai van Ambon.
Op dit voorstel werd verrukt gereageerd, maar het idee van de Resident, om het parkje inclusief grasheuveltje te voorzien van een net bordje met de zinrijke naam "Batoegadja-park", werd met beleefd afgrijzen van de hand gewezen.
Het Verenigingsbestuur zette breedvoerig uiteen, dat natuurmonumenten ongerepte wildernissen moesten blijven, zorgvuldig beschermd tegen schennende handen, die er bijvoorbeeld bankjes in wilden zetten.
Het woord "park", diende vervangen te worden door "Rumphius Natuurmonument", ter ere van de te Ambon overleden grote natuuronderzoeker "RUMPHIUS".

En het ver weg op Java zetelende Verenigingsbestuur, zich de omgeving van Ambon voorstellende als een woeste, ongerepte en grootse wildernis van rotsen, overdekt met een zeldzame flora, drong erop aan om dit brok natuurschoon van pl.m. 3 ha zorgvuldig te doen bewaken, omheinen en exploreren, met het verzoek om van alle erin voorkomende gewassen herbarium te doen verzamelen en op te zenden.
Men stond toen enige foto's af, doch het is niet bekend hoe de Vereniging heeft gereageerd op een herbariumzending van alang-alang, een tjemara en wat dadap.
De Resident geloofde het daarna wel, temeer omdat hij nu ook nog zijn bankje kwijt was.
En de Ambonnees brandde lustig zijn alang-alang en maakte zijn ladangs op de onvruchtbare steile "tempat kandjeng Rumphius penja......"
Totdat de Regering jaren later weer eens bij rondschrijven de zorg voor natuurmonumenten wakker schudde, en de toenmalige Gouverneur der Molukken zijn Assistent-Resident opnieuw het Rumphius Natuurmonument liet ontdekken.
Deze Assistent-Resident, tevergeefs naar natuurschoon speurend, veroorloofde zich tenslotte aan zijn advies de vraag te verbinden, waaraan Rumphius het toch wel verdiend had, dat zijn naam verbonden was aan dit kale, onooglijke grasheuveltje.
Maar de Ambonnees werd toch verboden, op poene van langdurige ellende verder aan RUMPHIUS' alangalang en dadapjes te komen, binnen het thans zorgvuldige afgepaalde natuurmonument.
Beseffend, dat het degenen, die dit relaas tot hiertoe vermochten te volgen, nu ook ongetwijfeld toekomt een gevoelige beschrijving van het "Rumphius Natuurmonument" te vernemen, moge ik U uitnodigen mij te volgen op een toch door deze voor het nageslacht bewaarde natuur-reserve.
Vol interesse tijgen we naar het "Batoegadja-park", en bewonderen enige kapok-bomen, die zich hardnekkig tussen de takken der kanaries doorworstelen, even dapper als de regenbomen, die hun strijd voeren tegen de P.T.T.-koelies, welke steeds weer hun kronen halveren om de telefoonleidingen te redden.

Na bezichtiging van de waterpartij, waar de, zij het ook wat beschimmelde, goudvissen welwillend aandacht hebben, begeven we ons dan langs de rustieke fontein naar de voet van het "Rumphius Natuurmonument".
Hier wordt een omtrekkende beweging gemaakt, daar wij in een uitgebreide vuilnishoop vastlopen, die het monument schijnt te schragen.
Dank zij de verschijning van een haastig retirerende oude heer, die met schichtige bewegingen een blijkbaar afgezakte pantalon in orde tracht te brengen, wordt nu een smal pad ontdekt, dat in de graswildernis van het heuveltje verdwijnt en aldus toegang geeft tot het natuurmonument.
Spoedig ervaren we echter wat de reden van de zoëven beschreven pantalon "en désordre" was, en snellen met ingehouden adem verder, waarop om de eerste bocht weer iemand verrast wordt, die in hurkende houding enfin...... we zijn toch tenslotte ook in een "Natuur" monument!
Na dit gevaar te hebben omzeild, dringt zich echter eerst recht het besef aan ons op, hoe hier de Natuur hare rechten doet gelden en aanleiding geeft tot ontelbare, zij het ook tijdelijke monumenten, waarin telkenmale een onzer gasten onder het nodige kernachtige commentaar en met een weeë gelaatsuitdrukking uitglijdt......
Het lijkt dat de omliggende kampongbewoners reeds lang een bestemming gevonden hebben voor het "RUMPHIUS" Natuurmonument en daarvan een zeer druk en dankbaar gebruik maken......
Naar adem snakkend, springend en glijdend brengen wij het tenslotte tot de top, waar wellicht het bankje...... doch neen, alhoewel het uitzicht er nog is, staat op de plaats waar eens een Resident van de natuur genoot en waar de bakermat was van het Rumphius-Natuurmonument, in de dorre alang-alang een, zij het wat scheef en slordig, maar zeer doelmatig privaat, binnen welks atappen wanden het natuurleven van een enorme vliegen-generatie zich uitleeft......
Dat is de onvergetelijke belevenis van een bezoek aan het "Rumphius-Natuurmonument", waarvan, ingevolge artikel 1 van Gouvernements-Besluit No. 278, 1916, "de ongerepte instandhouding met het oog op de bijzondere wetenschappelijke en aesthetische waarde, in het algemeen belang, wenselijk wordt geacht".
En wellicht gelooft gij het thans met mij, als de Ambonnees U met fluisterende stem en schichtig oog verhaalt over de laatste rustplaats van RUMPHIUS, in de Groote Olifantsstraat te Ambon, waar men hem des nachts kon horen, woelend in zijn graf, zich kerend en kerend......

STOÏCIJN

Overgenomen uit "Tectona", Bosbouwkundig Tijdschrift, aflevering Januari/Februari 1941.
De beschreven - historische - feiten werden ontleend aan het Residentiearchief te Ambon, hetwelk, mét het graf van Rumphius, gedurende de oorlog verloren ging. Het "Natuurmonument" werd door de Jappen in 1944/45 omgebouwd tot een enorme betonnen schuilkelder.

DE AARDE BEEFDE....

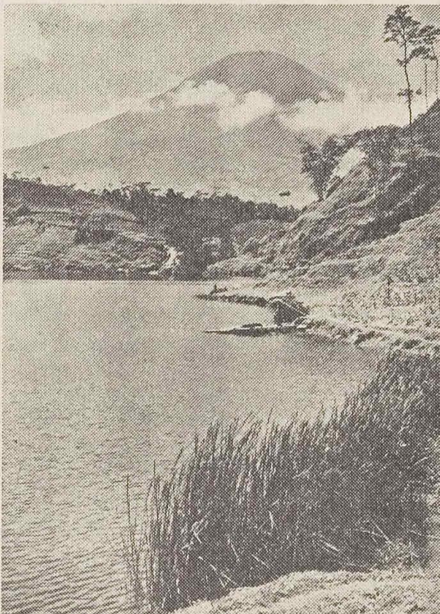
Wonosobo, een zondagmiddag aan het eind van november 1924

Mijn ouders, zus, broertje en ik zaten aan de thee in de achterkamer van "Villa Aurora", toen er iets gebeurde dat ik nog nooit bewust had meegemaakt en dat ik m'n hele leven niet zal vergeten. Er was een onheilspellend geluid dat nauwelijks te beschrijven valt. Niet hard en dreunend, zoals je misschien zou verwachten als de grond plotseling onder je voeten begint te golven, maar een eerst veraf gerommel, steeds luider wordend.

Waarschijnlijk mede veroorzaakt door het rammelen van muren die niet zo stevig meer stonden als ze bedoeld waren en het gekraak van hout dat in dezelfde omstandigheden verkeerde. Mijn vader sprong op, pakte mijn broertje bij de arm en mijn moeder en riep tegen ons, dat we onmiddellijk naar buiten moesten. Het was of de golving onder mijn voeten zich voortzette tot mijn hoofd en ik moest er aan denken dat mijn moeder het wel eens had gehad over "licht in het hoofd zijn"; zoiets moest dat dus geweest zijn. Wij renden als hazen de kamer uit, het achterplatje op over de stoep naar de tuin en daar stonden we dan. Verbijsterd. Het was nu doodstil, alsof de natuur zich even bedacht; we zagen de kokkie en Parem en Ijem en de kornet, die instond voor het blinken van onze oude T-Ford, ook al buiten staan.

Mijn vader besteedde de rest van de middag aan Voorlichting bij Aardbevingen en instrueerde de baboetjes, kokkie en de auto-hulp voor zover ze het zelf al niet wisten. Wij kregen de beurt bij het tweede kopje thee; na verloop van tijd waren we toch maar weer naar binnen gegaan. Hij zei ons nummer één te zorgen "bij volgende gelegenheden" direct naar buiten te rennen en wel naar de achtertuin, want daar hadden we een hele lap tuin, terwijl het huis aan de voorkant vlakbij de straat lag en zodoende ook gevaarlijk terrein kon zijn. Ik hóór het hem nog zeggen: "Dénk eraan, je hebt best kans dat het nog eens een keer of wat gebeurt, dus schrik maar niet te erg en...... ren naar achter.........

Boemboemboem, nauwelijks waren de woorden eruit of daar begon het weer: we sloegen wit uit en konden direct bewijzen dat mijn vader's wijze lessen niet aan dovemansoren waren gegeven. We hoorden nu ook het onheilspellende geroep van "Lindoe...... lindoe......" en dat zit nù nog steeds zo'n beetje op m'n trommelvliezen! Gelukkig werden we die gedenkwaardige zondag niet meer geplaagd door de golvende aarde en gingen vrij rustig slapen, om maandag weer welgemoed wakker te worden in de nieuwe dag, een ervaring rijker waarover we op school eindeloos konden praten. Om één uur liepen we naar huis en vonden de tafel gedekt voor ons lievelingseten, een heerlijke rijsttafel. Gauw even mampirren in de keuken om van alles weg te kapen onder de vingers van kok vandaan. Dan lekker even hozen in de kamar mandi, schoon goed aan en hoewel ik het van mezelf niet meer weet, zal ik nooit vergeten dat m'n zus haar kanariegele jurk aan had, waar ik bijzonder jaloers op was omdat ze vermaakt was van één die m'n moeder niet meer droeg. Ik vond hem prachtig. We schaarden ons om de tafel die inmiddels gevuld was met de nodige schalen met rijst, sajur en de kleine bakjes met sambalans, pisang goreng en krupuk. Ook stonden op een bijzettafeltje een paar enorme glazen kruiken met gefiltreerd water. Nauwelijks hadden we allemaal ons deel op het bord of er gebeurde iets vreselijks. Alles schudde weer, maar zó erg, dat de schokken op de vorige zondag er niets bij leken. Stenen rolden over de tafel, een reuzen brok puin bleef liggen in de rijstschaal, geweeklaag van de kokkie in de keuken, de kalk vloog ons om de oren en in de ogen, splinters van brekend glas en aardewerk verspreidden zich als rondvliegende speerpunten en dan weer dat akelige, mysterieuze gerommel! Alles was één ravage. Mijn vader riep weer "Direct naar achter, allemaal", pakte mijn broer en mij aan de hand en sleurde ons via de blakan naar de achtertuin, inmiddels ook roepend naar de bedienden, die, zoals ik in één oogopslag in het voorbijrennen had geconstateerd, zo'n beetje vertwijfeld ronddoolden in de regen van kalk en stof tussen de resten van wat eens een gezellige keuken was. Ook zij waren helemaal binggoeng. Toen we allen tenslotte veilig in de achtertuin waren constateerden we plotseling dat mijn zus er niet was en we werden wel even heel witjes om de neus. Mijn vader rende naar de voortuin en toen de volgende schok zich aankondigde en we de hoeken uit het huis zagen neervallen, dakpannen als veertjes van het dak schenen te waaien, en m'n moeder net begon te huilen omdat haar oudste er niet was, kwam mijn vader met haar aan; hij had haar nog net kunnen wegtrekken van de plaats waar ze als vastgenageld had gestaan, realiserende dat ze 't fout had gedaan, toen de voorgevel het had begeven en volkomen tegen de vlakte was gegaan. Dank zij de kanariegele jurk had mijn vader haar snel opgemerkt en zo voor een ongeluk kunnen behoeden!

Telaga Mendjer met op de achtergrond de Sindoro in de omgeving van Wonosobo.

(Foto Satake)

Ja, daar stonden we dan, ongelukkig en bang wachtend op de volgende narigheden, die zich in de vorm van zwaardere en lichtere schokken alweer snel aankondigden. Heel langzaam wenden we er een beetje aan; buren kwamen informeren of er niets was "gebeurd" en of er geen hulp nodig was, maar eigenlijk had niemand veel tijd voor elkaar in dit stadium, want telkens weer begon het rommelen en stonden we weer, harder of zachter zwevend op wat toch altijd de stevige grond onder onze voeten was geweest, maar ons zo in de steek liet. Wat hàd ik een "klein" gevoel, niets meer te beweren, helemaal afhankelijk van wat de natuur zou gaan doen; misschien zou de grond wel splijten en bij de gedachte alléén al begon ik een uitgebreid potje te huilen. Intussen hadden we bekeken wat er nog te redden viel van ons maal, de kok had het e.e.a. opgesteld op het vaste tafeltje in het tuinhuisje. Later vertelde men mij dat Parem en ik, ieder met zo'n grote fles water in de arm snikkend heen en weer liepen. Toen de schokken wat minderden hebben we nog getracht de eetbare resten van de rijsttafel te verorberen, maar van harte ging het echt niet meer......

Buren kwamen ons nog vertellen dat het grote Diëng-hotel z'n koepel geheel kwijt was, die was rechts naar beneden gezakt en lag over alle stoelen en tafels in de eetzaal. Slechts één dame had een lichte blessure aan haar knie; alle andere gasten waren nog niet ver gevorderd geweest op de weg naar de eetzaal. De gong voor het eten was net gegaan...... Toeval? Iedereen die niet meer in zijn huis durfde, had

zich intussen naar Hotel "Marcks" begeven, een gezellig en wat eenvoudiger dan het Diëng Hotel opgetrokken hotel, dat fijn meezwiepte met de door de aardbeving veroorzaakte schokken. Het zat natuurlijk al heel gauw propvol, maar omdat we er snel bij waren geweest hadden we er nog een kamer kunnen krijgen.
De scholen werden tot nader orde gesloten, de winkels bleven open voor zover ze dat konden, maar de aanvoer van allerlei levensmiddelen e.d. die uit de desa's moest komen stagneerde wel wat. Toch zag de leiding van Hotel Marcks nog kans ons natje en droogje te verzorgen, o.a. de beroemde Zondagse nasi goreng aan het onbijt! Vrij wel de ganse Nederlandse gemeenschap was nu in Hotel Marcks verenigd. Aan alle huizen was wel wàt, maar onze "Villa Aurora" waarvan de naam in het puin van de voorgevel verborgen lag was wel een van de meest bezienswaardige. Het was dan ook niet voor niets, dat ons huis - of wat er van over was - later in het tijdschrift "Het Leven" een mooi plaatje heeft gekregen, hetgeen wij kinderen natuurlijk bijzonder geslaagd vonden. Mijn vader trachtte wel met behulp van onze trouwe hulpen e.e.a. binnen zo te verzetten dat de regen niet alles zou bederven. Het was echter beslist gevaarlijk te vertoeven in een huis dat zo geleden had: bij elke nieuwe schok was er kans dat de hele boel in elkaar zou storten. Mama was er dus erg tegen. Het resultaat wat dat onze vader ons met z'n allen in de oude "Porret" naar Bandjarnegara bracht, dat vrijwel vrij was gebleven van de aardbeving. Daar zaten we dus met een haastig bijeengeraapt hoopje kleren en natuurlijk bleek alras dat we de belangrijkste dingen vergeten hadden. Gelukkig waren er gedienstige geesten, die na een telefoontje wel het nodige kwamen brengen of aan ons lenen.
Tenslotte waren we toch vrij gauw weer terug in het "rampgebied" omdat we allen zo gesmeekt hadden om naar Wonosobo terug te mogen keren, vooral ook omdat we allen bij mijn vader wilden zijn. Er bleken mensen te zijn, die nu al praatjes rondstrooiden, die niet geverifieerd waren; uit zenuwachtigheid en angst gebeurt dat in zulke omstandigheden blijkbaar. Men zei bijv. dat het Méndjérmeer (als ik me goed herinner op de weg naar het Diëngplateau) buiten zijn oevers was getreden. Dank zij de betere informatie van onze Controleur, die vaak samen met de Regent en Patih op tournée ging, bleek dat het niet waar was. Jammer genoeg hadden ze wel geconstateerd dat zeer velen van de bevolking grote schade hadden geleden en ellende hadden ondervonden in de hoger gelegen desa's, waar sommige kali's herschapen in modderstromen zich een weg trachtten te banen dwars door desa's en huizen heen. En de oudjes die hun hele leven in die desa's gesleten hadden waren haast niet te bewegen er weg te gaan, hetgeen helaas wel eens ongelukken tot gevolg had. Vreselijk vonden wij kinderen dat, en 's avonds na het eten op de veilige stoep van het Hotel gezeten, wisselden we met zachte stem onze zielige verhalen uit. Om die tijd zat "tout Wonosobo" op de voorgalerijtjes van het Hotel, deuren wijd open en gebarricadeerd met grote keien, om dichtklappen en hermetische sluiting door ontwrichting - de kleintjes lagen er te slapen - te voorkomen. De lampu templek's in een hoekje op de grond als enige verlichting. (de kousjes" van onze gaslampen-onder-druk hadden het allang opgegeven!) En vreemd, waar anders het gezellige gesjirp van de djangkriks, het geblaf van een hond of de roep van een late vogel in de korte schemering getuigde van een vredig bestaan, was 't nu dóódstil. Gelukkig probeerde onze Controleur de Hr. de Klerk, alhoewel hij over dag een enorme hoeveelheid werk verzette, met z'n prettige goedlachsheid en gevoel voor humor de moed erin te houden. Hij had op een gegeven moment op de treeplank van z'n auto (ja, die zaten er nog aan, toen) een grote stopfles boerejongens staan en daagde iedereen uit bij gevoelens van depressie daar het e.e.a. van tot zich te nemen. En toen bij de eerst volgende schok de fles bijna een duik nam, was hij er zeer snel bij om het heerlijk nat te redden van "z'n kwispelstaartende auto".
Deze toestand bleef eigenlijk maanden bestaan; een leger pers-mensen had zich verzameld in ons lieflijke koele bergdorp en we waren blij toen ze na verloop van tijd weer verdwenen, ook al, omdat zulks betekende, dat het grootste gevaar geacht werd voorbij te zijn.
Nog lang bleven de schokken en schokjes voelen, maar het schoolwerk was weer hervat d.w.z. in een ijlings in elkaar getimmerde loods van atap; men begon met herstelwerkzaamheden, en onze familie had een tijdelijke woning aangeboden gekregen in de rechtervleugel van de "Soos", die met lange groene gordijnen was afgesloten van de rest. Dit tot groot vermaak van ons drietjes, die op deze manier allerlei mooie woorden en uitdrukkingen overnamen van de heren-biljarters en degenen die bij een gezellige borrel of bier een babbeltje hielden en volkomen vergaten dat achter die gordijnen enige kleine potjes met héél grote oren zaten.
Tenslotte konden we in het huis van goede vrienden, die met verlof vertrokken naar Holland trekken en langzaamaan kwam het gewone rustige leven weer op gang. Een griezelige maar opwindende periode in ons leven raakte geleidelijk op de achtergrond.

H. VAN NIENEN-LUITING

Het Wajangspel

De leproserie lag aan een rivier, ingesloten door twee hoge heuvelruggen. Welke kant je ook keek, overal was het even mooi. De koloniehuisjes lagen pittoresk verscholen in de prachtig aangelegde tuin. In de rivier lagen grote brokken steen, waar tussendoor 't heldere, wit schuimende water stroomde. 't Was een lust om van steen op steen springend de loop van 't water te volgen om, als je moe en warm van de stekende zon was, op zo'n brok uit te rusten en 't koele water langs je voeten te voelen.
Op de heuvels waren koffie- en cacaoaanplantingen. Bij volle maan kon 't zo helder zijn dat je de voetpaden kon onderscheiden, die als 't ware noodden tot een avondwandeling. En dan was het net of de pisang-bladeren met een laagje zilver overgoten waren. 't Leek wel of de natuur iets wilde goed maken, 't schrijnend leed dat daar beneden in 't dal geleden werd wilde verzachten.
't Was niet altijd makkelijk om hier te werken, doordat men slechts achteruitgang zag. Vooral in de regentijd, met de laaghangende bewolking gaven de hoge heuvels een gevoel van beklemming. Je kon je dan gevangen voelen in een kleine, deprimerende wereld.
We werkten met drie Europese verpleegsters in de leproserie en verder met inheemse hulpkrachten uit de omliggende kampongs. Over 't algemeen was 't zeer geschikt personeel. Alleen de ziekenoppasser Saridin was een doorlopende ergernis. 't Leek wel of hij lopende liep te slapen, er zat geen schot in en de interesse voor 't werk was nihil.

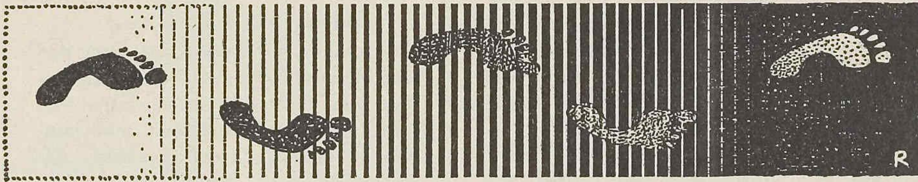
Op een middag dat de hemel weer potdicht was, zodat zelfs de heuvelruggen onzichtbaar waren, besloot ik in mijn vrije tijd een wandeling om 't omsloten kolonieterrein te maken. 't Pad voerde door een kampong. Er was een ongekende drukte in de dessa. Er bleek een wajang koelit (schimmenspel) uitvoering te zijn, ter ere van een besnijdenisfeest voor 't zoontje van de wedana. Dit dorpshoofd was er op gebrand om 't wajangspel - een typisch javaanse volkskunst - te propageren. Elke avond werd er geoefend en tot laat in de nacht kon men de, 't spel begeleidende, gamelan tonen horen. Ze klonken afwisselend weemoedig, dromerig, dan weer opwindend en uitdagend, soms triomferend en blij. 't Waren klanken uit een wereld van goden, demonen en koningskinderen; een wereld van ontvoeringen, liefde en geluk, waar je de fantasie de vrije teugel kon laten, ver van de harde, naakte werkelijkheid.

Ter ere van huwelijk, geboorte of besnijdenis werden wajanguitvoeringen gegeven, waarbij wij zusters vaak werden uitgenodigd. 't Waren hoogtepunten in 't trieste leproserie-leven. Bij een wajang koelit zat ik bij voorkeur achter 't scherm bij de dalang, die - beschenen door 't licht van een felle lamp - de in perkament uitgesneden poppen het schimmenspel liet spelen, waardoor de toeschouwers aan de andere kant van 't doek in vervoering kwamen. Een hele groep kleine jongetjes zat met glinsterende ogen in gespannen verrukking om de verteller heen. De man kon zich zó in 't verhaal inleven, dat hij zich als 't ware identificeerde met de pop, die hij met de steel in een - voor hem gelegen - weke pisang-stam stak.
Maar eens waren we uitgenodigd om een wajang wong voorstelling bij te wonen. Nu geen poppen, maar de mensen uit de kampong die toneel speelden. Ze hadden er weken lang op geoefend. De hele kampong was aanwezig; de vrouwen op haar paasbest uitgedost. Er was een grote loods getimmerd met een plankier en rijen lage banken voor 't publiek. Buiten waren de nodige kraampjes, die bij een walmend olielampje mierzoete lekkernijen te koop aanboden. 't Was een feestelijke drukte.
't Gamelan orkest was terzijde van het plankier opgesteld. Het waren enkel mannen die toneel speelden, ook in de vrouwen rollen. Allen droegen maskers. Nog nooit had ik zo'n fantastisch schouwspel gezien. Waren dit die flegmatieke, niet tot actie te brengen javanen, die elke gevoelsuiting wisten te beheersen? 't Gesproken woord werd in oud javaans gebracht. Gelukkig hadden we een tolk bij ons, anders hadden we de tekst niet kunnen volgen. 't Stuk was één en al actie en humor. Eén speler spande de kroon. De zaal genoot zichtbaar van zijn grollen, ze waren in hun element; dit was de wereld waarin ze zich konden uitleven. Door 't masker konden we niet zien wie de grapjas was, maar toch moesten we hem kennen. Pas toen 't stuk uit was gingen de maskers af en u raadt 't nooit: de bewonderde clown was niemand anders dan Saridin, onze slome duikelaar.

De volgende dag op de afdeling was 't weer de zelfde passieve, ongeïnteresseerde, gedweeë dooie diender. 't Masker van de clown had plaats gemaakt voor dat van de onverschilligheid. Maar ik wist nu dat er óók een andere Saridin was. Natuurlijk kun je niet dagen achtereen tot laat in de nacht wajang spelen en dan overdag nog fris zijn voor je werk. Nu begreep ik dat Saridin's interesse niet bij zijn werk op de leproserie lag. Hij moest leven en daarom zou hij 't werk tussen de melaatsen wel doen, maar zijn hart was bij de wajang.
Of was 't wellicht dat Saridin, net als ik zelf, geen raad heeft geweten met de nood en de problemen van de dalbewoners en dat hij een uitlaat zocht en gevonden had in het spel van de verbeelding ?

HANK VISKER

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Het overwinnen van het kwaad

Een reactie op de vele brieven die de schrijver ontving.

"Eenzaamheid is de school der wijsheid en de confrontatie met onze eigen ik". Hoewel deze uitspraak op waarheid berust, zou het tactloos zijn, indien men dit zou adviseren aan hen die een onredelijke vrees voor eenzaamheid hebben. Evenzo zijn er zo velen die last hebben van "angorafobia, nuctrofobia, misofobia", enz. Hoe eenvoudig is het om tegen zo iemand te zeggen "zich niet zo aan te stellen". Dit vind ik liefdeloos en kortzichtig.

Van mijn goeroe heb ik mogen leren dat leven zonder vrees onmogelijk is. Dat wil zeggen gezonde vrees. Zoudt U in mijn auto willen stappen om een ritje door Amsterdam-centrum te maken, terwijl U wist dat ik geen vrees had voor het verkeer? Maar evenzo zoudt U toch ook niet graag met mij mee rijden, indien ik angst (ziekelijke vrees) had voor verkeer.

Alle eer komt mijn goeroe van Borneo toe die mij heeft onderwezen, dat het van het grootste belang is vast te stellen of de vrees van de persoon gezonde- of ziekelijke vrees is. Is het werkelijk ziekelijk, dan dient men allereerst samen met hem de oorzaak van die ziekelijke vrees te achterhalen. Hier is natuurlijk tijd en geduld mee gemoeid. Het zou natuurlijk veel eenvoudiger zijn en het zou veel minder tijd kosten, om hem een drankje of djimat te overhandigen. Maar heel vaak (niet altijd), komen na een tijdje de verschijnselen van ziekelijke vrees wederom naar voren, of het manifesteert zich op een andere wijze. Het is niet bevredigend symptomen te bestrijden zonder aandacht te schenken aan de oorzaak van die symptomen. Het zou gelijk staan aan het bestrijden van rook uit een brandend huis zonder aandacht te schenken aan de vuurhaard.

Het is zeer belangrijk met de persoon steeds te bespreken wat men er van denkt en wat men van plan is te gaan doen. Maar zeer zeker niet geheimzinnig of mysterieus doen! Want hij heeft begrip voor de situatie en de oorzaak van zijn "ziekte" nodig, zodat hij ook kan meewerken aaan zijn geestelijke gezondheid en hij na verloop van tijd zo veel inzicht en kracht heeft verworven, zodat hij inderdaad zich zelf weet te corrigeren en dat hij tot zichzelf kan zeggen "ik moet mij niet zo aanstellen".

Het wordt echter moeilijker indien iemand bang is omdat hij steeds iets waarneemt wat een ander niet ziet of hoort.

Bijvoorbeeld, men ziet plotseling een niet bestaande slang of gezicht, of men hoort vreemde klopgeluiden. Eerst vaststellen of de persoon "gebikin" is. Indien zo, vragen of hij vermoeden heeft door wie. Dan hulp bieden. Mocht tegenstander over een grotere kracht beschikken dan ik, dan is de zaak nog steeds niet verloren.

Het is goed te weten, dat een ieder, die zijn medemens kwaad berokkent, in dit geval via zwarte kunst, iets doet wat de goedkeuring van God niet wegdraagt. God is liefde en wie liefdeloos handelt berokkent zichzelf heel veel kwaad. Daarom heeft zo'n kwaadaardige doekoen Gods goedkeuring niet en heeft hij God niet met zich. Wat belet mij dan om samen met de persoon die "gebikin" is, Gods hulp in te roepen? Ik ga dan in gebed voor, zodat de bewuste persoon mee kan luisteren wat ik tot God bid. Ik heb geleerd de kracht van het gebed niet te onderschatten, mits men om die dingen vraagt, die in overeenstemming zijn met Zijn wil. Na elke overwinning zal ik nooit vergeten de persoon duidelijk te maken, dat niet mij, maar God alle eer en dankbaarheid toekomt.

Wat betreft het vergiftigen met bamboe haartjes, mits niet te laat, heeft mijn goeroe uit Borneo mij geadviseerd, dit te bestrijden met kippendarm en bijenhoning. Gelukkig heb ik dit nog niet hoeven toe te passen. Mijn goeroe zei mij dat eerst de kip volgens de voorgeschreven "atoeran" geslacht dient te worden. Darmen van de kip op zij leggen en de kip in 't geheel verbranden met batoe areng (houtskool bolé djoega). De as in de vier windstreken verstrooien. Daarna de kippendarm in warm water van binnen en van buiten reinigen. Dan met djeroek nipis bewerken. Daarna aan het ene uiteinde van de darm een paar knoopjes maken ter grootte van een duivenei. Andere uiteinde van kippen-

darm vasthouden. Patiënt de knoop van kippendarm laten doorslikken, om het daarna langzaam uit de slokdarm van patiënt te trekken. Dit iedere dag éénmaal herhalen totdat genezing geconstateerd wordt. Kippendarm mag maar éénmaal gebruikt worden. Daarna de patiënt veel honing laten gebruiken. Voor deze behandeling mag geen cent aangenomen worden. Zelfs de kippen moet ik zelf bekostigen, zei mijn goeroe. Wat een wijsheid bezit die man!

Deze behandeling geschiedt met de nodige "batjaäns". Maar volgens mij zou het ook kunnen zonder de voorgeschreven "batjaäns".

Ik vroeg mijn goeroe of de doorgeslikte kippendarm ook in staat is de maagwand van bamboehaartjes te reinigen. Als antwoord kreeg ik te horen, dat de samenstelling van de maagsappen de vernietigende werking van de bamboehaartjes liquideren.

R. F. VON STIETZ

DE MAGISCHE INVLOED VAN EDELGESTEENTEN OP DE MENS
(SLOT)

Waar de megalith-cultuur zich gaandeweg vrijwel over de ganse aarde heeft verbreid, was het niet te verwonderen, dat ook de religieuze begrippen voor wat betreft de edelstenen ingang hebben gevonden in het geloofsleven der oude Israelieten.

In dit verband wil ik wijzen op hetgeen hierover in de bijbel bij Exodus 39 v-10/14 aan voorschriften zijn gegeven hoe "het borstkleed des gerichts" van de hogepriester moet worden gemaakt, waarin de Urim en de Thummim zijn geborgen opdat God zijn volk genadig zal gedenken en ter verkrijging van de verlichting, de volkomenheid, de klaarheid en de volmaaktheid in Jahwe's dienst. Dat borstkleed moet voorzien zijn van 12 in goud gevatte edelstenen in vier rijen van drie in onderstaande volgorde; t.w.: 1e rij, robijn, topaas, smaragd; 2de rij, karbonkel, saffier, sardonyx; 3de rij, hyacint, agaat, ametist en 4de rij, Chrysoliet, onyx, jaspis, terwijl dit borstkleed bij de schouders middels gouden kettingen aan twee onyx- of zeegroenstenen wordt bevestigd. In de bijbel staat bij Openbaring 21 v. 11 "Zij (het Hemelse Jerusalem) prijkte met Gods heerlijkheid, haar lichtglans leek op edelsteen op jaspis, helder als kristal". en verder bij v. 19 over de 12 grondvesten van de Muur van de stad, "De eerste was jaspis, de tweede saffier, de derde chalcedon, de vierde smaragd, de vijfde sardonyx, de zesde kornalijn, de zevende chrysoliet, de achtste beryllus, de negende topaas, de tiende chrysopraas, de elfde hyacint en de twaalfde ametist." De twaalf poorten waren twaalf parelen.

Met het voortschrijden der tijden was 't geloof in de charismatische werking der edelstenen bij de mensen niet verloren gegaan, doch integendeel begon het ook ingang te vinden bij de Grieken en de Romeinen en dus ook in het Christelijke geloofsleven, waarbij ik wil wijzen op het gebruik vàn de edelstenen in de bisschopsringen en borstkruisen en voor wat betreft de profane wereld de aanwending daarvan in de regalia, rijkszegels en troonzetels der westerse heersers.

De religieuze begrippen der volkeren begonnen van toen af aan de samenhang te zien van de macro- en de mikro-kosmos, welke men trachtte uit te beelden door de materie en de elementen samen te weven in hun kunstuitingen om door kleur en lijnenspel de gedachte symbolische figuren en beelden tot uitdrukking te brengen en zo werd van lieverlede ook de edelsteen betrokken in de astronomie en aldus in de horoscopen verwerkt en zo kwam het geloof in de MAANDSTENEN tot stand.

Aangezien echter de gebruiken in het Oosten en het Westen verschillend zijn, wil ik hieronder volledigheidshalve de gebruiken bij beide vermelden en bij elk teken van de dierenriem vermelden: ten eerste zoals het in het Oosten ingang heeft gevonden en ten tweede, zoals het hier in het Westen gebruikelijk is:

EDELSTENEN als MAANDSTENEN

21 maart - 20 april; Aries - Ram; Mesa (= geit), geluksgetal 9, geluksdag dinsdag; kleur lichtrood; maandsteen Diamant of de saffier (= manilem) een hemelsblauwe fonkelende steen (stersaffier).
21 april - 21 mei: Taurus -Stier; Mersoba (= vlinder), geluksgetal 6; geluksdag vrijdag; kleur lichtblauw; maandsteen saffier of smaragd (= djamut) een kostelijke groene edelsteen.
22 mei - 21 juni; Gemini - Tweelingen; Nituna (= worm), geluksgetal 5, geluksdag woensdag; kleur lichtgeel; Maandsteen topaas of agaat (= akik) een zeer hard kwarts-kiezelgesteente met schone tekening en kleurschakeringen.
22 juni - 22 juli; Cancer - kreeft; Harahata (= kikvors); geluksgetal 2; geluksdag maandag; kleur violet; edelsteen maansteen of robijn (mirah) een doorzichtig rode edelsteen, die soms gloeit als een kooltje vuur karbonkel genoemd (= mirah delima)
23 juli - 23 augustus; Leo - leeuw; Singa (= leeuw), geluksgetal 1; geluksdag zondag; kleur oranje; maandsteen karneool of diamant.
24 augustus - 23 september; Virgo - maagd; Hania (= kiekendief), geluksgetal 5; geluksdag woensdag; kleur oranje-geel; maandsteen topaas of chrysoliet, een bleekgroene steen met een goudglans.
24 september - 22 oktober; Libra - weegschaal; Tola (= boom), geluksgetal 6; geluksdag vrijdag; kleur hemelsblauw; maandsteen aquamarijn of de opaal, een melkwitte steen, glanzend als glas.
24 oktober - 22 november; Scorpio - schorpioen; Mortiha (= steen); geluksgetal 9, geluksdag dinsdag, kleur donkerrood; maandsteen topaas of granaat, een rode kristallijne steen.
23 november - 21 december; Sagitarius - boogschutter; (Dano = water); geluksgetal 3; geluksdag donderdag; kleur, purper/violet; maandsteen turkoois of robijn (zie boven) en katoog (een agaat).
22 december - 20 januari; Capricornus - steenbok; Mahasa (= krab) geluksgetal 8; geluksdag zaterdag; kleur donkergroen; maandsteen granaat of malachiet, een fraai groengekleurd kopererts.
21 januari - 19 februari; Aquarius - waterman; Morhuba (= kruik) geluksgetal 4; geluksdag zaterdag; kleur indigoblauw; maandsteen ametist of aquamarijn of zeegroensteen.
19 februari - 20 maart; Pisces - vissen; Mena (= vis); geluksgetal 7; geluksdag donderdag; kleur zilverblauw; maandsteen ametist of heliotroop, een blauw/paarse edelsteen.

Andere edelgesteenten, welke in dit opstel niet genoemd zijn o.a.: de spinel (violet), de almandien (roze of lila), de zirkoon (roodbruin); de barnsteen (bruinrood); toermalijn (rookkleurig) hysonniet of hyacint (oranje); citrien (geel; chrysoberyl en Chrysopraas. Van de zeer gezochte agaatstenen dienen vermeld te worden de tijgeroog, de katoog met mooie ronde tekeningen, de maansteen en verder de lapis lazuli of lazuursteen, de gele goudberyl, de chalcedon, behorende tot de soort der onyxen en de bij de Chinezen in aanzien zijnde jade, die de Fransen pierr d'amazone noemen, de sardonyx een uit veelkleurige lagen bestaande onyxsoort.

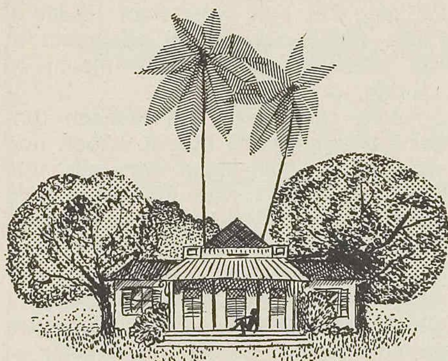
Tenslotte wil ik hierbij nog enige algemene wenken geven voor het onderzoeken op de echtheid van de edelstenen. Wil men die van de diamant onderzoeken, dan krast men met de steen op een aluminiumplaatje. Is de kras op het aluminium niet glanzend, dan heeft men met gewoon glas te maken, is de kras echter glimmend, dan is de steen echt.

Voor wat betreft de andere edelstenen het volgende: wrijf met spiritus, alcohol of aether op een der facetten of een gedeelte van de bol, als men al wrijvende ziet, dat de "spiegel" zienderogen dof wordt of zelfs volkomen verdwijnt, dan is de steen niet echt.

W. F. W. SCHARDIJN

Het is beter dat Uw voet uitglijdt dan Uw tong.

Herbert

JEUGDJAREN (XX)

GROTE VERANDERINGEN

De feeën die bij mijn geboorte, in april 1907 te Garoet (Java), om mijn wieg stonden, waren mij bepaald goed gezind. Zij schonken mij een leven vol zeer gevarieerde en daardoor onvergetelijke herinneringen. In mijn leven hebben zich - geheel volgens mijn avontuurlijke aard - steeds grote veranderingen voorgedaan. Veel groter dan onze drie kinderen tot nu toe hebben beleefd.

Dat begon al in 1911, na het overlijden van mijn moeder. Mijn vader had het aanbod gekregen van de Sultan van Trengganо (op de oostkust van Malakka) om tin te winnen (ik weet geen beter woord) uit een concessie in het achterland van Kwala Kemaman. In verband daarmee bracht hij mijn tien jaar oudere zuster en mij naar Padang, waar wij in huis kwamen bij zijn twee ongetrouwde zusters. De oudste, tante Nellie, was hoofd van een school, de tien jaar jongere tante Titi, deed de huishouding. En ik kan niet anders verklaren, dan dat ik daar een heerlijke tijd heb gehad. Onze tantes hadden een rijtuig met twee paarden, waarmee tante Nellie van huis naar school ging en omgekeerd. Soms gingen we met de beide tantes in de vooravond "poeter" (rondrijden). En voorts hielden zij op het ruime erf rond de grote bungalow (waarvan ik nog een foto heb), koeien, kalveren, honden, kippen, etc. Zij leefden, als ik nu terugkijk, als vorsten en hadden een stoet van bedienden - een djait, een kokki, een djongos, een paardeknecht, een katjong. In één woord een bediendenstoet als waarvan A. E. vertelt in het artikel "De Hoepel" ("Tong-Tong" van 1 mei 1977).

Maar dat leven duurde hooguit twee en een half jaar. Toen ging tante Nellie (bijna 47 jaar) met pensioen in Buitenzorg wonen (eveneens in een grote bungalow) en tante Titi ging met haar mee. Mijn zuster werd in een pensionaat te Batavia gedaan en ik... ......ging met mijn vader mee de oetan in!

Een avontuurlijk hoofdstuk van mijn leven brak daarmee aan. Wij gingen met de "Will-of-the-Wisp" (het Vuurvliegje) van Singapore naar Kwala Kemaman, een eenvoudige strandkampong. Daarna ging het schip (een oude walvisvaarder, zei mijn vader) met als gezagvoerder kapitein Morris, verder naar Trenggano. Ik ben met dat schip enkele malen meegeweest als mijn vader op Singapore moest zijn, en ik zie het n o g voor mij! Was de wind goed, dan werd aan de voormast een groot schoenerzeil gehesen. Het was een der laatste stoom-zeilschepen uit de 19de eeuw.

Vanuit de strandkampong (waar ik mijn eerste hond, die ik Basta noemde, kreeg van het kamponghoofd, dat goed bevriend was met mijn vader) gingen we stroomopwaarts het binnenland in. Een lange tocht per prauw, herinner ik mij. Tenslotte werd ergens aan de rechteroever van de rivier aangelegd, en liepen mijn vader en ik langs een smal paadje door het oerwoud naar zijn huis. Een machtige belevenis! En ik, nauwelijks zes jaar oud, had heel wat te vragen. En dat hinderde mijn vader erg. "Praat niet zoveel", zei hij, "anders horen de dwergen ons en schieten ze met gifpijlen op ons". Inderdaad huisden daar, zoals ik later vernam, pygmeeën, die voor zeer gevaarlijk doorgingen. Maar ja, er was zoveel te zien...... Dus weer vragen en vragen. "Pas op, als de tijgers ons horen", zei mijn vader, "dan komen ze tevoorschijn!" En even later: "Kijk uit! Daar heb je het al! Je hebt in olifantenpoep gestapt! Kijk, je hele rechterbeen is in die hoop gezakt! Nou, je stinkt behoorlijk! Ga vlug over die brug".

En ik, bang voor tijgers, liep over de brug, die uit smalle stammetjes bestond, zakte door een opening tussen twee van die stammetjes met mijn bevuilde been, en...... kon dat been er niet meer uit krijgen! "En wat nu?" vroeg mijn vader. "Tijgers houden van olifantenpoep en kleine jongens, dus ......" Maar zijn geplaag hield op toen ik begon te huilen. Hij bevrijdde mij, maar bleef me plagen vanwege mijn vuile been tot we thuis waren.

Thuis was een hut, opgetrokken uit dunne boomstammetjes, een omwanding van boomschors en een atap dak. Er was een zitkamer, een slaapkamer en een keuken. Er omheen wat open terrein met huizen van werklui en daarna alles oerbos! Baden deden we in de kali, die vlakbij was.

Wat een leven! 's Nachts hoorden we wel eens de tijgers om het huis grommen. Soms kwamen olifanten de pisangaanplant vernielen. Eens werd een woudreus, vlak bij het "huis", getroffen door de bliksem. Op een keer gingen we naar Pa's vriend, de Engelsman Killgauer - een zonderling, die naar mijn vader vertelde, heel rijk was, maar zich had teruggetrokken in de wildernis. En om zijn "huis" en aanplant te bereiken moesten we over een meer waarop dingen dreven die ik voor boomstammen hield. Maar mijn vader zei (en ditmaal was het géén grapje): "Allemaal krokodillen, jongen. Beweeg niet te veel." Nòg een herinnering? Wel het flinke pak slaag dat ik ten aanschouwe van alle koelies opliep op het werkterrein, omdat ik een hunner een onwelvoeglijk antwoord had gegeven. Dat nam mijn vader niet! "Beleefd zijn tegen iedereen", placht hij te zeggen. Op een dag, toen hij, in een goede bui was en dat weer zei, vroeg ik schertsend: "Ook tegen de patjets?" Het krioelde namelijk overal van bloedzuigers. En toen sloeg hij dubbel van het lachen!

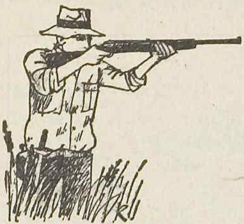
Hoe lang heeft dat alles, dat mij de liefde tot de ongerepte natuur bij heeft gebracht, wel geduurd? Ik weet het niet, maar had niet lang denk ik. Want mijn vader had geen onderwijzerstalent. Hij vond, dat ik daarom beter naar school kon gaan en bracht mij naar Bandoeng, op Java. Daar heb ik heel wat jaren doorgebracht.

RIJKLOF VAN GOENS

Poirrié

"Daar heb je Ali weer met z'n tweede hands kneusje".

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk."
José Ortega Y Gasset

Si Hitam (II)

door J. J. A. LA BASTIDE

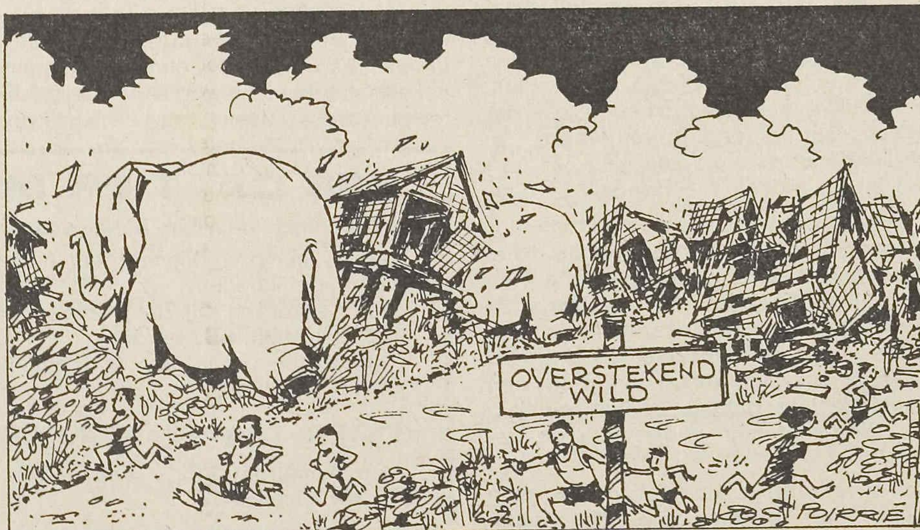
Daarentegen waren beide boven-slagtanden geweldig uitgegroeid in bijna complete zijwaartse cirkels met een diameter van wel tien centimeter. Veel werd me op dat ogenblik duidelijk; o.a. de oppervlakkige wond in mijn been van zes weken geleden. Eigenlijk meer een grote blauwe plek met een schram dan een echte scheurwond.

Maar hoe kon het beest zich dan handhaven tegenover zijn kleinere, maar veel beter gewapende mededingers? Zuiver brute kracht en incasseringsvermogen bedacht ik mij, denkend aan de lidtekens op zijn flanken.
Si Hitam bewoog zich opeens en abrupt. Met een luid snuifend geluid draaide hij zich snel geheel om, sprong over de beek en was verdwenen. Ik liet de kijker zakken, betastte zonder het te beseffen de binnenkant van mijn been en deed het dankgebedje aan mijn beschermengel dat ik zes weken eerder had moeten doen, in plaats van vloeken.
Zonder een poging te doen om nog serieus te jagen, liep ik uren onder de Pokok Radjah heen en weer en na te denken. Het was als met kapitein Ahab en Moby Dick; om een volslagen onduidelijke reden móest ik Si Hitam bedwingen; ik was er bezeten van! Ik voelde de steeds stijgende zon niet op mijn rug en gezicht branden, hoorde de vogels en de rubbercicaden niet; rook niet de zoete geuren opstijgend uit de vochtige wildernis om mij heen; ja, zag de verse tijgerprenten niet langs de rand van het pad. Si Hitam. Si Hitam, Si Hitam!
En diep in de ondoordringbare wirwar van struiken en lantana, beneden, aan de andere kant van het beekje, klonk het luid "Roef...Roef..." van een groot wild zwijn.

In de daaropvolgende weken berste ik geregeld langs de Zuidgrens van de onderneming, in het bijzonder in de omgeving van de magistrale Polok Radjah (of Tualang), het ravijn, en het beekje. Vaak 's ochtends; maar ook wel 's avonds als de zon in een onvoorstelbare kleurenpracht laag boven de bomen de hemel beschilderde zoals geen levende schilder het ooit op zijn doek kan weergeven, ijsbeerde ik soms urenlang over de weg boven het ravijn.
Als een reusachtige Godheid keek de Tualang daarbij op mij neer, en soms was het alsof ik daar hóóg, hóóg boven mij, wel zestig meter, bij de ondergaande zon in de kroon iets zag glinsteren, als ogen. Ogen, met een afkeurende uitdrukking daarin.
Wie was ik, die een persoonlijke bezetenheid tegen de natuur zelf wilde keren? Jagen is goed, zoals oogsten goed is. Een boom omhakken voor het brandhout; vissen uit de rivieren en de zee; het kaju laut oogsten voor het bouwen van een huis.
Zekere emoties zijn dan goed, en maken leven, echt leven; bewust leven. Jachtemotie, vissersemotie, voldoening bij het gereed komen van een huis. Maar geen haat-emoties! Geen bezetenheid.
Ik weet het nu. Maar toen wist ik het niet. Ahab! Moby Dick...... Si Hitam. 's Avonds ging ik dan zitten drinken in Petumbukan, sleepte Djamin mee en ondervroeg hem urenlang over Si Hitam. Had hij sporen gezien? Kon hij die van Si Hitam onderscheiden? Wáár had hij ze gezien? Alleen zo nu en dan, of geregeld?
Zowel Djamin, als later ook de dikke Ah Mang, keken mij daarbij soms aan met een eigenaardige uitdrukking in de ogen. Ze zeiden echter niets; Ah Mang bléèf schenken, bier voor zichzelf en mij, "prik" voor Djamin, en deze bleef steeds geduldig antwoorden, dezelfde antwoorden op dezelfde vragen, nètzolang totdat hij mij in een toestand van vrijwel totale beschonkenheid naar huis bracht. Gelukkig had ik Djamin al jaren geleden geleerd met een jeep of een motorfiets om te gaan (zij het illegaal).

Zo ging het een tijdje door totdat ik Frans M. opnieuw kon overhalen in zijn afdeling een grote drijfjacht te houden.
Behalve zeven van zijn mensen (onder mandur Sjariff) bracht ik ook nog vijf man van mijn eigen werkvolk mee, benevens drie of vier "katjongs". Zo konden wij een behoorlijk bezette drijverslinie opzetten die vanuit het Zuiden de gehele omgeving van het ravijntje zou kunnen uitkammen.
Op de afgesproken ochtend dan, was de linie onder leiding van Djamin in positie, en gaf hij met een schel fluitsignaal op de vingers het teken voor het begin van de drift.
Ik stond boven op de weg zelf, met mijn gezicht naar het Oosten. Een twintigtal meters verder in de aanplant stond M. met een (geleende) 16. Al spoedig werd het rumoer, het slaan op kalengs, struiken en boomstammen hoorbaar. En ja hoor, dat er varkens waren was ook duidelijk aan kreten, en af en toen scheldpartijen: "Babi... ...babi......!" Terugslaande varkens, dacht ik met een zinkend hart, daar zou Si Hitam ook wel bij zijn!
Maar daar had ik buiten de waard gerekend. Si Hitam deed op dat ogenblik heel iets anders dan iedereen zou verwachten. Nl. vèr vooruit verkennen in plaats van terugslaan.
M. en ik stonden, leunend tegen rubberbomen, nog een sigaret te roken (het was nog lang niet zo ver, dachten wij), onze geweren welliswaar al geladen maar nonchalant en op "safe" in de linker-elleboog,toen daar geluidloos en op geen 15 meter vóór mij de bermbegroeiing even bewoog: en daar stond levensgroot Si Hitam, midden op de weg!
Veel te vroeg! Veel te vroeg!, dacht ik wanhopig, mijn mond open vallend. Gelijktijdig gebeurden twee dingen.
Mijn brandende sigaret viel in mijn openhangend hemd, én ik schouderde in uiterste wanhoop mijn geweer. Terwijl ik de brenneke in de rechterloop afvuurde en de sigaret een enorme blaar op de huid even boven mijn maag brandde, sprong Si Hitam lood-

Poirrié

recht de lucht in, belandde op zijn zij, krabbelde weer overeind, sloeg direct terug, en ik vuurde de linkerloop af. Alles in een tiende van een seconde maar gelijktijdig wist ik, van pijn kreunend de sigaret verwijderend: Eerste schot niet goed; tweede schot helemaal mis!
"Wat!!" schreeuwde M.
"Si Hitam!!" riep ik terug.
"Dapet?!", vroeg Frans.
"Weet niet!", antwoorde ik.
Frans mompelde nog iets dat ik niet verstond; ik dacht dat het "tollol" was. Wij wachtten nerveus af, nu wèl op onze uiterste quivive. Maar instinctief voelde ik dat ik mijn enige kans had verspeeld.
Plotseling klonk er een luid geschreeuw, verwensingen, en aanroepingen van God en al zijn profeten inclusief Mohammad.
Ik tuurde over de rand naar beneden. De drijvers waren de beek overgestoken maar in het midden van de linie heerste een onbeschrijfelijke chaos.. Ik zag volwassen mannen scheldend omhoog en opzij springen, links en rechts, terwijl de katjongs half (of helemaal) in de bomen hingen. En in het centrum van de wanorde zag ik de hele kudde zwijnen, met een hoge zwarte gestalte als spits, als één wigvormige stormram terugslaan. De dieren bewogen zich ongelooflijk ordelijk en beslist, en de drijvers kònden niet anders doen dan opzij wijken. Ik zag Djamin als een kakkerlak op en neer springen, een stortvloed van exotische Sundanese scheldwoorden over de ruggen van de anderen schreeuwend; maar gelukkig was ik de enige die hem verstond; de drijvers waren allen Maleiers, Bataks en een enkele Javaan. Ik zette de de handen aan mijn mond en riep: "Laat maar, laat maar, terug...... terug!!"
Even later kwamen zij, ietwat verfromfaaid, en twee biggen voor zich uit drijvend. Frans en ik lieten die natuurlijk gaan en het tweetal verdween met luid gegil de aanplant in, onder de lede ogen van de Bataks onder de drijvers. (Hopelijk hebben ze later hun respectievelijke moeders teruggevonden!)
Djamin hinkte enigszins in mijn richting. Hij ging op de grond zitten en trok met een pijnlijk gezicht een lange doorn uit zijn voet. Hij zag er aardig gehavend uit; gezicht en armen vol schrammen van de venijnige lantanadoorntjes, één van de pijpen van zijn zwarte kuitbroek gescheurd.
"Dirun", hijgde hij.
"Wat Dirun?" vroeg ik.
"Dihantam babi", antwoorde hij.
Onze eerste zorg gold nu Dirun, die op datzelfde ogenblik, ondersteund door twee anderen naar boven kwam. Hij had een lelijke lange beenwond, van enkel tot knie.
Ik trok mijn overhemd uit en scheurde mijn onderhemd in repen. (Er zat toch al een gat in door die sigaret!). Terwijl ik de lamenterende Dirum zo goed als zo kwaad verbond, vroeg Djamin: "Tembak apa, pak?"
"Si Hitam", antwoorde ik kort.
"Astaga! Jaitu lah mengerti!, riep hij uit, "seperti gila", vervolgde hij, "hij was net gek, en leidde de kudde dwars door de drijverslinie. Dirum bleef te lang staan en werd door één van de twee grote evers aangevallen. Maar Si Hitam zèlf was gewond, want hij sleepte met zijn rechter-achterpoot.'
Het duurde een tijdje voordat ik klaar was met Dirum. Vervolgens drukte ik hem een biljet van 100 rupiah in de hand (rupiahs waren toen 1/3 gulden!) en hielp hem achterop de motorfiets van M., die hem naar het ziekenhuis Petembukan zou rijden om de wond behoorlijk te laten schoonmaken en hechten.
Nadat M. vertrokken was en ik mijn overhemd over mijn hoofd had getrokken schonk ik weer aandacht aan mijn omgeving. De meeste drijvers waren intussen verdwenen. Djamin zag ik ook niet. Alleen de twee kleinste katjongs zaten op hun hurken met elkaar te spelen met rubberpitten als knikkers. "Waar is Djamin?" vroeg ik, mijn shirt in mijn broek stoppend.
"Tjari Si Hitam, tuan," zei de oudste van het tweetal en wees een platgetrapte opening in het struikgewas langs de weg. Toen ik ging kijken zag ik duidelijk een bloedspoor. Maar er was niet veel bloed; hier en daar spatjes en de kleur was ook verkeerd: donkerrood.
Ik gaf beide jongens ieder wat geld; trok mijn broekriem aan, en daalde behoedzaam het talud af.
Het was "heavy going" tot aan de beek en nadat ik die overgestoken was werd het nog "heavier going" verderop, alhoewel de sporen van Djamins parang duidelijk genoeg waren.
Na een kwartier gaf ik het op, keerde terug naar de beek en ging op een steen zitten, trok mijn tennisschoenen uit en bengelde mijn voeten in het water.
Lang hoefde ik niet te wachten; tien minuten later stapte Djamin bijna onhoorbaar uit de donkere schaduwen van de grote Rhododendrons aan de overkant, stak over, en hurkte zwijgend naast mij neer.
Met zijn handen schepte hij wat water op en waste zijn gezicht en hals. Daarna droogde hij zich af en met een bonte boerenzakdoek, die ik hem eens gegeven had, vouwde die weer netjes op voor het wegbergen en begon een lange dunne krètèk te rollen. Ook ik stak een sigaret aan en zo bleven wij, bijna een half uur, rustig rokend naast elkaar zitten.
Tenslotte zei Djamin: "Ongeveer vierhonderd pas hier vandaan verdwijnt het bloedspoor in dichte begroeiing; zo zwaar dat zelf honden er niet meer kunnen volgen, óf te langzaam vooruit zouden komen."
"Bovendien hebt U hem erg slecht geraakt Pak; vèr naar achteren. Misschien de poot gebroken. Maar ik heb geen beensplinters gevonden."
Ik antwoordde niet; snoof de geurige kruidnagellucht van zijn krètèk op en tuurde naar de vlugge, glimmende visjes, duidelijk zichbaar in het heldere water. Daarna vestigde ik mijn aandacht op een mooie groen-enróse punai (vruchtenduif) in de takken aan de overkant.
Zo bleven wij nog een hele tijd zitten, rokend, zonder te spreken. Spreken was geheel overbodig.
Op ónze manier betreurden wij, zwijgend, een domheid en vroegen vergeving aan wie dan ook de natuur geschapen had voor het nodeloos lijden van een dier. Dat is de manier zoals de pawangs het doen. Zwijgend. Tenslotte zuchtte ik diep en stond ep. "Komaan Djamin, we gaan naar Petumbukan om Dirun te bezoeken. Daarna ga ik een nieuwe broek voor je kopen." (wordt vervolgd)

NIEUWS UIT INDONESIE

Marcks' bedak (toiletpoeder) wit en creme *f* 6,50, antiseptisch, uitstekend tegen puistjes, vette huid, licht rozenparfum. Vertrouwd en goed.

Blue Sinamon haarolie, per fl. *f* 13,75 Medicinale haarolie met lidabuaya en kemirie-olie. Goed tegen haaruitval, roos en versteviging van het haar.

Voor het gezicht: Bedak dining *f* 4,75 's avonds voor het naar bedgaan opbrengen als masker. Helpt geweldig tegen pukkels en jeugdpuistjes. Zuiver natuurproduct.

Teslana gezichtmasker *f* 4,75, versteviging en reiniging van de gezichtshuid. Aanlengen met wat water, een heerlijke, eenvoudige schoonheidsbehandeling die iedere vrouw zich af en toe moet gunnen! Eén doosje genoeg voor vier maskers.

Zie voor de andere Simona producten de advertentie.

Bij Tong-Tong verkrijgbaar.

KENT U ONZE MOESSON-UITGAVEN AL?

Piekerans van een straatslijper - Tjalie Robinson	*f* 19,90
Ik en Bentiet - Tjalie Robinson	*f* 13,50
Piekerans bij een voorplaat - Tjalie Robinson	*f* 20,90
Krèta Sètan - F. F. Habnit	*f* 65,—
Anak kompenie - Lin Scholte	*f* 9,90
De krontjong gitaar - Rosalie Grooss	*f* 3,50
Je lah je rot - Indische humor	*f* 7,90
Je lah je kripoet - Indische humor	*f* 7,90
Lekker koken van Sabang tot Merauke - Lin Scholte	*f* 6,50
De schoonste triomf van de Indo-detective - Ucee	*f* 3,50
Oerip Soemohardjo - Rohmah Soemohardjo-Soebroto	*f* 2,50
Onder de cocospalm - Poirrié	*f* 8,50
De Indische Nederlander, een bevolkingsgroep zonder toekomstbeeld - Drs. G. L. Cleintuar	*f* 1,—

Nog slechts enkele exemplaren:

De kraton - Johan Fabricius *f* 3,90

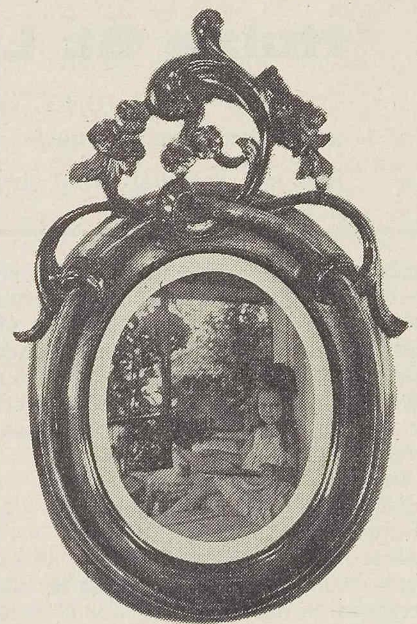

VAN BOVEN NAAR BENEDEN:

Indo-sticker *f* 1,—; Java Motor Club *f* 1,25; Indonesia sticker *f* 1,25 (klein) *f* 1,75 (groot); Back Pay-sticker *f* 0,50. Bij bestelling van 4 stuks porto *f* 0,55; meerdere *f* 1,10 porto.

Herinneringen aan Soekaboemi

De geschiedenis van Soekaboemi; de hotels, scholen, de Politieschool. Herinneringen aan bekende Soekaboemelaren, uitgaan op Soekaboemi en gemeente-perkara's.
Meer dan 150 briljante foto's van groot formaat en 3 plattegronden van Soekaboemi. Samengesteld door J. M. Knaud. Formaat van het album 20 x 30 cm., 132 pag.

Prijs *f* 25,— plus porto *f* 4,—.

Verkrijgbaar bij boekhandel TONG TONG

(Vervolg: Wie, Wat, Waar, Wanneer)

De Heer James F. Riupassa, Jl. Ganefo III no. 7, Tebet-Barat/Tebet, Jakarta Ind. is de verklaringen kwijtgeraakt van zijn vroegere lagere school (Koningin Wilhelmina School, Jalan Lombok, Bandung, waar hij in 1955 slaagde) en van de "Bandungse Handelsschool" in Bandung, die hij bezocht tot het tweede kwartaal van de derde klas, febr. 1958. Wie kan hem inlichten of er een instantie is die de belangen behartigt van de ex-leerlingen van Nederlandse scholen (indertijd stonden deze onder het bestuur van Stichting Nederlands Onderwijs). Zijn onderwijzeressen op de lagere school waren: Mej. Meeng en Mevr. Lauw (hoofd der school) en op de Handelsschool waren docenten de Heer Stam (directeur, tevens dir. v.d. ULO in hetzelfde gebouw als de Handelsschool, aan de Jalan Ambon) de Heren Stufkens, Schmidt, v. Nimwegen, Walstra, mej. Jaeger, mej. Peillow.

OUD-BEWOONSTERS VAN KAMP TJIDENG

Wilt U mij ten behoeve van de verspreiding van de uitgave "Tjideng zwart op wit" een opgave zenden van namen en adressen van oud-kampgenoten die U zich herinnert? Hart. dank voor Uw medew. P. M. Adriaanse, Cronenburg 134, Amsterdam.

**Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,20 meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.
Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.**

Uw vakantie in Soerabaia? Paviljoen beschikb. m. eigen gemakken. Geschikt v. 2 pers. m. event. 1 kind. Inl. tel. 010 - 82 40 15 (na 18.00 uur).

TE KOOP: Mallorca, 8 km v. Palma, bouwgrond in amandelboomgaard, met bouwrecht, fantastisch uitz. op baai en stad. Heerlijk klimaat. Br. naar Apartado 851, Palma de Mallorca. Espana.

Ind. Ned., 65 jr., woonachtig in Gouda z.s.k.m. eenv. Ind. Vr., met eigen inkomen of weduwe v. samenw. m. huiselijk verkeer, lftd. 50-65 jr. Huw. evt. niet uitgesl. Br. onder nr. 2764.

Welke alleenst. oudere vitale en goed ter been zijnde dame of hr. wil contact m. dame (weduwe) 60 jr.? Omg. Den Haag. Br. onder nr. 2765.

Te koop gevr.: het boek v. Mw. Kloppenburg-Versteeg, behorende bij de atlas (reeds in mijn bezit). Inl. G. A. Vermeulen, Dr. Bijlweg 20, Serviceflat 261, Den Helder.

Eindelijk ECHT gerijsttafeld in Indon. rest. "Djempol" in Schoorl. (NH) Niet alleen de bijzondere gerechten, ook de Indonesische bediening gaf een bijzondere sfeer aan alles. Mw. J. A. v. Orden, Antilopestr. 88, Apeldoorn.

Ind. dame, omg. A'dam, 53 jr. gesch. zkt. gezell. vriend om samen eenz.h. op te lossen. Wie schrijft mij? Br. onder nr. 2766.

Gesch. vrouw, 55 jr. zkt. gezellige kameraad om eenzaamh. op te lossen. Omg. Rotterdam. Br. onder nr. 2767.

Gevr. door vlot Ind. meisje, 26 jr., wonend in Indonesië, ser. corr. vriend om later tot ser. kennism. te komen. Holl. of Ind., woonachtig in Ned. lft. 25-30 jr. Br. onder nr. 2768 (met foto).

Te koop gevraagd: een Ngaju-Dayak woordenboek. Aanb. aan: A. Munting, Heelsumseweg 22, Bennekom. Tel. 08389 - 60 58.

"Stichting DE NIEUWE BRUG"

biedt aan in samenwerking met **"Holwerda Reizen" B.V.**

Uw retourvlucht van Amsterdam naar:

Los Angeles	vertrek 10-12-77	*f* 1171,— p.p.
San Francisco	vertrek 10-12-77	*f* 1171,— p.p.
New York	vertrek 8-12-77	*f* 765,— p.p.
New York	vertrek 23-12-77	*f* 817,— p.p
Toronto	vertrek 10-12-77	*f* 784,— p.p.
Vancouver	vertrek 10-12-77	*f* 1008,— p.p.
Jakarta	dagelijks v.a.	*f* 1750,— p.p.
Bangkok	dagelijks v.a.	*f* 1553,— p.p.
Hongkong	dagelijks v.a.	*f* 2050,— p.p.
Australië	dagelijks v.a.	*f* 2800,— p.p.

Informaties bij "Holwerda Reizen", Loosduinsekade 497, Den Haag, telefoon 070 - 45 03 88.

**Een origineel CADEAU
(ook leuk voor uzelf!)**

GLAZEN

met indische taferelen ! !

Verkrijgbaar op de diverse Pasar Malams of Fa. den Boggende-van Lingen, Telefoon 02521 - 1 48 51.

"INGET MATI" & „AD PATRES"

Begrafenis-
en Crematie-Onderneming
Opgericht 1924

Fa. Johs. Ouwejan & Zn.

**ROUWKAMERS
en ONTVANGKAMERS
AIRCONDITIONED**

Kantoren: Fred. Hendriklaan 7
Den Haag, Tel. 070-556427 (3 lijnen)

Ik zoek ivm wetenschappelijk-historisch onderzoek contact met nabestaanden, vrienden of kennissen van FRANÇOIS REINIER VAN OECKELEN (Soerabaia, 1853 - Kediri, 1920) en/of van resident SCHERIUS, omstreeks 1870 te Brussel overleden. J. van Haastert, Delpratsingel 9a, Breda. Telefoon tijdens kantooruren: 076 - 12 22 44 toestel 2405.

Al Uw stencilwerk vlot en voordelig verzorgd door

TONG-TONG

Prins Mauritslaan 36, Den Haag, telefoon 070 - 54 55 00 / 54 55 01

Wilt U een waardevol, blijvend cadeau? Gaat U dan naar:

Juwelier Tan **Diamantair**

Fahrenheitstraat 608 - Den Haag - Telefoon 070 - 65 76 65

RUIME KEUZE VAN:

Allerlei losse Edel- en Halfedelstenen en Sierstenen

Sieraden in 22 karaats goud o.a. diverse soorten armbanden, halskettingen, ringen en hangers zoals sterrenbeeld- en kruishangers.

Onze specialiteit is BRILJANT

zowel losse- als gebonden in ringen, hangers, broches etc.

VOOR ELKE BEURS IS ER EEN PRACHTIG SIERAAD TE VINDEN !